

JOM HAŠOĀ NA MIROGOJU

SVEČANO OBILJEŽEN DAN SJEĆANJA NA HOLOKAUST

Okupljeni prate čitanje imena žrtava Holokausta

Polaganje vijenaca

Ognjen Kraus: Zar ne vidite opasnost koja lebdi nad svima nama?

- 04 Svečano obilježen Dan sjećanja na Holokaust
 06 Važnost sjećanja i edukacije mladih
 07 Zagrebački studenti na Maršu živih
 08 Još 200.000 preživjelih žrtava Holokausta
 Spomenik žrtvama Holokausta
 09 U atmosferi radosti i nade
 10 Tradicionalni susret starih prijatelja i poznanika
 12 Novi projekt za škole i znanstvene institucije
 13 Prošlost oteta zaboravu
 14 Bio je dobar duh Zagreba
 15 Židovsko groblje meta vandala
 16 Nastojao je biti most između kršćana i židova
 18 Tko se još sjeća „Danice“?
 20 Nebriga za preživjele logoraše i sudionike NOB-a
 21 Otpor vrijednostima judaizma
 22 Večer neisplesanih plesova
 24 Nemoguća misija – židovski padobranci u Hrvatskoj 1944.
 28 Obitelj Braun – uspon i pad đurđevačke obitelji Braun
 29 Priča o tragičnoj sudbini židovskog dječaka
 30 Slika svakodnevice Židova u Beču danas
 31 Uspješan nastup seniora Orhašemeša
 32 Partizanska gimnazija bila je jedna velika obitelj
 34 Devedeseti rođendan Branka Polića
 35 Alain Finkielkraut član Akademije
 36 Nenadmašen majstor mjuzikla
 39 Visoko proiznanje Angeli Merkl
 Vodič za židovske turiste
 40 Potraga za vlasnicima opljačkanih knjiga
 41 Barroso nagrađen medaljom Raoula Wallenberga
 42 Kako su otkriveni milijuni opljačkanih umjetnina
 44 Kako su nastajala židovska prezimena
 47 Novi arheološki centar
 48 Dom na tragovima kuće stare 2.000 godina
 46 Zatvoreno jidiš kazalište
 49 Nepokolebljivi nacisti
 52 Logorski protokoli smrti
 54 Rehabilitacija Staljina
 55 Holokaust u Srebrenici?
 56 Ukrajinski Židovi više strahuju od Putina nego od pogroma
 58 Važnost sjećanja
 59 Židovi hvale Hagueovo pismo o povratu
 60 Ove godine za Pesah gefilte fiš je rijetkost
 62 Biografija Danila Kiša među pet najboljih
 Dobrovoljni priloz

Ha-Kol 134
 ožujak/travanj 2014.
 adarI/adarII/nisan 5774.

Glavni i odgovorni urednik

Živko Gruden

Uredništvo

Nataša Barac, Nives Beissmann, Vera Dajht-Kralj,
 Tamara Indik-Mali

Oblikovanje i priprema za tisak

Hendrih Feldbauer

Ha-Kol

glasilo židovske zajednice u Hrvatskoj

Izdavač

Židovska općina Zagreb
 Palmotićeve 16, 10000 Zagreb p.p. 986
 tel: 385 1 49 22 692
 fax: 385 1 49 22 694
 e-mail: jcz@zg.t-com.hr
 uredništvo: hakol@net.hr

Za izdavača

dr. Ognjen Kraus

ISSN 1332-5892

Izlaženje Ha-Kola financijski potpomaže
 Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske

Pretplata

100 kuna godišnje, za inozemstvo 200 kuna
 Žiro račun kod Zagrebačke banke broj:
 2360000-1101504155
 Židovska općina Zagreb

Devizni račun:

Account owner: Židovska općina Zagreb
 Bank: Zagrebačka banka d.d.
 Account number: 1500260173

IBAN: HR4923600001500260173

Swift: ZABAHR2X

Tisak

Offset tisak NP GTO d.o.o.

Str. 1.: Jom hašoa na Mirogoju

Str. 2.: Židovska općina Zagreb obilježava Dan sjećanja
 na Holokaust

Str.63.: S tradicionalnog druženja u organizaciji
 Židovske općine Osijek

U realizaciji ovog broja svojim su prilozima sudjelovali:

Nataša Barac, Ivan Bauer, Ian Beissmann, Zoran
 Bošnjak, Irena Deže-Starčević, Milivoj Dretar, Darko
 Fischer, Siniša Jurica, Tamara Jurkić-Sviben, Vlasta
 Kovač, Ivan Mirnik, Mladen Pleše, Narcisa Potežica,
 Veronika Rešković, Neda Wiesler

Toda raba!

ZAGREB: JOM HAŠOA

SVEČANO OBILJEŽEN DAN SJEĆANJA NA HOLOKAUST

GOVOREĆI PODNO MOJSIJEVE SKULPTURE NA MIROGOJU, OGNJEN KRAUS JE, MEĐU OSTALIM, ISTAKAO DA SE DANAS, GOTOVO SEDAMDESET GODINA NAKON ZAVRŠETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA, NERIJETKO S RAZLOGOM PITAMO KAKVE JE POUKE SVIJET IZVUKAO IZ STRAHOTA TOGA RATA

I ove je godine 28. travnja na zagrebačkom groblju Mirogoj, pored spomenika Mojsiju, svečano obilježen Jom hašoa, Dan sjećanja na žrtve i heroje Holokausta. Komemorativna svečanost kojoj su, uz velik broj članova Židovske općine Zagreb, prisustvovali i drugi građani, uključujući i ugledne ličnosti iz javnog, političkog i kulturnog života Hrvatske, kao i predstavnici veleposlanstava niza država, započela je paljenjem šest svijeća za šest milijuna Židova, žrtava nacifašizma u godinama Drugog svjetskog rata.

Prema tradiciji tom se prigodom glasno čitaju imena žrtava Holokausta - uz godinu i mjesto njihova rođenja i godinu smrti u određenom konclogoru - jer se već godinama provodi akcija pod nazivom „svaka osoba ima ime“, čime se želi naglasiti da je svaka žrtva osoba sa svojim identitetom i

svojom tragičnom sudbinom. Imena žrtava čitala je poznata dugogodišnja radijska spikerica Vlatka Bjegović.

Dok su čitana imena žrtava Holokausta, u počast su im polagani vijenci. Polaganje vijenaca započeo je prof.dr.sc. Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Zagreb i pred-

GOVOR OGNJENA KRAUSA

SVJEDOCI SMO PORASTA SVIH VRSTA NETOLERANCIJE

Sastali smo se prema tradiciji, da odamo počast žrtvama Holokausta i borcima protiv zločina. Prošlo je šezdeset godina otkako je izraelski Kneset utvrdio Jom Hašoa kao dan sjećanja. No s vremenom Židovima su se u civiliziranom svijetu pridružili i drugi. Tako je i u Hrvatskoj. Zato dopustite, da na početku naše komemoracije zahvalim svima koji su danas s nama – uzvanicima i građanima. Posebno pozdravljam preživjele Holokausta.

Ove godine obilježava se sedamdeseta godišnjica početka oslobođenja dijelova okupirane Europe od nacističke vlasti i terora. Te godine oslobođeni su: Vilna i Minsk, Varšava i Riga, Beograd i Sofija, Rim i Pariz. Crvena armija napreduje, zapadni saveznici bombardiraju Njemačku, počinje bitka za Normandiju.

Ali iste te godine, kad neki slave oslobođenje, a drugi s optimizmom očekuju kraj rata – za neke Židove počinju stradanja. Nacisti ni tada ne odustaju od svojeg zločinačkog projekta uništenja svih Židova i nastoje ga po svaku cijenu dovršiti. U ožujku 1944. nacisti su okupirali Mađarsku i odmah počeli pripremati likvidaciju velike židovske populacije. Do sredine svibnja oko 450.000 Židova deportirano je u Auschwitz, gdje su svi ubijeni u roku od dva mjeseca. U lipnju Židovi s grčkih otoka okupljeni su na Krfu i deportirani u Auschwitz. U srpnju likvidirana su geta u Lodžu i Kovnu, a njihovi žitelji ubijeni. Tu godinu obi-

Ognjen Kraus

lježavaju i marševi smrti iz rubnih logora u koncentracijske logore u središtu Trećeg Rajha. Sve to svjedoči da su nacisti htjeli pobiti sve zatočenike i na brzinu likvidirati logore smrti, da prikriju istinu o njima.

Ali, 1944. godine svjetska javnost iz prve ruke došla je detaljne informacije o strahotama Auschwitzu i o masovnom umorstvu Židova. U Protokolima iz Auschwitzu nekoliko zatočenika, koji su uspjeli pobjeći, opisali su nacističku industriju smrti. Naveli su, da je do 1944. u Auschwitzu umoreno milijun i 750.000 Židova. Upozorili su na pripreme za likvidaciju čeških Židova iz logora Terezin i za masovno uništenje mađarskih Židova. Protokoli su poslani na više mjesta, a njihove dijelove prvi put 18. lipnja 1944. objavio je BBC. Židovski pravnik Raphael Lemkin tada je prvi upotrijebio termin genocid i inicirao donošenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida, koju će Ujedinjeni narodi donijeti 1948. godine.

Kad već podsjećamo na 1944., reći ćemo da je u siječnju te godine minirana sinagoga u Rijeci, da su Židovi iz Rijeke i Istre odvedeni u Auschwitz, a u Jasenovac 300 židovskih žena i djece iz Splita, dok su Židovi u Bačkoj, Baranji i Međimurju, Čakovcu, Varaždinu nakon ulaska njemačkih trupa u Mađarsku bili prepušteni Gestapu i uskoro deportirani u Auschwitz i umoreni.

Takva je situacija bila 1944., u osvit pobjede, u Europi i kod nas. Dok su nacisti ustrajno i svom silom uništavali ostatke europske židovske populacije, antifašističke vojne snage oslobađale su velike dijelove Europe i napredovale u uništenju nacističke strahovlade i terora.

Danas, nakon sedamdeset godina, pitamo se što je svijet upamtio, kakve je pouke izvukao iz strahota Drugog svjetskog rata? Kakve iz genocida nad Židovima, Romima i drugima, koji su se proganjali zbog rase, vjere, nacionalnosti, političke ili seksualne orijentacije?

Pitamo, kako je većinsko stanovništvo u NDH, kao i u drugim europskim državama, reagiralo na rasne zakone? Ono je, uglavnom, pasivno promatralo progone i strahote, očito zato, što se to događalo nekom drugom. Ali srećom bilo je i onih koji su se tome usprotivili i time ugrozili vlastiti život.

Pitamo se nadalje, kako se primjenjuje Konvencija iz 1948., kako se primjenjuju druge, slične konvencije i odluke Ujedinjenih naroda i ostalih svjetskih organizacija, koje se donose i dan danas?

Ili – još kraće: što je nakon svega toga s genocidom? Kakve su reakcije na zločin?

Posljednjih godina svjedoci smo porasta antisemitizma u Europi i svijetu. Ponovno ekstremna desnica u mnogim zemljama Europe jasno i glasno proklamira nacionalizam i rasizam, otvoreno napada strance i sve one koji su drugačiji. Pogledajmo snagu ekstremne desnice, koja u nekim zemljama Europe, na parlamentarnim izborima ili u anketama prelazi 20% – kao u Mađarskoj i Francuskoj.

I u Hrvatskoj smo svjedoci porasta nacionalizma, ksenofobije, svih vrsta netolerancije – rasne, nacionalne, vjerske, spolne. Svakodnevno smo svjedoci agresivnog, netolerantnog govora na televiziji kao najjačem mediju, ali i u svim drugim medijima. Što sve nalazimo na raznim portalima?

U takvom govoru nažalost prednjače neki političari, ali i mnogi drugi, kojima javni mediji daju mogućnost da iznose svoje stavove. Agresivnost, netolerancija potiču se svakodnevno.

Zakoni o nacionalnim manjinama u Hrvatskoj među najboljima su u Europi. To vrijedi i za mnoge druge zakone. Ali – oni se ne provode.

Kraj svih tih zakona organiziraju se razni referendumi, koji direktno diraju u osnovna ljudska i manjinska prava. Svjedoci smo stvaranja popisa dućana srpskog stanovništva u Vukovaru, rasnih ispada, napada na pripadnike nacionalnih manjina, osoba drukčije seksualne orijentacije. I dalje se nesmetano obilježava obljetnica osnutka NDH i veliča ta zločinačka tvorevina. Ove godine to se dogodilo u Splitu – na otvorenom, uz prisutnost mnogih osoba iz javnog života i crkve. Neposredno nakon toga na starom židovskom groblju na Marjanu srušeno je nekoliko nadgrobničkih spomenika.

Što se događa na stadionima? Što se propovijeda s oltara? Gdje je reakcija građanstva na sva te događaje? Što su učinile institucije, koje imaju u rukama dobre zakone, koji to priječe? Ništa!

Zar vas sve to ne podsjeća na već viđeno? Zar ne vidite opasnost koja lebdi nad svima nama?

Dužan sam upozoriti na to u prvom redu u ime žrtvava, kojih se danas sjećamo.

Upozoravam na to, i u ime budućnosti, u kojoj ne smije biti genocida. Nažalost, masovna ubojstva i danas se događaju na različitim stranama svijeta. Zato je borba protiv uzroka genocida jedna od naj-

važnijih obaveza cijeloga svijeta. U toj borbi svaki je udio dragocjen. Mi ćemo, kao i uvijek, sudjelovati u njoj.

I na kraju svega rečenog, konstatiram. Ponekad je tužno biti manjina, pripadati bilo kojoj manjini u Hrvatskoj. Tužno!

Sada odajmo počast žrtvama Holokausta.

Zihronam livraha!

Neka je blagoslovljeno sjećanje na njih!

sjednik Koordinacije židovskih općina u Hrvatskoj. Vijećnic je zatim položila Sanja Zoričić Tabaković, predstavnik židovske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu i potpredsjednik Židovske općine Zagreb. Uslijedilo je polaganje vijenaca izaslanika predsjednika Republike, predsjednika Sabora i predsjednika Vlade, izaslanstva Grada Zagreba, pa osobno predsjednika Savjeta za nacionalne manjine Aleksandra Tolnauera, predsjednika Srpskog narodnog vijeća Milorada Pupovca, HAZU-a, Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske i niza stranih izaslanstava, počev od izraelske konzulice Michal Hershkovitz i veleposlanika, odnosno, veleposlanica Austrije, Francuske, Italije, Nizozemske, Njemačke, Poljske, Rusije i predstavnika veleposlanstava još nekoliko zemalja.

Nakon što su položeni vijenci, okupljenima se obratio prof.dr.sc. Ognjen Kraus (u sastavu ovog izvještaja, njegovo izlaganje donosimo u cijelosti).

Luciano Moše Prelević

Obilježavanje Jom Hašoe pored Mojsijeva spomenika na zagrebačkom groblju Mirogoj završeno je molitvom Luciana Moše Prelevića, glavnog rabina u Republici Hrvatskoj. Potresne molitvene riječi u tišini mirogojskih čempresa kod velikoga broja okupljenih još su više otrgle od zaborava bolne uspomene. ✨

Mr.sc. Narcisa Potežica

OSIJEK: JOM HAŠOA

VAŽNOST SJEĆANJA I EDUKACIJE MLADIH

U ponedjeljak 28.travnja Židovska općina Osijek obilježila je Jom Hašoa, Dan sjećanja na žrtve Holokausta. Komemoracija je održana u Parku Oskara Nemona, a prisustvovali su joj gradonačelnik Osijeka Ivica Vrkić, dožupan Osječko-baranjske županije Željko Kraljić, članovi Židovske općine Osijek i građani Osijeka. Položeni su vijenci ispred spomenika žrtvama fašizma „Majka i dijete“ autora Oscara Nemona. Prisutnima se obratio predsjednik Židovske općine Osijek Željko Beissmann koji je istaknuo važnost sjećanja na stradanja Židova za vrijeme Drugog svjetskog rata i obilježavanja ovog dana. Upozorio je i na sve veću opasnost umanjivanja počinjenih zločina, sve do potpune negacije. Naglasio je da veliku važnost ima edukacija mladih i da na tome treba posebno ustrajati. ✨

Ian Beissmann

Ivica Vrkić, gradonačelnik Osijeka, polaže vijenac podno spomenika žrtvama fašizma

AUSCHWITZ-BIRKENAU: JOM HAŠOA

ZAGREBAČKI STUDENTI NA MARŠU ŽIVIH

U MARŠU ŽIVIH OD AUSCHWITZA DO BIRKENAU OVE JE GODINE, NA DAN SJEĆANJA NA HOLOKAUST, SUDJELOVALA I GRUPINA OD SEDAMDESETAK SUDIONIKA IZ HRVATSKE, UGLAVNOM STUDENATA ZAGREBAČKOG FAKULTETA POLITIČKIH ZNANOSTI

Zagrebački sudionici ovogodišnjeg Marša živih

U ponedjeljak, 28. travnja zagrebački gradonačelnik Milan Bandić, rektor Zagrebačkog sveučilišta Aleksa Bijelić te studenti Fakulteta političkih znanosti predvođeni Brankom Lustigom, jednim od rijetkih preživjelih logoraša, prvi puta su pronijeli hrvatsku zastavu na Maršu živih od Auschwitza do Birkenaua kojim se obilježava Dan sjećanja na Holokaust.

Dan ranije, studenti su zajedno s članovima organizacije Festivala tolerancije – JFF Zagreb, razgledali geto, sina-

gogu, posjetili Schindlerovu tvornicu i povijesni muzej. Za obilaska krakovskog židovskog groblja, zagrebački su studenti svjedočili dirljivom prizoru: dok im je Branko Lustig pričao o strahotama kojima su bili podvrgnuti zatočnici nacističkih logora smrti, susreli su skupinu mladih Židova iz SAD-a koji su na groblju izvodili svojevrstne duhovne vježbe. Kada su budući rabini iz Brooklyna doznali da je Branko Lustig nekadašnji logoraš Aushwitza, svi su odreda, s dubokim poštovanjem, zamolili da se rukuju s njim. Nakon

toga zamolili su ga da mu poljube ruku na kojoj mu je utetoviran broj iz Auschwitza.

Bili su to trenuci koji su potresali i samoga Lustiga, koji se ponovno, nakon 70 godina, našao u logoru u koji je doveden kao 10-godišnje dijete. Premda je Branko Lustig već više puta posjetio Auschwitz - jednom i za snimanja filma Schindlerova lista za koji je dobio jednog od dva Oscara kao producent - ovaj posjet imao je za njega posebno značenje. Ispunjeno je, naime, obećanje, koje je dao 2011., da će se na Maršu živih nositi i hrvatska zastava.

Dok je kolona od 74 hrvatska sudionika Marša vidno potresena razgledavala logor, Lustig im je pokazao zgradu u kojoj je živio glavni upravitelj logora Hessa, objekt gdje su ga Rusi objesili nakon što su oslobodili Auschwitz, baraku broj 24 u kojoj je on bio zatvoren te zid za egzekuciju gdje je bilo pogubljeno mnogo logoraša. Pokazao im je također blok 11, gdje bio zloglasni Gestapo, pa Mengeleov laboratorij...

Lustig je rekao da je za cijelo vrijeme hoda od Auschwitza do Birkenaua razmišljao kako se osjećaju mladi ljudi kada se susretnu sa strahotama logora. "Sve je to za njih prestrašno, znam da mnogi poslije ne mogu spavati, pa ipak mislim da mlade ljude valja stalno podsjećati na te užase kako se više nikada ne bi ponovili. Treba im reći: vidite, tu su se te strašne stvari događale. Preostalo je još nekoliko tisuća ljudi koji su preživjeli Holokaust i naša je dužnost da po stotinu puta kažemo: „Ne ponovilo se nikada više!“. Nadam se da će zagrebački studenti znati cijeliti to što su slobodni i da će tu sreću znati čuvati". ☆

Židovsko groblje u Krakovu

Mladen Pleše

IZRAEL: JOM HAŠOA

JOŠ 200.000 PREŽIVJELIH ŽRTAVA HOLOKAUSTA

KAD SE NA DAN JOM HAŠOE U DESET SATI UJUTRO OGLASE SIRENE, CIJELI IZRAEL NA DVIJE MINUTE ZASTAJE, ODAJUĆI TIHU POČAST ŽRTVAMA HOLOKAUSTA

Obilježavajući Jom hašou, Dan sjećanja na heroje i mučenike Holokausta, u Knesetu, na ceremoniji "Svatko ima svoje ime", visoki izraelski dužnosnici čitali su imena članova svojih obitelji, žrtava Holokausta. Predsjednik Kneseta Yuli Edelstein otvorio je svečanu ceremoniju u izraelskom parlamentu riječima: "Svaki čovjek mora imati ime, ne broj, već pravo ime, ono koje su mu dali roditelji".

Zelda Schneersohn Mishkovsky

Izraelski predsjednik Šimon Peres govorio je o ubijenim članovima svoje obitelji, a premijer Benjamin Netanyahu čitao je imena obitelji svog punca Šmuela Ben-Artzija. Ove godine u Knesetu je organizirana i izložba rijetkih fotografija o židovskom životu u Europi koje su snimili nacistički vojnici. Veliki broj izloženih fotografija jedini su preostali dokumenti o židovskom životu u malim gradovima Poljske.

Izraelci su na Dan sjećanja širom zemlje na dvije minute stali mirno, sjećajući se žrtava Holokausta i odajući im počast. Stotine tisuća preživjelih žrtava Holokausta doselilo se nakon Dru-

gog svjetskog rata na područje današnje Države Izrael. Danas u Izraelu živi nešto manje od 200.000 preživjelih žrtava Holokausta.

Dan sjećanja na heroje i mučenike Holokausta, Jom hašoa, u Izraelu je nacionalni spomendan koji se obilježava na godišnjicu ustanka u Varšavskom getu (19. travnja 1943. godine) Jom hašoa u Izraelu počinje u suton državnim ceremonijom koja se održava na Trgu Varšavskog geta kraj Jad Vašema, spomenika herojima i mučenicima Holokausta. Nacionalna zastava spušta se na pola koplja, predsjednik i premijer drže govore, osobe koje su preživjele Holokaust pale šest baklji koje simboliziraju šest milijuna Židova poginulih u Holokaustu, a glavni rabini recitiraju molitve.

Na sam dan Jom hašoe u 10 sati ujutro oglašavaju se sirene diljem Izraela na dvije minute. Tijekom tog vremena ljudi prestaju s radom i stoje mirno, automobili se zaustavljaju, čak i na autocestama, te čitava zemlja zastaje dok ljudi odaju tihu počast žrtvama Holokausta.

Ceremonija "Svatko ima ime" nazvana je prema pjesmi poznate izraelske pjesnikinje Zelde Schneersohn Mishkovsky, rođene u Poljskoj 1914. godine, u obitelji velikih rabina. Obitelj Schneersohn se 1926. godine preselila u Jeruzalem. Zeldu je pohađala vjersku školu za djevojčice, a kasnije je završila učiteljsku školu. Jedno je vrijeme radila kao učiteljica, a jedan od njezinih đaka bio je Amos Klausner, poznatiji kao Amos Oz. Veliki književnik u svojoj knjizi "Priča o ljubavi i tmini" govori o svojoj dječackoj zaljubljenosti u učiteljicu Zeldu. Velika pjesnikinja za svoj je rad dobila mnoga priznanja, a svjetsku slavu stekla je pjesmom "Svatko ima ime". Zeldu je preminula 1984. godine. ✨

Nataša Barac

AMSTERDAM

SPOMENIK ŽRTVAMA HOLOKAUSTA

Spomenik žrtvama Holokausta bit će podignut sljedeće godine u glavnom gradu Nizozemske, a na njemu će se nalaziti imena svih žrtava nacističke okupacije.

Spomenik podizanje kojeg će stajati oko sedam milijuna američkih dolara, projektirao je poznati američki židovski arhitekt Daniel Libeskind. Na spomeniku će biti imena 102.000 žrtava nacističke okupacije Nizozemske. Daniel Libeskind do sada je projektirao nekoliko židovskih muzeja i spomenika, uključujući i Židovski muzej u Berlinu. Spomenik u Amsterdamu bit će jedinstven i prvi takve vrste u Nizozemskoj. Bit će otkri-

ven sljedeće godine, u povodu 70. godišnjice završetka Drugog svjetskog rata. "Nizozemska je imala najveću stopu deportacije Židova u zapadnoj Europi, ali do sada nije postojao spomenik u počast žrtvama", rekao je Jacques Grishaver, predsjednik nizozemskog Odbora za Auschwitz. "Njihova su imena nestala u zraku. Sada će članovi obitelji žrtava imati mjesto gdje mogu zapaliti svijeću", istakao je Grishaver.

Među deportiranima iz Nizozemske bila je i Anne Frank, mlada Židovka koja se sa svojom obitelji skrivala u kući u Amsterdamu sve dok ih nacisti nisu otkrili i deportirali. ✨

T.R.

PESAH U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB

U ATMOSFERI RADOSTI I NADE

VELIKI ŽIDOVSKI BLAGDAN, KOJI SE OBILJEŽAVA KAO ROĐENDAN ŽIDOVSKOG NARODA, PROSLAVLJEN JE U SJEDIŠTU ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, ALI I U DOMU ZA STARIJE I NEMOĆNE „LAVOSLAV SCHWARZ“, PA I U DJEČJEM VRTIĆU „MIRJAM WEILLER“

Blagdan Pesah ove se godine u Židovskoj općini Zagreb proslavio najprije u Dječjem vrtiću „Mirjam Weiller“, zatim u Domu zaklade „Lavoslav Schwarz“, da bi glavno okupljanje uslijedilo na seder večeri, prvo u ponedjeljak 14. travnja, a potom sutradan, u utorak, kada je svečana večera bila i za polaznike Nedjeljne škole ŽOZ-a, koji su se odazvali u velikom broju, kao nikada do sada. Tako su svi, od najmlađih do najstarijih, sudjelovali na tradicionalnom sederu, osjećajući zajedništvo i povezanost sa svojim korijenima. Pesah, koji se naziva i Pasha, židovski je blagdan koji traje osam dana (sedam samo u Izraelu) i podsjeća na egzodus Izraelaca iz Egipta. Blagdan je to koji ima simboličko značenje, jer je to na neki način rođendan židovskog naroda, kada se slavi oslobođenje od ropstva i ostvarenje osobne i narodne slobode, koja pripada trajnim vrijednostima, a koje je židovski narod ugradio u duhovnu baštinu cijeloga čovječanstva. U ponedjeljak, već u prijepodnevnim satima, Luciano Moše Prelević, glavni rabin u Republici Hrvatskoj, ispričao je najmađima, u dječjem vrtiću, „priču“ o izlasku židovskog naroda iz Egipta. Mališani su s velikim zanimanjem pratili njegove riječi.

U domu za starije i nemoćne na Bukovačkoj cesti, tj. u Domu zaklade Lavoslav Schwarz, istoga je dana u popodnevnim satima, u skladu s tradicijom, upriličena odgovarajuća svečanost: za seder večeru sve je bilo pripremljeno u velikoj blagovaonici, gdje su se okupili korisnici Doma, kao i njihovi gosti, članovi obitelji, rodbina i prijatelji. S velikim poštovanjem dočekani su dr. Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Zagreb i Luciano Moše Prelević, glavni rabin u Republici Hrvatskoj.

Stolovi su bili svečano prostrti, s obaveznim macesom, crnim vinom, stručkom zelenila koje simbolizira gorke trave, komadićem hrena, peršinom koji simbolizira dolazak proljeća i početak puta u slobodi, te lukom obojenim jajima. Tu je, dakako i obavezno bio i harošet, simbol za pijesak, koji je ukusan i sladak, spravljen od oraha, meda i sastojaka koje dobre židovske domaćice izrađuju prema starinskim bakinim receptima. Uslijedilo je prigodno objašnjenje, kao što nalaže običaj, jer Seder večera, što joj i ime kazuje, večera je po određenom redu i redosljedu. Najprije su čitani dijelovi iz Hagade, slijedila su rabinova objašnjenja i komentar, pa ispijanje četiri čaše vina. Oživljena je tradicija i atmosfera obiteljskog okupljanja

i mnogi su se sjetili svoga djetinjstva i mladosti, lijepih trenutaka kada se slavilo u obitelji, a bili su sretni da se tradicija nastavlja i da u tome sudjeluju, jer Pesah je velik i značajan praznik - rođendansko slavlje židovskog naroda.

Naravno, „glavna“ seder večera bila je u sjedištu Židovske općine Zagreb, u Palmotićevoj, gdje je, poslije paljenja svijeća, prvo održana služba u sinagogi. Zatim su svi bili zadivljeni lijepo serviranim stolovima u plavo-ljubičastim tonovima. Ali najprije su svi okupljeni, njih više od 70, nakon čitanja „Priče o izlasku Izraela iz Egipta“, započeli večeru s tvrdo kuhanim jajima (taj običaj najvjerojatnije potječe iz sefardske tradicije), zatim se lomio maces, pa se poslije toga jelo sve što je pripremljeno u „čarobnoj kuhinji“ naše Marije Cvetković i njene ekipe vrijednih cura, kojima je rabin uputio riječi zahvale i priznanja. Kao spomen na beskvasni kruh bili su tu maces knedli u juhi i na kraju kolač. Točilo se vino, četiri čaše po redu, a na kraju se po uobičajenom redosljedu zajednički otpjevala pjesma. Završilo se riječima, kao što se prigodno kaže i poželi za ovaj blagdan: „Dogodine u Jeruzalemu!“

Obilježavanje i proslava Pesaha je ne samo podsjećanje na velike događaje iz prošlosti, već je u tome vječna težnja i traganje za slobodom. To je uvijek i radost pronalaženja novog života (u proljeće) i zajedništva (u obitelji), življenje u slobodi, čime se vraćamo tradiciji i sjećamo se svojih korijena. Na taj se blagdan budi sjećanje na prošlost i s nadom gleda u budućnost. ☆

Mr.sc. Narcisa Potežica

PREDPESAH U OSIJEKU

TRADICIONALNI SUSRET STARIH PRIJATELJA I POZNANIKA

I OVOM PRILIKOM, KAO I U PROŠLIH PETNAESTAK GODINA, ŽIDOVSKA OPĆINA OSIJEK POBRINULA SE DA NJEZINI GOSTI, ČLANOVI ŽIDOVSKIH OPĆINA IZ HRVATSKE, SRBIJE I BOSNE I HERCEGOVINE, UZ RADOST DRUŽENJA, DOŽIVE I NIZ UGODNIH IZNENAĐENJA I ZANIMLJIVOSTI

Tradicija okupljanja članova židovskih općina iz gradova nedaleko od Osijeka u organizaciji Židovske općine Osijek stara je petnaestak godina. Počelo je skromno sa sastankom i razmjerno kratkim poludnevnim boravkom, da bi iz godine u godinu susret postajao sve privlačniji i sa sve više posjetilaca. Osim iz Hrvatske, Osijeka i Zagreba, dolaze gosti iz obližnjih gradova susjednih država. Iz Srbije: Novi Sad, Subotica, Sombor, Zrenjanin, te iz Bosne: Doboj i Tuzla. Svake godine program postaje sve opsežniji i za goste zanimljiviji. Prethodnih nekoliko godina, kada se veliki broj gostiju mogao smjestiti u Bizovcu, u toplicama i u hotelu nedaleko od Osijeka, susret je trajao od petka navečer do nedjelje ujutro, uz dva noćenja. Ove godine ta mogućnost je izostala, jer Bizovačke toplice više ne rade kao hotel. Zbog toga je sastanak počeo u subotu 5. travnja rano poslije podne i trajao sve do večernjih sati.

Na sastajalištu na lijevoj obali Drave u zakazano vrijeme susreli su se stari prijatelji i poznanici, svi radosni da se opet vide i da mogu popričati i u ugodnom okruženju provesti gotovo jedan cijeli dan zajedničkog druženja uz uspomene na prethodne sastanke i prepričavanja dogodovština od posljednjeg susreta. Susreli su se tu ne samo prijatelji već i rođaci; mnogima, sada s boravištem u različitim državama, ovo postaje najjednostavniji način sastajanja.

I ovoga kao i svaki puta do sada, Židovska općina Osijek pobrinula se za poseban sadržaj i iznenađenje. Po dolasku i sastanku na sastajalištu, dokle su gosti stigli svojim autobusima, uslijedio je "put u nepoznato". Organizatori nisu unaprijed htjeli odati tajnu kamo će odvesti goste na početku druženja (za drugi dio

u poslijepodnevnim satima bilo je poznato sastajalište i večera u jednom osječkom restoranu).

Za ručak – hendl-paprikaš

Vozili smo se u koloni autobusima tek koji kilometar asfaltnom cestom u smjeru Kopačkog rita i tada skrenuli na malu neuglednu prašnjavu cestu. Nakon stotinjak metara ona nas je dovela do seljačkog gospodarstva Orlov put. Znakovitost tog gospodarstva je u tome što je ono zadržalo oblik kakav su imala seljačka gospodarstva do prije 70-ak godina. Gospodarske zgrade građene su od drveta i pokrivene trskom. Na imanju ima mnogo domaćih životinja koje sve žive na slobodi i trčkaraju nesmetano okolo. Ljubazni domaćini dočekali su nas s čašicom domaće kapljice, što je, uz opće veselje da se nalazimo na jednom prirodnom gospodarstvu kakvih se sjećamo samo iz naših najmlađih dana, još više razveselilo sve goste. Domaćin nam je u kratkom pozdravnom obraćanju objasnio kako je svoj kapital, prodavši kuću u gradu, uložio u ovakvu eko-farmu ne samo zato što hrana proizvedena na ovakav način postaje sve traženija na našem i svjetskom tržištu i što eko-turizam privlači sve više pobornika zdravog života uz zdravu hranu, već i zato što i sami domaćini upravo vole ovakav način života.

Gosti su imali prilike prošetati se gospodarstvom, prići u blizinu većine životinja, diviti se čaru mladih jarića i kozlića, promatrati male skupina svinja i mlade prašćice kako se slobodno kreću. Oduševljenje gostiju bilo je iskreno i veliko.

U okolišu poluotvorenih prostorija poslužen je ručak, opet pravi izvorni baranjski seoski specijalitet: paprikaš od pilećeg sitni-

Dobrodošlica predstavnika domaćina, tajnika Židovske općine Osijek Drage Kohna

Blagoslov rabina Prelevića uoči večere u Osijeku

ša – “hendl paprikaš”, kako se to nekad govorilo u aškenaskim osječkim domaćinstvima. Gosti su se jedva mogli suzdržati da ostave malo mjesta u svojim želucima za večeru koja će uslijediti za svega nekoliko sati.

Uvjerili su se da je izbor “iznenađenja” koje je priredila Židovska općina Osijek bio pravo iznenađenje, dobar ugodaj i vjerujem da će mnogi poželjeti da opet navrate u ovo jednostavno, ali za današnje prilike izuzetno privlačno gospodarstvo kad god ih put nanese u ovaj dio Baranje.

Na osječkoj Tvrđi

Nakon druženja na Orlovom putu gosti su se razišli na nekoliko različiti strana da malo predahnu od svih kulinarskih “napada” i “napora” kušanja tih specijaliteta te da se pripreme za slične izazove na glavnom dijelu druženja. Grupa iz Zagreba i Novoga Sada otišla je u središnji dio starog Osijeka na razgledanje osječke Tvrđe.

Pod vodstvom pisca ovih redova, koji je cijelo svoje školovanje (osim fakulteta) proveo u zgradama ovog dijela Osijeka, gosti su imali prilike saznati osnovne značajke središnjeg dijela grada Osijeka koji je nekada bio okružen debelim utvrdama. Nažalost, od tih utvrda je danas ostao samo maleni dio. Veći dio je srušen početkom 20-tih godina prošlog stoljeća, kada je raspadom bivše mrske monarhije (Austro-Ugarske) bilo popularno rušiti mnogo toga što je iza te države ostalo, makar to bio i povijesni spomenik. No ostale građevine u Tvrđi su sačuvane, iako su decenijama bile strašno zapuštene i zanemarivane.

Osječku Tvrđu u današnjem obliku gradila je austrijska vojska za svoje vojno uporište nakon izгона Turaka krajem 17. stoljeća, za obranu od mogućih ponovnih turskih nasrtaja. Vojska se u Tvrđi zadržala sve do početka 90-ih godina prošlog stoljeća. Zgrade su stradale i u domovinskom ratu, kada je na krovove Tvrđe palo više stotina granata. Nakon svih tih udesa svaka zgrada tražila je ogromna sredstva i napore da se obnovi i dovede u upotrebljivo stanje. Napori osječkih vlasti da se Tvrđa uredi i revitalizira doveli su do toga, da su u njoj danas nalaze neke javne zgrade, muzeji, gradska uprava i dijelovi sveučilišta.

Na centralnom pravokutnom trgu Svetog trojstva u sredini se nalazi spomenik, kuni pil, podignut nakon prestanka epidemije

kuge. Velika zgrada “General kasarne” zauzima cijelu sjevernu stranu trga. Danas je u njoj rektorat osječčkoga Sveučilišta i dio Poljoprivrednog fakulteta. Na trgu se ističe i zgrada glavne straže, građevina s promatračkim tornjem, odakle se pruža vidik na okolice Osijeka. Zanimljivo je napomenuti da je naš proslavljeni filmski producent Branko Lustig, inače rođeni Osječčanin, baš na ovom trgu i u opisanim zgradama našao pogodan okoliš za snimanje dijela filma “Vjetrovi rata”, Tu su snimane scene filma koje prikazuju događaje u logoru Teresienstadt.

Osijek – grad koji je zahvalan svojim etničkim manjinama

Obilazak starog Osijeka bio je dovoljno kratak da gosti još na vrijeme stignu na drugi dio predpesah druženja. U velikom restoranu, uz goste, došli su i članovi Židovske općine Osijek, tako da je tu bilo novih radosti zbog ponovnih susreta starih prijatelja. Susret je svojim prisustvom i kratkim pozdravnim govorom uvećao osječki gradonačelnik Ivica Vrkić. On nije propustio naglasiti da je Osijek uvijek bio multikulturalni i multietnički grad i da je zahvalan svojim etničkim manjinama koje obogaćuju i kulturni i privredni život grada. Židovska zajednica pridonijela je napretku grada više nego što bi se to očekivalo od razmjerno malene skupine. Tragediju Holokausta današnji Osječčani doživljavaju kao strahotu koja se nikada ne smije ponoviti.

Veliki skup gostiju pozdravio je najprije Drago Kohn, tajnik osječke Židovske općine i pokretač mnogih ovakvih korisnih i ugodnih susreta. Pozdrave skupu uputili su i predsjednici ostalih židovskih općina koje su sudjelovale u ovom druženju: Novog Sada, Subotice, Sombora, Zagreba, Zrenjanina, Doboja.

Umjetnički program izveli su mladi članovi folklornog društva iz mjesta Tavankut blizu Subotice. Simpatičan program njihovog folklor, uz mnogo glazbe i plesa, razveselio je sve prisutne. Sve ovo veselje popratila je glazbena grupa Krune Sterna, koja već godinama sudjeluje na sličnim događajima. Uz izraelsku glazbu gosti su zaplesali.

Nažalost, neki od gostiju trebali su se razmjerno rano oprostiti od svojih domaćina i ostalih gostiju, kako bi još u neko prihvatljivo vrijeme stigli svojim kućama.

Jer sutra je bio novi dan u kojem je, uz ostalo, trebalo srediti utiske, prisjetiti se prijatelja i pomišljati na nove slične susrete. ✨

EDUKACIJA O HOLOKAUSTU

NOVI PROJEKT ZA ŠKOLE I ZNANSTVENE INSTITUCIJE

SUDIONICI SIMPOZIJA O EDUKACIJI O HOLOKAUSTU, KOJI JE U ZAGREBU ORGANIZIRAO GOETHE INSTITUT, OD NOVOG PROJEKTA, KOJI SE REALIZIRA SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE, OČEKUJU NOVA ZNANJA I VJEŠTINE ZA UČENIKE I NASTAVNIKE

U Zagrebu je početkom travnja održan dvodnevni simpozij u sklopu projekta „Dvostruki teret – učenje o nacionalsocijalizmu i Holokaustu u Europi“ koji je realiziran sredstvima Europske unije. Domaćin simpozija bio je zagrebački Goethe Institut kojemu je to prvi takav iskorak. Projekt je namijenjen znanstvenim institucijama i školama iz više europskih zemalja: Njemačke, Bosne i Hercegovine, Srbije, Mađarske. Predviđeno je okupljanje suradnika koji će razmatrati metode u prenošenju znanja o povijesti nacionalsocijalizma i Holokausta, posjetiti spomen-području Weimar-Buchenwald te razmatrati projektne faze u partnerskim školama u Zaprešiću, Koprivnici, Veszpremu, Beogradu i Sarajevu. Projekt završava ljetnom školom 2015. godine.

Među sudionicima je i koprivnička gimnazija „Fran Galović“, koju je predstavljao ravnatelj Vjekoslav Robotić. „Naša Škola prati sve projektne ponude vezane za odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj. S Goethe Institutom imamo već više godina kvalitetnu suradnju te smo se zajednički prijavili za ovaj projekt kao škola partner. Imamo iskustvo u sličnim projektima, a i temom projekta smo se bavili već prije. Imamo motivirane profesore. Radujemo se suradnji s drugim školama te očekujemo nova znanja i vještine za profesore i učenike, aktivaciju u školi i zajednici te dodatnu mobilnost svih aktera“, rekao je ravnatelj Robotić.

A koprivnički gimnazijalci se nadaju da će svojim angažmanom u ovom projektu intenzivirati i zaštitu Spo-

men-područja „Danice“, prvog konclogora u NDH. „Danica“ apsolutno zaslužuje primjeren status kao povijesni lokalitet, koji do sada nije bio valoriziran od strane lokalne zajednice. „Naravno da će to biti jedna od glavnih poveznica projekta kao neposredna povijesna stvarnost, te se nadamo da će se projekt zaštite navedenog područja ovim našim angažmanom intenzivirati“, kaže Robotić i naglašava: „Učenje o Holokaustu pripada među najveće vrijednosti našeg obrazovnog sustava, jer radi se o najcrnijoj mrlji ljudske povijesti. Stoga je potrebno naše učitelje dodatno educirati o toj temi. Edukacijom se itekako može utjecati na sprečavanje neprijemerenog ponašanja“.

Naglasak projekta je na sustavnom pristupu mjestima sjećanja kao novom obrazovnom smjeru. Stoga su na simpoziju sudjelovali i predstavnici JUSP Jasenovac, Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine, Foruma za primjenjenu istoriju iz Srbije (vodi brigu o logoru Sajmište), beogradskog Muzeja istorije Jugoslavije, SP Dotršćina, njemačkih logora Buchenwald i Mittelbau-Dora, pariškog Memorijala de la Shoah, Festivala tolerancije... Vođeni su paneli na razne teme: „Učenje pomoću otkrivanja prošlosti – nacionalsocijalizam i Holokaust u nastavi“, s osvrtom na promjenu udžbenika povijesti nakon 2000. godine, kada je učenje o Holokaustu, nakon višegodišnjih kritika iz inozemstva, uvršteno u nastavne planove. Nazivi drugog i trećeg panela bili su: „Mjesta sjećanja i učenja“ te „Umjetnost protiv zaborava“. Pro-

blemi koje su sugovornici, bez obzira na to iz kojih zemalja bili, iznosili na panelima gotovo su uvijek bili isti: preživjelih Holokausta je sve manje i njihova sjećanja blijede, sve je manje interesa (i razumijevanja) prema povijesnim lokalitetima vezanim uz stradanje ljudi u ratu, financiranje je sve slabije, ali entuzijazam ljudi koji

se bave ovim teškim temama ne jenjava. Postoji nada da će najavljeni projekt Dokumentacijskog centra nacionalsocijalizma u Münchenu, čije je otvaranje najavljeno za kraj 2014. godine, biti ostvaren. Projekt su predstavili autori idejnog rješenja: braća Benjamin i Emanuel Heisenberg. ☆

Milivoj Dretar

RIJEKA

PROŠLOST OTETA ZABORAVU

KAD JE UOČIO DA JE U KUTIJI KOJU JE SAČUVALA NJEGOVA BAKA, SADRŽANA KORESPONDENCIJA VEZANA UZ ŽIDOVSKO-ČEŠKO-TALIJANSKU OBITELJ KOJA JE POČETKOM PROŠLOGA STOLJEĆA ŽIVJELA U KUĆI U KOJOJ ON SADA STANUJE, RIJEČKI MLADIĆ JE KRENUO U POTRAGU ZA EVENTUALNIM POTOMCIMA NEKADAŠNJE RIJEČKE OBITELJI – I U TOME USPIO

Razmišljanja o mladim ljudima danas najčešće vezujemo uz generaciju koja mahom djeluje virtualno i živi ubrzano u „svom svijetu” 21. stoljeća, pa je stoga teško povjerovati da će netko od njih tek zbog svoga mjesta stanovanja - u ovome slučaju nekadašnje adrese Via Donatello Fiume, zatim Marka Oreškovića, a danas Brajšina 10 Rijeke - gdje je nekoć stanovala obitelj čiji je dio završio u Auschwitzu, krenuti u potragu za eventualnim potomcima osoba čija su imena na slučajno nađenim pismima, razglednicama i fotografijama s početka prošlog stoljeća.

Telefonski poziv i susret s mladićem po imenu Filip Starčević koji mi je ispričao da je u podrumu zgrade u kojoj stanuje, njegova baka (sada već pokojna) sačuvala kutiju koja je nekoć pripadala Ani Mayer, „bedinerici“ obitelji Carla Sachsa. Kutija je gotovo posve ispunjena prepiskom Ane Mayer (na fiumansko-talijanskom i češkom jeziku) vezanom uz obitelj Sachs, a i s nekoliko fotografija. Iz korespondencije se može zaključiti da je Carlo Sachs - sin Davida i Giovanne Pollatechek, rođen u Hodoninu 30.01.1875., umro u Genovi 14.06.1955. godine - došao početkom 20. stoljeća iz Češke u Rijeku/Fiume. Sa suprugom Giuseppinom rođenom Popper, koja je 1945. sahranjena na Židovskom groblju Kozala, imao je tri kćeri.

Najmlađa, Anny Sachs umrla je kao dijete. Sačuvani izrazi sućuti napisani tim povodom, svjedoče o ulozi Carla Sachsa u društvenom životu Rijeke. Među potpisnicima izraza sućuti su Grupa Cionista Fiume, generalni direktor Rafinerije, direktor Tvornice papira Smith-Meynier, odvjetnici Ernesto Franchi, Niels Sachs Edler von Grilc, Silvio Rubinich, dr. Enrico Sachs.

Druga kći Carla i Giuseppine, Elsa Sachs, rođena 1905., završila je život 1944. u Auschwitzu, zajedno sa svojom kćeri Lianom Sachs-Mattersdorfer, rođenom 1932. na Rijeci. Elsin suprug, Felice Mattersdorfer, rođen 1900., završio je život 1943. u Buchenwaldu.

Treća kći, Ferderica Sachs (1910.-1962.), udata za Leopolda Ledetscha, živjela je do svoje prerane smrti, po svemu sudeći, u Italiji. U braku Ferderice i Leopolda rođena je 1943. kći Liana Ledetsch-Cecchinato, koja danas živi u Veneciji.

Filip Starčević uspio je ostvariti kontakt s Lianom Ledetsch-Cecchinato i namjerava joj dostaviti za nju relevantan i interesantan dio pronađene korespondencije. Odgovarajući djelovi pronađene dokumentacije koristit će se u riječkom Arhivu, u Arhivu Židovske općine Rijeka i u Udruzi češke manji-

Jedna od pronađenih fotografija, snimljena, kako piše na poleđini, u kolovozu 1937. u Opatiji; na fotografiji je Liana Sachs-Mattersdorfer, rođena 1932. u Rijeci, završila život 1944. u Auschwitzu

ne. Svi oni mogu i moraju biti zahvalni mladom čovjeku koji je želio i pridonio da se prošlost nekadašnje riječke obitelji židovsko-češko-talijanskog podrijetla otme zaboravu. ☆

Irena Deže Starčević

KOMEMORACIJA ALEKSANDRU LASLU

BIO JE DOBAR DUH ZAGREBA

GOVOREĆI O ALEKSANDRU LASLU KAO ISTAKNUTOM ISTRAŽIVAČU, TEORETIČARU, POVJESNIČARU I KRITIČARU ARHITEKTURE, KOJI JE SVOJIM KREATIVNIM RADOM DAO VELIK DOPRINOS I ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB, OGNJEN KRAUS, DRAŽEN JURAČIĆ I SNJEŠKA KNEŽEVIĆ OSOBITO SU ISTAKLI NJEGOVU SPOSOBNOST DA, IAKO SKROMAN I NENAMETLJIV, SVOJIM DUHOM, SVOJOM UPORNOŠĆU I IZUZETNO ŠIROKIM SPEKTROM INTERESA BUDE POSVUDA PRISUTAN

U spomen na nedavno preminulog Aleksandra Lasla, Židovska općina Zagreb i Kulturno društvo „Miroslav Šalom Freiburger“ održali su 3. travnja komemorativni skup na kojem su o Laslovu životu i djelu govorili predsjednik Židovske općine Zagreb i Koordinacije židovskih općina u Hrvatskoj prof.dr.sc. Ognjen Kraus, arhitekt prof.dr.sc. Dražen Juračić i povjesničarka umjetnosti dr.sc. Snješka Knežević. U komemoraciji je sudjelovao i zagrebački gradonačelnik Milan Bandić.

O Laslu kao istaknutom istraživaču, teoretičaru, povjesničaru i kritičaru arhitekture, u uvodnoj je riječi govorio predsjednik KDMŠF-a Živko Gruden, podsjetivši na Laslov kreativni doprinos Židovskoj općini i Kulturnom društvu na čelu kojega je Laslo bio u razdoblju od 2001. do 2008. godine.

„U ovoj će sredini Aleksander Laslo ostati upamćen po mnogim svojim akcijama, aktivnostima i doprinosima. Među ostalim, i kao koautor nekoliko izložbi i, svakako, kao koautor - sa Snješkom Knežević - kulturno-povijesnog vodiča „Židovski Zagreb“ objavljenog 2011.“, rekao je Gruden.

O Laslu kao „dobrom duhu Zagreba“, koji je svoj život posvetio povijesti arhitekture, posebno zagrebačke, govorio je predsjednik ŽOZ-a Ognjen Kraus. Prisjetio se Laslovog angažmana upravo u ŽOZ-u. Sudjelovao je i u pripremi programa za gradnju u Praškoj. Kao predstavnik ŽOZ-a, bio je i član tima koji je 2005. godine izradio prostornu studiju te kasnije sudjelovao i u razgovorima o sadržajima zgrade u Praškoj. Kraus je posebno istaknuo Laslovo koautorstvo na kulturno-povijesnom vodiču „Židovski Zagreb“, koji je nazvao „jednim od najznačajnijih projekata ŽOZ-a“.

„Saša je živio svoj život na poseban način. Bio je prisutan svugdje, svojim duhom i nenametljivošću, svojom skromnošću i upornošću. Saša, želim ti zahvaliti na velikom doprinosu koji si dao untrag dvadeset godina Židovskoj općini Zagreb. Bio si trajno prisutan u Palmotićevoj 16. Uvijek dobrodošao i cijenjen. Sudjelovao si u našim najvećim kulturnim projektima“, rekao je predsjednik ŽOZ-a. Kraus je Lasla pratio i kao liječnik. „Nastojao sam mu pomoći koliko god sam mogao u bitci koju je prerano izgubio. Među nama se razvilo uzajamno povjerenje i prijateljstvo. Tvoj odlazak, Saša, prevelik je gubitak za našu zajednicu, tvoje

prijatelje, za tvoj grad Zagreb... Dragi Saša, opraštamo se od tebe, a u nama će ostati tvoj duh, tvoja mirnoća, tvoja prisutnost. Hvala ti za sve što si učinio za Židovsku općinu Zagreb, za sve nas tvoje kolege, prijatelje i grad Zagreb“, kazao je Kraus.

Laslov dugogodišnji kolega i prijatelj arhitekt Dražen Juračić prisjetio se početka njihova poznanstva u srpnju 1974. godine. Juračić je tada radio na projektu ambulante tvornice „Nikola Tesla“, a Laslo je bio apsolvent arhitekture koji je došao na ispomoć. Juračića je Laslo zadivio kada je u nacrtima prepoznao arhitekta Stjepana Planića, koji je tada još bio „arhitekt u sjeni“, nedovoljno valoriziran. „Bilo mi je i malo zabrinjavajuće, jer arhitekti koji shvaćaju arhitekturu prvenstveno kao kulturnu emanaciju obično ne znaju nacrtati kuću. Očekivao sam probleme. Međutim, on je sjeo za stol, nategnuo je paus i počeo crtati. Crtao je brzo i dobro“, prisjećao se Juračić svog prvog susreta s Laslom. Juračiću se osobito sviđao i zato što se znao šaliti, pa i na vlastiti račun.

„To ljeto je bilo i zadnje ljeto kada smo nešto zajedno radili. Nakon fakulteta se prvo zaposlio u 'Industroprojektu' i počeo se baviti sustavnim projektiranjem, a ja sam ostao na fakultetu. Saša je brzo, nakon nekoliko godina, postao autoritet. Već 1982./83. godine počeli su izlaziti njegovi prvi vodiči. Od tada je on bio adresa koja je bila poznata kao jasna referenca kad zatreba neki podatak ili neka informacija“, rekao je Juračić. Cijenio je kod Lasla i njegove „domišljene stavove“ i što nije bio naporan autoritet, iako je imao puno znanja i informacija. Laslo je imao, kako je rekao Ju-

Ognjen Kraus: Dragi Saša, hvala ti za sve što si učinio za Židovsku općinu Zagreb

S komemoracije Aleksandru Laslu u auditoriju Židovske općine Zagreb

račić, nevjerojatan spektar interesa, sposobnost klasificiranja i pamćenja, što je došlo do izražaja i u njihovom međusobnom dopisivanju. „On je imao inspirativan dijapazon. Saša je prijatelj koji će mi jako nedostajati i kao netko tko mi je mogao rastumačiti stvari koje mi nisu jasne“, rekao je na kraju vidno potresen Juračić.

Laslova dugogodišnja bliska suradnica, povjesničarka umjetnosti Snješka Knežević, za komemoraciju je pripremila dojmljivu prezentaciju, koja je imala jaku osobnu notu,

bez mnogo riječi. Prikazala je dvije power-point prezentacije - jednu o židovskim hramovima u Zagrebu, a drugu povodom izložbe „Secesija u Hrvatskoj“, na kojima je radio Aleksander Laslo. Za ovu tužnu priliku Snješka Knežević ih je prigodno obogatila muzičkim podlogom – glazbom Mendelssohna i Satiea. „Mislim da smo danas bili sa Sašom na ispravan način, uglavnom sa slikom. Mislim da bi mu se to dopalo, ako se to uopće može reći u takvoj prilici“, rekla je Snješka Knežević na kraju komemorativnog skupa. ☆

Veronika Rešković

SPLIT

ŽIDOVSKO GROBLJE NA METI VANDALA

NA SPLITSKOM ŽIDOVSKOM GROBLJU, OSNOVANOM 1573., A ZATVORENOM 1945., KOJE JE ZAŠTIĆENI SPOMENIK KULTURE, VANDALI SU U PRVOJ POLOVICI TRAVNJA OŠTETILI NEKOLIKO GROBNICA

Povijesno židovsko groblje u Splitu iz 16. stoljeća našlo se početkom travnja na meti vandala, koji su oštetili tri ploče na grobnicama, objavila je splitska policija dodajući da provodi izvid i traga za počiniteljima.

Policija navodi da su se oštećenja dogodila između 10. i 13. travnja te da su „po dojavi o oštećenju policijski dužnosnici izašli na teren i obavili očevid“.

Židovsko groblje u Splitu zaštićeni je spomenik kulture od 5. ožujka 2012. godine, odlukom Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Ovo groblje na obroncima Marjana osnovano je još 1573. godine i jedno od starijih židovskih groblja u svijetu. Venecijanske vlasti u Splitu su te davne 1573. godine izdale dokument kojim se Židovskoj općini dodjeljuje zemljište za groblje.

Na splitskom židovskom groblju ima više od 700 grobova sa spomenicima podignutima u razdoblju od 18. do 20. stoljeća. Natpisi na nadgrobničkim spomenicima su na hebrejskom, hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Židovsko groblje bila je jedina zelena oaza na dotad ogoljenom Marjanu, sve do pošumljavanja koje je započelo 1852. godine. Najstariji spomenik na židovskome groblju potječe iz 1717. godine, a posljednji sprovod na ovom groblju obavljen je 1945. Te godine groblje je zatvoreno i zaštićeno kao spomenik.

Splitski Židovi danas se koriste dijelom javnog groblja Lovrinac, gdje se nalazi i spomenik žrtvama Holokosta. ☆

Š.C.

KOMEMORACIJA ADALBERTU REBIĆU

NASTOJAO JE BITI MOST IZMEĐU KRŠĆANA I ŽIDOVA

PODSJEĆAJUĆI NA ŽIVOT I DJELO SVEĆENIKA I TEOLOGA ADALBERTA REBIĆA, SOCIOLOG RELIGIJE IVAN MARKEŠIĆ I RABIN LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ MEĐU OSTALIM SU ISTAKLI DA JE ADALBERT REBIĆ OSVAJAO TOPLINOM, ISKRENOŠĆU, NEPOSREDNOŠĆU I KOREKTNOŠĆU

Kulturno društvo „Miroslav Šalom Freiberg“ priredilo je 18. ožujka u Židovskoj općini Zagreb In memoriam Adalbertu Rebiću, svećeniku i teologu koji je sve do svoje smrti, 20. veljače, bio negov dugogodišnji aktivni član. O životu i djelu Adalberta Rebića tom su prilikom govorili sveučilišni profesor Ivan Markešić i glavni rabin u Republici Hrvatskoj Luciano Moše Prelević.

Adalbert Rebić

Na početku komemoracije Živko Gruden, predsjednik Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiberg“, podsjetio je na svu raznolikost i bogatstvo Rebićeva svećeničkog, znanstvenog i društvenog angažmana, osobito naglasivši njegov doprinos Kulturnom društvu „Miroslav Šalom Freiberg“, u kojem je u nekoliko mandata bio član Upravnog odbora. Gruden je podsjetio i na Rebićeva predavanja na „Freibergerovoj“ tribini, od kojih je posljednje, vrlo zapaženo, bilo o odnosu židova i kršćana kroz povijest.

Sociolog religije prof.dr.sc. Ivan Markešić prisjetio se na, kako je rekao, velikog čovjeka, koga je osobno upoznao radeći u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža, gdje je Rebić bio glavni urednik Općeg religijskog leksikona. „Rebić je u Leksikonu želio promovirati vrijednost svih domaćih, ‘hrvatskih’ religija, ne samo katoličanstva i kršćanstva, nego posebno i židovstva i islama. Polazio je od toga da mi, kršćani, mnogo što baštinitimo upravo iz židovstva te, da bismo mogli razumjeti Novi zavjet, moramo znati sve ono što se događalo u Starom zavjetu. On je želio pokazati da ni jedna kultura i ni jedna religija nisu čardak ni na nebu ni na zemlji nego da imaju svoje korijene koje treba vrednovati“, rekao je Markešić.

Prema Markešićevim riječima, na tom je tragu - dok je bio direktor u izdavačkoj kući „Kršćanska sadašnjost“ - i Rebićevo nastojanje da se objave djela koja promoviraju vrijednosti u židovstvu kao religiji. Markešić je istaknuo i Rebićev anga-

žman u medijima: „Rebić je smatrao da se putem medija može posredovati evanđeoska poruka, mir i izmirenje između onih koji su kroz povijest u različitim okolnostima bili međusobno posvađani“.

Rabin Prelević prisjetio se dana kada je upoznao Rebića. Već je pri prvom susretu na njega ostavio snažan dojam. „Dok sam jednom sa suprugom šetao Gornjim gradom, vidio sam prekrasni vrt s trešnjama u cvatu. Tu je bila „Kršćanska sadašnjost“, u kojoj je Rebić tada radio. Ušao sam, imao sam kipu na glavi. Rebić mi je odmah prišao i počeli smo razgovarati. On je u tren osvajao toplinom. Vidio sam da ima jako prijateljski odnos prema Židovima. Netko tko vjeruje u reinkarnaciju, rekao bi da je Rebić u prethodnom životu bio Židov ili da će to biti u sljedećem“, kazao je Prelević.

Posebno se osvrnuo na hodočašća u Izrael, na kojima je Rebić bio više od sto puta kao voditelj grupa vjernika, upoznavajući ih s tamošnjim raznolikim kulturama i religijama. „Naši su ljudi često zatečeni neposrednošću Izraelaca. Adalbert Rebić im je u takvim situacijama objašnjavao da je riječ o drugoj kulturi, ali ništa manje vrijednoj. Govorio im je o broju novina i knjiga koje se u Izraelu izdaju i prodaju, o kazališnim predstavama, o svemu što je život Izraela“, rekao je Prelević.

O Rebićevu karakteru – ispričao je zatim Prelević - svjedoči i incident koji se dogodio prilikom jednog od njegovih posjeta Izraelu, kada je Rebić doživio neugodnosti i uvrede jedne tamošnje policajke. Kada je ona zbog toga trebala biti kažnjena, Rebić se zauzeo za nju, ističući da je ona shvatila da je pogriješila i ispričala se. „Nastojao je biti most između dviju kultura. Inzistirao je na povezivanju. To je radio i u izdavaštvu i na hodočašćima. Vodeći grupe po Izraelu, na vrlo je živ način opisivao Isusovo vrijeme, nastojeći da ga ljudima približi kao da žive u njemu. Žao mi je što nisam išao s njim“, rekao je Prelević. Podsjetio je da je Rebić napisao više knjiga o Izraelu, uključujući i poznati „Vodič po Svetoj zemlji“.

Uz već poznati Rebićev znanstveno-teološki rad na tzv. zagrebačkoj Bibliji i Općem religijskom leksikonu te profesuri na zagrebačkom Katoličkom bogoslovnom fakultetu, gdje je od 1968. do 2005. godine predavao biblijske znanosti i orijentalne jezike, Ivan Markešić je posebno izdvojio Rebićev interes za teme Stvaranja te zanimanje za proroke i biblijske starine u najširem smislu riječi. „Bavio se mariološko-marijanskim temama, što je kod hrvatskih katolika jako važno. Posebno se angažirao na pitanjima Gospinog ukazanja u Međugorju. Tražio je teološko opravdanje tog fenomena kroz koji je vidio poruke mira. On to nije ad hoc odbijao niti je to objeručke pri-

Luciano Moše Prelević i Ivan Markešić podsjetili su na život i djelo Adalberta Rebića

hvaćao. Samo je, kao teolog, želio vrednovati to što se događa, shvaćajući povijesnu i društvenu situaciju“, kazao je Markešić.

Prema njegovim riječima, Rebić se nikada nije libio javno istupati o svim važnim temama, poput problema crkvene imovine u Dajli, kada se založio za poštivanje Osimskih sporazuma. Dio javnosti mu je zamjerio kontroverznu izjavu o gay

brakovima, ali Markešić smatra da bi bilo smiješno očekivati da jedan katolički svećenik i biblijski znanstvenik drukčije misli. Neovisno o tome, gledajući sveukupni Rebićev javni rad, Markešić je istaknuo njegovu „korektnost, iskrenost i neposrednost“, posebno vidljivu 1995. godine, kada je bio ministar zadužen za prognanike i izbjeglice. ☆

Veronika Rešković

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE

RASPISUJE 58. NAGRADNI KONKURS ZA RADOVE SA JEVREJSKOM TEMATIKOM

Iz oblasti:

- KNJIŽEVNOST (roman, pripovetka, pesme)
- NAUČNI RAD
- MEMOARI I HRONIKE

Žiri dodeljuje tri nagrade.

Žiri može odlučiti da nagrade dodeli i drugačije.

Radove slati pisane na srpskom ili srodnim jezicima, kucane mašinom ili na kompjuteru, u dva primerka koji se ne vraćaju.

Autori ne mogu konkurisati sa radovima koji su već objavljeni ili nagrađeni na nekom drugom konkursu.

Radovi se dostavljaju potpisani šifrom sa priloženom drugom zatvorenom kovertom sa razrešenjem šifre.

Krajnji rok za predaju radova je 1. septembar 2014.

Rezultati konkursa će biti objavljeni u listu „Politika“ krajem novembra 2014.

Radove slati na adresu:

**SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA SRBIJE (ZA NAGRADNI KONKURS)
KRALJA PETRA 71A, POB 30, 11000 BEOGRAD, SRBIJA/SERBIA**

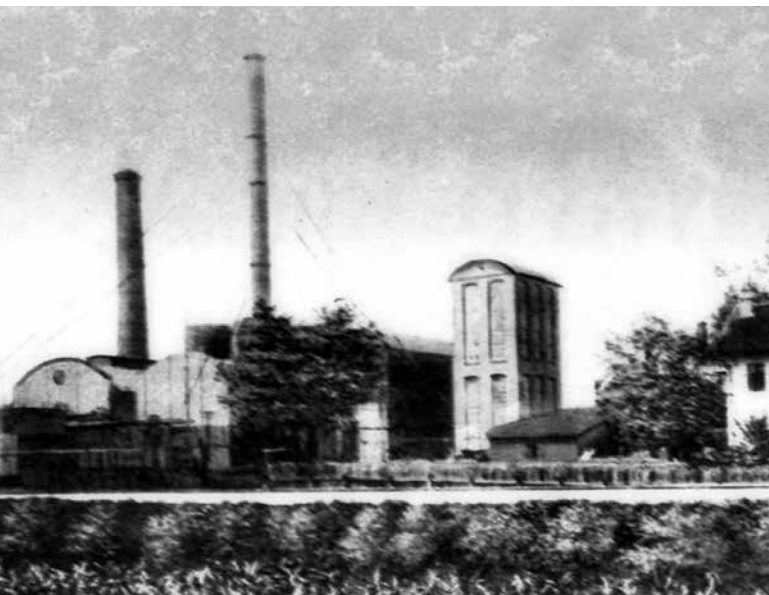
SPOMEN-PODRUČJA

TKO SE JOŠ SJEĆA „DANICE“?

UZ PLANOVE O CJELOVITOM UREĐENJU SPOMEN-PARKA DANICA, U PRIPREMI KOPRIVNICE I KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE JE ZNANSTVENA MONOGRAFIJA O USTAŠKOM LOGORU „DANICA“, PRVOM KONCLOGORU U NDH

Piše Milivoj Dretar

Prilazeći podravskoj metropoli, kako Koprivničanci tepaju svome gradu, s istočne strane nailazimo na više smjerokaza, prema Ludbregu, Varaždinu, Donji Dubravi. Da bismo ušli u Koprivnicu mora se proći ispod Podravske pruge, nedaleko od poznate Podravke. Nastavljajući prema sjeveru, došli bismo do područja poznatog pod nazivom „Danica“. U literaturi ćemo najčešće naići na podatak da je „Danica“ kod Koprivnice bila prvi logor u NDH. Što je i gdje je „Danica“? Današnji naziv „Danica“ često upućuje na ime Podravkine Mesne industrije locirane malo podalje od Koprivnice. „Danica“ je, ustvari, prvotno bio naziv Tvornice kemijskih proizvoda, koja je sagrađena početkom 20. stoljeća (1907.), oko tri kilometra sjeverno od Koprivnice, u blizini željezničke pruge Koprivnica – Botovo – Gyekenyes, te je s njom bila spojena kolosijekom. Tada je to bila jedna od najvećih i najmodernijih tvornica u zemlji, a radila je do nadomak Drugog svjetskog rata, kada je propala. Ostali su samo napušteni objekti.

Tvornica „Danica“ potkraj tridesetih godina prošloga stoljeća

Uspostavom kvislinske Nezavisne Države Hrvatske u travnju 1941. započelo je i razdoblje sustavnog progona nepoželjnih i neistomišljenika. Rasnim zakonskim odredbama nepoželjnima su proglašeni Srbi, Židovi, Romi i svi oni koji se nisu uklapali u tzv. „novi poredak“. Već 30. travnja 1941., samo dvadesetak dana nakon proglašenja NDH, poglavnik Ante Pavelić donosi zakonske odredbe o državljanstvu, o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda, kojima su bili definirani poželjni i nepoželjni, arijevci i nearijevci. Za potonje se odmah započelo osnivanjem koncentracijskih logora. Koprivnička „Danica“ postala je, iz više razloga, ali još ponajviše zbog postojanja

jednog većeg objekta izvan gradskog naselja, prvi takav logor u NDH.

Tko su bili prvi logoraši?

Kada je točno „Danica“ postala logor? Jedni kažu 15. travnja, drugi 18. travnja, treći 29. travnja, pa i još koji dan kasnije (naravno, 1941. godine).

Martin Nemeč, ustaški povjerenik za kotar Koprivnicu i prvi zapovjednik logora Danica, poslije rata je na suđenju rekao sljedeće: „Dana 7. maja 1941. ja sam bio postavljen za ustaškog povjerenika za kotar i grad Koprivnicu. Jedno 8 dana poslije, javljeno mi je telefonom iz Zagreba da će nam uputiti jednu grupu ljudi – zatočenika koji treba da budu smješteni u „Danicu“. Istog dana poslijepodne ja i Herman Nikola smo taj transport zatočenika dočekali kojih je bilo po prilici 280 te ih smjestili u „Danicu“. Kasnije su ponovno stizali novi zatočenici, te je mislim broj istih za vrijeme mog boravka u Koprivnici dosegao 500...“. Da iskaz Nemeča nije posve točan očito je i iz podatka da je 26. travnja 1941. u kotaru Grubišno Polje uhapšeno više od 500 Srba i da su oni svi transportirani u „Danicu“.

Veliki vodotoranj koji i danas dominira prostorom „Danice“ poslužio je ustašama kao stražarska promatračnica. Ustašama su pomagali naoružani članovi nekadašnje Seljačke zaštite koji su pristupili ustaškom pokretu. Datum prvog transporta, kao ni broj prvih zatočenika, nije nikada pouzdano utvrđen.

Logoraši „Danice“ ostali su u sjećanju građana Koprivnice. Jakob Čani poslije rata je posvjedočio: „Ne sjećam se točno datuma, ali mislim da je bilo u travnju 1941. godine kada je jedan vlak sa sedam vagona došao iz Garešnice pun srpskog naroda. Ovaj transport je prvi koji je došao u Koprivnicu. Kada su ljudi dotjerani na „Danicu“, postrojeni su čekali pred zgradama. Kad je pala komanda da ulaze u zgradu, sa svake strane stajao je po jedan ustaša, držeći pušku za cijev i kako su oni ulazili, oni su kundacima od puške udarali...“.

Željeznički transporti s novim logorašima navodno su dolazili svakog drugog dana. Istovremeno je započeo teror nad Srbima i Židovima u samoj Podravini. Tako je sredinom srpnja 1941., nakon prve akcije skojevaca na kidanju telefonskih i telegrafskih žica na pruzi kod Čukovca, u Ludbregu uhapšeno desetak građana, većinom Židova i otpremljeno u koprivnički logor. „Danica“ se brzo punila logorašima iz svih krajeva NDH. Iz Zagreba je dopremljena grupa od 168 židovskih omladinaca, većinom Makabijevaca, navodno samo zato da nekoliko tjeda-

na rade na raznim poslovima u okolici Koprivnice. Međutim, ubrzo su gotovo svi poubijani u Jadovnu na Velebitu.

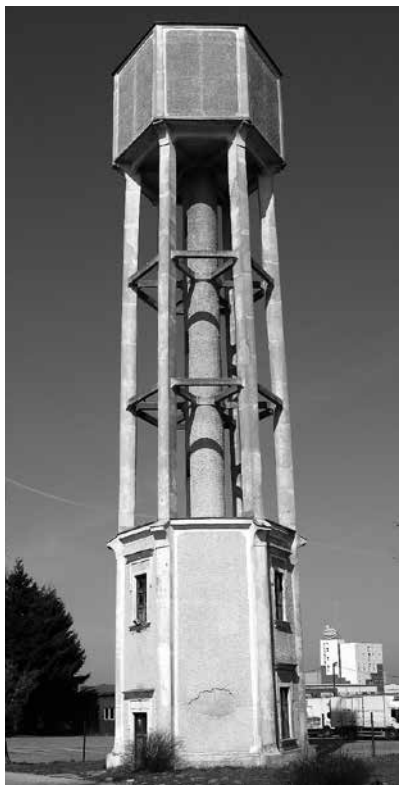
Vlasti iz Zagreba zatražile su od zapovjednika „Danice“ Martina Nemeca da pronade dodatnu lokaciju za smještaj novopridošlih logoraša, na što je on odgovorio da toga na tom području nema, pa je predložio: „Neka se ove Židove koncentrira negdje na jugu i to u kakvom kamenolomu jer će se na taj način moći najkorisnije upotrijebiti njihova radna snaga u korist naših trošnih cesta za koje bi nas na taj način stajao kamen neznatne svote“.

Glad, premlaćivanja, strijeljanja

Ni broj logoraša koji su prošli kroz „Danicu“ nije pouzdano utvrđen. Nekako se ustalio podatak o 5600 osoba. Do 15. srpnja bilo je dovedeno 2656 osoba, oko dvjesto ih je pušteno, jedan broj je smrtno stradao od tortura u logoru, dok je najveći broj prebačen u Gospić i Jasenovac (nakon osnivanja tih logora).

Knjige s imenima logoraša su uništene, ostalo je sačuvano tek nekoliko listova. Logoraši „Danice“ bile su i mnoge poznate osobe: Ivo Goldstein, karlovački knjižar, dr. Franko Winter i Milan Bakić, bjelovarski pravnik, Maca Gržetić, komunistička aktivistica iz Zagreba, Anka Butorac, narodni heroj, dr. Željko Selinger, koprivnički liječnik. Procjenjuje se da je u „Danici“ smrtno stradalo između dvjesto i tristo zatočenih. Neki od gladi, neki od premlaćivanja, a neki su bili strijeljani. Ustaše su za mučenje koristili baraku u sredini logora, koju su logoraši nazivali „barakom smrti“ i „kućom užasa“.

Opisi života logoraša u „Danici“ nalik su opisima života u drugim konclogorima: logoraši su spavali na podu, tko je stigao ugrabio bi malo slame, ostali na betonu. Hrana se dijelila jednom dnevno, a bila je to grahova ili krumpirova juha. Neki su uspjeli dobiti po koju pošiljku hrane od kuće, no ustaše bi im to najčešće oduzeli. Pobjeći iz logora bilo je teško, pa i nemoguće, jer je logor osiguravalo stotinjak stražara raspoređenih na 11 stražarskih mjesta danju, odnosno na 15 stražarnica noću.

Vodotoranj koji je u ustaškom konclogoru „Danica“ služio kao stražarska promatračnica

Posljednjeg dana lipnja 1941. započinje prebacivanje logoraša „Danice“ prema Gospiću. Do kraja srpnja prebačeni su svi Židovi. U prosincu 1941. logoraše „Danice“ prebacuju u logor Jasenovac. Od ožujka 1942. u „Danici“ su bili uglavnom kriminalci i pokoji zarobljeni partizan. Dne 1. rujna 1942. ustaški konclogor „Danica“ prestao je postojati. Godine 1943. „Danica“ je bombardirana i neki objekti su srušeni. Zapovjednik logora „Danica“ Martin Nemeć poslije rata je uhvaćen, osuđen na smrt i pogubljen.

Predstoji cjelovito uređenje Spomen-parka Danica

Spomen-park „Danica“ danas je pod upravom Muzeja grada Koprivnice. U Koprivnici se od 1975. godine intenzivnije počelo razmišljati i raspravljati o dostojnom obilježavanju Spomen-parka na mjestu gdje je bio prvi ustaški konclogor. Osnovan je Odbor za uređenje „Danice“, koji je 1977. godine angažirao arhitekta da izrade idejni i provedbeni projekt.

Područje od oko 7200 četvornih metara, s materijalnim ostacima iz vremena postojanja logora - nastamba logoraša, vodotoranj i zid logora - trebalo je pretvoriti u spomen-park. Dio projekta je ostvaren. No, nakon 1991. dolazi do nebrige nad tim prostorom. Među ostalim, originalna stara lokomotiva koja je vukla transporte logoraša, prebačena je na zagrebački Glavni kolodvor. Na područje „Danice“ prebačen je Sabolićev „Partizan“, skulptura koja je do tada krasila glavni koprivnički trg. Livade oko „Danice“ prekrpio je korov i divlje raslinje, a objekti su stradali od zuba vremena.

Ipak, postoji nada da će Spomen-park „Danica“ doživjeti bolje dane. Planira se, uz pomoć europskih fondova, detaljna obnova postojećih zgrada, postavljanje ploče s imenima logoraša i obnova nekadašnjeg ulaza u logor. „Danicu pokušavamo održavati u skladu s mogućnostima, vjerojatno je to premalo i mi ćemo na tome morati više poraditi. Kalendar komemoracija u Spomen području Danica u domeni je lokalne samouprave. Grad i Koprivničko-križevačka županija te udruge antifašista polažu cvijeće jednom godišnje u svečanoj komemoraciji na državni praznik 22. lipnja. U pripremi je znanstvena monografija o ustaškom logoru „Danica“, prvom koncentracijskom logoru NDH. Projekt je financijski do sada pratilo Ministarstvo kulture. Monografija bi bila prvi temeljni korak u izradi cjelovitog projekta muzeološke i muzejske koncepcije i revitalizacije Spomen-područja Danica“, kažu u Muzeju grada Koprivnice. Monografija nije dovoljna. Stotinjak posjetitelja godišnje svakako je premalo s obzirom na moguću edukativnu funkciju ovog prostora. Potrebno je učiniti mnogo više od jedne komemoracije u lipnju. ✨

Ostaci logorskih zidina

SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU

NEBRIGA ZA PREŽIVJELE
LOGORAŠE I SUDIONIKE NOB-A

GOVOREĆI KRITIČKI O ODNOSU VLASTI PREMA NEKIM BITNIM ELEMENTIMA HRVATSKE PROŠLOSTI, PONAJPRIJE U RAZDOBLJU DRUGOG SVJETSKOG RATA, PREDSTAVNICI NEVLADINIH ORGANIZACIJA, NA KONFERENCIJI ZA NOVINARE ODRŽANOJ NA GODIŠNJICU PROBOJA ZATOČENIKA JASENOVAČKOG KONCLOGORA, ISTAKLI SU, MEĐU OSTALIM, DA SPOMEN-PODRUČJE JASENOVAC POSJEĆUJE VRLO MALI BROJ ŠKOLSKIH EKSKURZIJA

Točno na godišnjicu obilježavanja proboja zatočenika iz ustaškog logora Jasenovac, 22. travnja, održana je konferencija za novinare u Kući ljudskih prava na kojoj su nevladine organizacije upozorile kako se izvršna, zakonodavna i pravosudna vlast u Hrvatskoj odnosi prema pravima nekadašnjih logoraša, Javnoj ustanovi Spomen područje Jasenovac te nasljeđu Drugog svjetskog rata.

Vesna Teršelič iz Documente – Centra za suočavanje s prošlošću izvijestila je o zakonskim izmjenama s početka ove godine prema kojima su nekadašnji logoraši izgubili pravo na dosadašnju opskrbninu. „Zbog brzopleitosti zakonodavca znatan broj nekadašnjih zatočenika doveden je u situaciju egzistencijalne panike, nakon što je 1. siječnja stupio na snagu novi Zakon o socijalnoj skrbi, a izmijenjen i Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. Od ove godine, velik broj korisnika opskrbnine, među kojima su i nekadašnji logoraši Jasenovca, doveden je u stanje nesigurnosti“, upozorila je Vesna Teršelič.

Vesna Teršelič

Ukinuta opskrbnina iznosila je oko 1.000 kuna mjesečno. Od 1. siječnja 9.800 korisnika ostalo je bez tog prihoda, od čega njih 6.000 prema Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata te 3.800 preživjelih logoraša iz Drugog svjetskog rata ili sudionika Narodnooslobodilačke borbe.

Teršelič je rekla da su se tome usprotivile nevladine organizacije, ali i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i pučka pravobraniteljica, ali da nadležna tijela nisu

prihvatila njihove amandmane. „To je rezultat dugogodišnje nebrige za zatočenike i sudionike NOB-a“, upozorila je Teršelič, priznajući da je opskrbnina bila neprikladno rješenje, ali da se prilikom promjene zakona propustila prilika razmotriti neke primjerenije opcije.

Sandra Benčić

Prema riječima Vesne Teršelič, sadašnje stanje je takvo da nadležna tijela odbijaju neke zahtjeve za naknadom uz obrazloženje da osobe nemaju valjanu zdravstvenu dokumentaciju o tome da su u logoru „doživjele oštećenja“. „Stvarno je sramotno za Republiku Hrvatsku kako se te osobe prevodi iz jednog sustava u drugi. Mnogi su doživljavali da je opskrbnina neka vrste podrške zato što su bili zatočeni u logoru i zato što su bili sudionici NOB-a. Sada im se jednim zakašnjelim dopisom kaže da se trebaju obratiti nadležnom centru za socijalnu skrb ili uredu za upravu kako bi zatražili socijalnu pomoć“, objasnila je zakonske novosti Teršelič. Za te je osobe, upozorila je, posebno problematično što ih se sada svrstava u socijalu i što postoji obaveza da im u slučaju isplata po novom zakonu država stavlja zabilježbu na imovinu, što s opskrbninom nije bio slučaj. „Ministarstvo branitelja i Ministarstvo socijalne politike i mladih svakako moraju naći drugo rješenje“, zaključila je Teršelič.

Sandra Benčić iz Centra za mirovne studije podsjetila je na to da Općinsko državno odvjetništvo u Kutini nije pokrenulo postupak protiv Josipa Miljka, predsjednika HČSP-a, zbog napisanih prijetnji Nataši Jovičić, rav-

Aneta Lalić

nateljici Javne ustanove Spomen-područje Jasenovac, nego ju je uputilo da sama pokrene spor protiv Miljka Benčić je ukazala da se u tom slučaju radi i o propustu pravosuđa „koje nije reagiralo kako treba i nije poklonilo dovoljno pažnje takvom slučaju“.

„Nataša Jovičić je morala sama pokrenuti postupak. Mi smo joj osigurali pravnu pomoć. Postupak Općinskog državnog odvjetništva u Kutini pokazuje odnos i prema Spomen-području Jasenovac, ali i prema službenim osobama koje vode bilo koje spomen-područje u Hrvatskoj. Smatramo da to nije dobra kaznena politika. To pokazuje da država zanemaruje tu vrstu problema - diskriminaciju i govor mržnje“, upozorila je Benčić. Podsjetila je i na apsurd da je Miljak tužio Natašu Jovičić zbog klevete, ali da je državno odvjetništvo, na sreću, ipak odbacilo tu prijavu.

Aneta Lalić iz Srpskog narodnog vijeća usprotivila se sadašnjem konceptu Spomen-područja Jasenovac, rekavši da „Jasenovac danas, na žalost, nije mjesto ni učenja ni sjećanja. Zbog toga Jasenovac nema kapacitet da postane mjesto savjesti hrvatskog društva, koje će biti spremno u svakom trenutku prepoznati i imenovati fenomene u hrvatskom društvu koji neskriveno ili u nekim svojim karakteristikama manifestiraju fašizam“, mišljenja je Lalić. Indikator za takvu ocjenu je, prema Aneti Lalić, i broj školskih posjeta. Jasenovac je, na primjer, u 2012. godini posjetilo samo 30 školskih ekscurzija.

„To govori o neraspoloženju prosvjetnog kadra da mladim naraštajima pričaju o genocidu i Holokaustu na autentičnom mjestu stradanja. Ta djeca neće dovoljno naučiti, a kamoli da će biti sposobna prepoznati suvremeni kontekst Spomen-područja Jasenovac“, smatra Lalić. Prema njezinom mišljenju, Jasenovac je sveden samo na komemorativni element, na prigodno polaganje vijenaca jednom godišnje. „Mi se zalažemo za znatno širu društvenu ulogu Spomen-područja Jasenovac. To treba biti mjesto kritičke evaluacije ne samo komemorativne kulture, nego kulture sjećanja općenito“, zaključila je Aneta Lalić. ✨

Veronika Rešković

KORIJENI ANTISEMITIZMA

OTPOR VRIJEDNOSTIMA JUDAIZMA

U PREDAVANJU O KORIJENIMA ANTISEMITIZMA LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, GLAVNI RABIN U REPUBLICI HRVATSKOJ, POTANKO SE OSVRNUO NA UOBIČAJENE PREDRASUDE O ŽIDOVIMA KOJE DIO LJUDI NAVODE DA BUDU PODOZRIVI PA I NEPRIJATELJSKI NASTROJENI PREMA PRIPADNICIMA ŽIDOVSKOG NARODA, DA BI U ZAKLJUČKU ISTAKAO DA JE PRAVI KORIJEN ANTISEMITIZMA DOPRINOS ŽIDOVA SVIJETU NJIHOVOM VJEROM, TO JEST, JUDAIZAM

Pojava antisemitizma je, nažalost, i dandanas aktualna. Što je izaziva i potiče? Koji su joj korijeni? Zašto neki mrze Židove, zašto smatraju da su oni za sve i sva krivi? Bila je to tema predavanja glavnog rabina u Republici Hrvatskoj Luciana Moše Prelevića, održanog 25. ožujka na tribini Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiburger“ u Židovskoj općini Zagreb.

Kako je rabin Prelević napomenuo odmah na početku svog predavanja, njegov se pristup ovoj temi umnogome temelji na seminaru njemu omiljenog povjesničara, izraelskog rabina Kena Spiroa iz Aish Ha Tora, židovskog obrazovnog centra u Jeruzalemu. Prelević je u toku predavanja potanko raščlanio šest u javnosti čestih predrasuda o Židovima, koje dio ljudi navode i potiču da se prema pripadnicima židovskog naroda odnose s podozrenjem, pa i neprijateljski. No, kako je odmah napomenuo, ni u jednome od tih „šest velikih razloga“ nije

onaj pravi, istinski korijen antisemitizma. „Pravi korijen mržnje prema Židovima“, istakao je Prelević, „jest doprinos Židova svijetu njihovom vjerom, to jest, judaizam“.

Nakon što je ispričao poznatu priču s uzrečicom „Za sve su krivi biciklisti i Židovi“, nakon koje se svi, uključujući i Židove, pitaju „A zašto biciklisti?“, Prelević je rekao: „Kad napravimo sukus svega onoga što bi navodno bili razlozi za antisemitizam, dolazimo do šest ‘velikih razloga’, iako ima još mnogo manjih. Prvi je tzv. ekonomski: ljudi mrze Židove jer oni kontroliraju svjetsku ekonomiju. Drugi je mržnja prema Židovima zato što su oni ‘izabrani narod’, zato što misle da su nešto posebno. Tu je i tzv. fenomen ‘žrtvenog janjeta’: u svakom društvu postoji netko tko je za sve kriv, a Židovi figuriraju kao dežurni krivci kroz povijest. Predrasude prema Židovima postoje i zato što ih se doživljava kao strance, došljake, kao strano tijelo. Židove se

nastavak na sljedećoj strani

Luciano Moše Prelević

optužuje i da su ubili Boga, a posljednji, šesti razlog je rasna teorija, ona najnovija iz doba nacizma“.

Secirajući svaki od tih navodnih razloga, Prelević je isticao da su to, zapravo, samo povodi, prividni razlozi i da ni jedan od njih nije pravo izvorište antisemitizma. U pogledu onog ekonomskog razloga Prelević je rekao da svoje korijene vuče tek od početka 20. stoljeća i Protokola sionskih mudraca. „Ne, nisu nas oduvijek proganili zbog našeg navodnog bogatstva. Bogatstvo Židova je noviji fenomen. Židovi su inače u najboljem slučaju bili pripadnici srednje klase. A sjetimo se i onih siromašnih ‘štetla’ po Poljskoj“, rekao je Prelević.

Ni teorija o ‘izabranom narodu’ kao okidaču za antisemitizam, prema Preleviću ne drži vodu. I drugi narodi za sebe misle da su nešto posebno, pa ih nitko zbog toga ne mrzi. „To može držati vodu do Francuske revolucije i prosvjetiteljstva, nakon čega dolazi do masovne asimilacije Židova po Europi, a mržnja prema Židovima i dalje traje“, istakao je Prelević.

Ne stoji ni mit o Židovima kao ‘žrtvenom janjetu’, a na klimavim je nogama i teorija o preziranju Židova zato što su stranci. „To se može primijeniti i na druge, jer se na došljake posvuda gleda sa stanovitim podozrenjem. Čak i ako se odlučiš na asimilaciju, na tebe se i nadalje gleda kao na stranca, dakle, mržnja postoji i traje bio netko asimiliran ili ne“, kaže Prelević.

Ni ‘ubojstvo Boga’ nije pravi razlog antisemitizma, jer takvo ubojstvo zapravo nije ni moguće, a i tri pape su to demantirali, rekao je Prelević i nastavio: „I posljednji navodni razlog, utemeljen na rasnoj teoriji, zapravo je samo izlika. Očito, Židovi nisu rasa nego narod i vjera te se ni po kojem obilježju ne razlikuju od drugih ljudi.“

Ukratko, prema rabinu Preleviću, svi navedeni navodni razlozi anisemitizma, samo su izlike, samo povodi za mržnju. Pravi uzrok antisemitizma je negdje drugdje, u nečem mnogo dubljem, a što je – naglasio je rabin – najbolje izrazio Adolf Hitler. „Hitler je racionalno objasnio zašto mrzi Židove. On je u njima vidio oličjenje humanizma, savjesti i morala, što je, po njemu, trebalo uništiti i vratiti se u paganstvo, gdje vlada zakon jačega; Židove je trebalo istrijebiti zbog njihova prenošenja božje objave i osjećaja za jednakost“, rekao je Prelević.

Dakle, prema Preleviću, pravi korijeni antisemitizma su u protivljenju judaizmu. Protiv toga Židovi se mogu boriti samo – vjerom. „Na nama je da izvršavamo misiju koju imamo, da nastavimo zagovarati i širiti dobro i na taj način prevladavati zlo koje postoji. Tako će nestajati i antisemitizam“, zaključio je rabin Prelević. ✨

Veronika Rešković

KONCERT MISHELE STEINER

VEČER NEISPLESANIH PLESOVA

TANGO, VALCER I MUSETTE BILI SU GLAZBENA NIT KOJA JE POVEZALA UMJETNICU I NJEZINU LJUBAV PREMA GLAZBI S PUBLIKOM KOJA JE ISPUNILA AUDITORIJ ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

Piše Tamara Jurkić Sviben

Sasvim posebna koncertna večer dogodila se 24. travnja 2014. godine u auditoriju Židovske općine Zagreb. Mlada zagrebačka umjetnica Mishela Steiner osmislila je nesvakidašnji zvučni doživljaj za prepuni auditorij. Svoje glazbeno umijeće i osebujni glazbeni izričaj ostvaruje na koncertnoj harmonici koja je još uvijek u hrvatskim glazbenim krugovima ne baš učestali instrument.

Mishela Steiner rođena je u Zagrebu 1984. godine. Svoje osnovno glazbeno obrazovanje stekla je u Splitu, Zagrebu i Puli, dok je intenzivno glazbeno obrazovanje nastavila na Muzičkoj gimnaziji u Zagrebu. U razdoblju od 2002. do 2008. godine apsolvirala je programe diplomskog i poslijediplomskog studija, smjer harmonike u klasi prof. Elsbeth Moser na Visokoj školi za glazbu i teatar u Hannoveru. Dobitnica je niza nagrada na dr-

žavnim i međunarodnim natjecanjima (Venecija, Castelfidardo, Paris, Antwerpen). Intenzivno koncertira kao solistički glazbenik te gostuje u televizijskim i radijskim glazbenim emisijama. Od 2007. godine predaje harmoniku i klavir u Muzičkoj školi Senne u Bielefeldu u Njemačkoj.

Mishela Steiner gradi svoj osobni glazbeni izraz i izvan standardnog klasičnog repertoara kojim se predstavlja koncertni glazbenik (Bach, Schubert, Scarlatti i Rameau). Također ukazuje na mogućnosti harmonike kao instrumenta koji se svira izvan okvira popularne zabavne glazbe. Mishelin repertoar obuhvaća Tango Nuevo s kompozicijama Astora Piazzolle, kompozicije Lydie Auvray, kao predstavnice klasičnog Musette stila te New Musette stil, koji je predstavljen skladbama Richarda Galliana. Originalna, moderna djela francuskog kompozitora Francka Angelisa također su izazov u Mishelinom repertoaru.

Skladbama navedenih autora Mishela je zagrebačkoj publici predstavila večer neisplesanih plesova. Tango, valcer i musette bili su glazbena nit koja je povezala umjetnicu i njezinu ljubav prema glazbi koju je bezuvjetno prenijela publici.

Večer je šarmantno započela skladbom La Dent Blanche francuskog skladatelja Jean Louis Noton. Jean Louis Noton predstavnik je klasičnog Musetta, specifičnog harmonikaškog francuskog stila bez kojeg se ne može zamisliti francuska harmonika. Musette asocira na pariške caffèe i stil života „belle epoque“. Zvuk Mishelinog instrumenta uspješno je poveo publiku u zvučnu reminiscenciju „l'esprit de Paris“.

Nastavljajući u francuskom zvuku i ozračju čuli smo dvije skladbe francuske kantautorice šansone Lydie Auvray. Prva je bila Julia - Tango, napisana po narudžbi povodom smrti jedne majke te Nostalgie – zvučni trenutak nostalgije svakoga tko živi izvan svoje matične domovine.

Brise Napolitaine zazvonio je kao virtuozni temperamentni valcer koji je odlično odrazio karakter i muzikalnost umjetnice.

Središnji dio programa bio je posvećen klasičnom repertoaru. Valse d'étude (Impromptu u Es-duru, op.90) Franza Schuberta i Partita u B-duru Johanna Sebastiana Bacha, inače dio standardnog klavirskog repertoara, dobile su u zvuku harmonike i Mishelinoj interpretaciji sasvim novu i drukčiju dimenziju doživljaja: dodatnu lakoću i specifičnu agogiku harmonikaškog šarma i posebno toplu registraciju koju omogućuje harmonika u odnosu na druge instrumente s tipkama.

Završni dio glazbene večeri bile su skladbe Tango pour Claude, Spleen i French Touch Richarda Galliana, fran-

Mishela Steiner

cuskog korifeja harmonike. Richard Galliano predstavnik je novog harmonikaškog francuskog stila tzv. Musette Neuve (Novi Musette) koji se odlikuje francuskim zvučnim dodirima obogaćenim jazz harmonijama i prozračnom ornamentikom. U osnovi Musette Neuve-a, unatoč suvremenim jazz bojama, uvijek se čuje francuski puls tradicionalnog Musetta. Galliano je svoj specifični stil stvorio 1983. godine na nagovor Astora Piazzolle, najvećeg predstavnika Tango Nuevo stila čije su skladbe također ozvučene iste večeri. Piazzolu, svjetskog majstora Tanga, Mishela je predstavila jednom arijom iz opere Maria de Buenos Aires pod nazivom Chiquilin de Bachin. Vrhunac večeri bile su virtuozne skladbe Francka Angelisa Boite a Rythme i Hommage a Paco. U prvom je Mishela pokazala svu svoju tehničku virtuoznost na harmonici. Ovo je djelo sinteza ritmičkih izmjena koje postepeno gradiraju iz takta u takt te smjelih harmonijskih progresija. Djelo je predstavljeno sigurno, ritmički pregnantno i temperamentno kako i dolikuje samom nazivu „muzička kutija“. Posljednja skladba posvećena je glazbeniku Paco de Luciji i iskazuje vrhunac složenosti Angelisova harmonikaškog izričaja. Oduševljenu publiku, šarmantna je umjetnica nagradila s dva dodatka: Piazzolinim Libertangom i skladbom Adios Nonino.

U nadi da ćemo i dalje pratiti razvoj Mishelinog osebnog stila i da će nas ubrzo ponovno počastiti novim glazbenim doživljajem želimo umjetnici zadovoljstvo u plesanju neisplesanih plesova, kako sama naziva glazbeni stil koji njeguje. ☆

NOVE KNJIGE

NEMOGUĆA MISIJA – ŽIDOVSKI PADOBRANCI U HRVATSKOJ 1944.

U KNJIZI O SKUPINI ŽIDOVSKIH PADOBRANACA, KOJI SU U PRVOJ POLOVICI 1944. GODINE ISKOČILI IZ BRITANSKIH AVIONA NA PODRUČJE ŽUMBERKA, GDJE SU SE ODMAH POVEZALI S PARTIZANIMA, S ČIJIM JE NAJVIŠIM ZAPOVEDNIŠTVOM NJIHOVA MISIJA BILA DOGOVORENA, NENAD GOLL JE POTANKO, NA TEMELJU ZAIŠTA MNOGIH, RAZNOVRNIH IZVORA INFORMACIJA, VRLO ČITKO ISPRIČAO SVE BITNE SASTAVNICE JEDNE POSVE NEOBIČNE I VRLO MALO POZNATE EPIZODE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Piše Vlasta Kovač

Tko nije čuo za Hanu Seneš, izraelsku nacionalnu heroinu, pjesnikinju, oduševljenu cionistkinju po kojoj se u Izraelu danas zove nekoliko ulica i jedan kibuc? Ta hrabra prkosna cura imala je samo 23 godine kada je u studenom 1944. ubijena u budimpeštanskom zatvoru optužena za špijunažu u korist mađarskih neprijatelja. Osam mjeseci ranije, u ožujku 1944., zajedno s još četvoricom padobranaca, kao jedina žena među njima, u uniformi britanskog komandosa iskočila je iz britanskog aviona iznad Oklinka u Žumberku, na granici između Hrvatske i Slovenije. Početkom lipnja 1944., uz pomoć partizana s trojicom pratilaca, prešla je Dravu na granici s Mađarskom da bi odmah zatim bila uhvaćena.

Nenad Goll

NEMOGUĆA MISIJA

Židovski padobranCI u Hrvatskoj 1944. godine

U svibnju 1944. još jedna skupina padobranaca iskočila je iz britanskog aviona iznad Oklinka u Žumberku i uputila se ussret prvoj skupini. Uz Hanu Seneš, šestorica od tih padobranaca u britanskim uniformama bili su mladi Židovi iz Jišuva (kako se tada zvala još neosnovana židovska država u Palestini), koje su regrutirale Hagana*) i Židovska agencija**), a koji

su, kao dobrovoljci iz Palestine, pošli u Mađarsku i Rumunjsku u dvojakoj misiji: da pomognu Britancima i da pomognu Židovima.

Zbog više razloga, ali svakako je na odluku utjecala i informacija da je u partizanskoj vojsci poveći broj Židova, odlučeno je da iz aviona iskoče u Jugoslaviji, odnosno na granici Slovenije i Hrvatske, iznad partizanskog spuštališta Oklinak, kod žumberačkog sela Popovići, gdje su od ljeta 1943. iz aviona spuštane pošiljke savezničke pomoći.

Njihovim boravkom na ovom području, na prostoru od Sošica do Čazme i Kalnika, od početka ožujka do početka lipnja 1944., bavi se knjiga Nenada Golla "Nemoguća misija, Židovski padobranCI u Hrvatskoj 1944.", naklada Despot Infinitus, Zagreb, 2014.

Tko su bili ti padobranCI, tko ih je organizirao, kako su dospjeli na Oklinak? Tko ih je poslao? O tome postoji podosta literature, a Nenad Goll se očigledno podrudio proučiti je i svoju priču uklopiti u odgovarajući povijesni okvir. Goll podrobno opisuje okolnosti pothvata iza kojega je stajala Židovska agencija, a s britanske strane tajna služba SOE (kratica za Special Operation Executive), te Vojno obavještajna služba MI9 i Glavno zapovjedništvo Srednjeg istoka.

Oko 300 židovskih dragovoljaca, mladića i djevojaka iz Palestine, mahom iz kibuca, prijavilo se početkom 1943. na poziv Hagane (cionistička vojna organizacija u vrijeme britanskog mandata u Palestini) za misije u okupiranoj Europi, ponajprije njezinu istočnom dijelu, kojima je cilj bio organizirati kanale za spašavanje Židova. Britanci su, pak, očekivali da bi im britanski komandosi mogli pomoći u spašavanju odbjeglih savezničkih ratnih zarobljenika.

U početku je bilo planirano da će židovski komandosi biti spušteni u Mađarsku, Rumunjsku i Bugarsku, ali su zakazale veze pa se od toga odustalo i zatražena je pomoć jugoslavenskih partizana. Od Vrhovnog štaba NOVJ zatraženo je dopuštenje da se grupe židovskih padobranaca spuste na oslobođenom teritoriju i uz pomoć partizanskih vodiča nastave put u Mađarsku i Rumunjsku. Tito je udovoljio tom zahtjevu uz obećanje da će jedinice NOVJ pomoći u spašavanju Židova iz Mađarske koji uspiju prijeći preko granice. Bilo je predviđeno njihovo prebacivanje u Italiju ili čak u Tursku, kanalom kojim su preko teri-

Hana Szenes snimljena 1942. u kibucu Sedot Jam
torija Jugoslavije saveznički ratni zarobljenici i drugi bjezginci od nacističkih progona bježali na istok.

No sve skupa je kasnilo jer su Britanci odugovlačili i kalkulirali, pa su na kraju, poslije dugih pregovora i pogađanja, u akciju spašavanja upućena samo 32 padobranca, koji su do kraja rata ubačeni u Jugoslaviju, Rumunjsku, Mađarsku, Slovačku, Austriju, Bugarsku i Italiju. U Jugoslaviju je spušteno ukupno 14 židovskih padobranaca od kojih su četvorica bili porijeklom s ovih prostora: bivši zagrebački gimnazijalci Reuven Dafni i Eli Zohar, alias Mirko Löwenthal, te Šalom Finci iz Sarajeva i Nisim Arazi iz Bitole.

Reuven Dafni, rođen 1913. u Zagrebu kao Ruben Kant, bio je sin židovskih doseljenika iz Beča. Njegov je otac, novinar i diplomat, radio kao urednik u Agramerblattu, zagrebačkim novinama na njemačkom jeziku. Od 1928. do 1936. s roditeljima je živio u Beču, odakle je 1936. otišao u Palestinu, a 1940. je kao dragovoljac stupio u britansku vojsku i borio se u sjevernoj Africi i na Kreti. Kad su Britancima zatrebali ljudi koji poznaju jezike i zemlje na balkanskom prostoru prebačen je, 1943. godine, u jugoslavensku sekciju SOE u Kairu. Iz Kaira su ga poslali u Izrael kao instruktora u školi za obuku radiotelegrafista. Tu je školu pohađala i skupina padobranaca u kojoj je bila Hana Szenes. Na kraju se i sam priključio toj skupini i bio jedan od njih petoro koji su 14. ožujka 1944. iskočili iz aviona iznad Oklinka.

Eli Zohar, rođen 1917. u Grabovcu kod Darde, odrastao u Zagrebu, brat je poznatog liječnika, publicista i židovskog aktivista dr. Zdenka Leventala. Kasnih 1930-tih emigrirao je u Palestinu te 1938. uzeo novo ime i prezime, bio borac Palmaha, a 1942. prijavio se u britansku vojsku. Bio je među židovskim padobrancima koje su Britanci osposobili za radiotelegrafiste te uvrstili u misije koje su slali u štabove jugoslavenskih partizana. Zohar je u travnju 1944. iz Italije brodom bio prebačen na otok Vis, a zatim je vraćen u Italiju, da bi u srpnju 1944. kao padobranac bio spušten na partizanski aerodrom kod Miklouša blizu Čazme i dospio u britansku misiju pri štabu 10. korpusa na Kalniku. Tadašnji komesar 10. korpusa Ivan Šibl u svom Ratnom dnevniku zabilježio je njihovo uzajamno prepoznavanje: „Prije nekog vremena javili su iz Vrhovnog štaba

da dolazi još jedan član engleske vojne misije. Zove se Eli Joel (kodno ime Elija Zohara). Skočio je padobranom. Sreo sam ga drugog dana u Čazmi. Bio je to Mirko Löwenthal, moj školski drug iz Zagreba. ‘Otkad se zoveš Eli Joel?’ – upitao sam ga. Ispričao mi je da je 1938. otišao u Palestinu. Sada je narednik engleske armije, radio telegrafist, i zove se Eli Joel. Svašta čovjek doživi u ratu!“.

Kao središnjom temom u svojoj knjizi Nenad Goll se bavi sudbinom Hane Szenes i ljudi oko nje. Opisuje njihove susrete s partizanima koji su se dogodili na našem tlu, kako su bili prihvaćeni, gdje su se i kako kretali, kako ih je doživljavala okolina, zbog čega ih je sumnjičio šef partizanske obavještajne službe za područje Kalnika, Moslavine i Bilogore, otkud podzrivost OZNE i zašto su partizani odugovlačili s njihovim prebacivanjem preko Drave u Mađarsku. Kao izvore građe za knjigu Goll uz ostalo navodi i neobjavljene rukopise, te pisma i razgovore koje je vodio s pojedincima upućenima u te događaje, najvećim dijelom između 1986. i 1988. godine. Među njima se, uz Reuvena Dafnija i Ivana Šibla, spominju i dr. Ruža Blau Francetić, partizanski jatak Pavel Katanović i partizanski kurir Pavle Vukomanović-Stipe koji je na kraju, zajedno s padobrancima, završio u peštanskom zatvoru.

Iz britanskog aviona koji je poletio iz Brindisija i doletio nad Žumberak, uz Hanu i Dafnija iskočili su židovski komandosi Abba Berdičev i Jona Rosen, te britanski major Eden koji se rado predstavljao kao rođak britanskog ministra, iako s njim uopće nije bio u rodu. Berdičev je bio predviđen za ubacivanje u Rumunjsku, a Rosen, rodom iz Temišvara, koji je govorio mađarski, trebao se s Hanom prebaciti u Mađarsku. Sama Hana, kći mađarskog pisca Bele Szenesa, koja je u Palestinu došla 1939., uoči izbijanja rata, u Budimpešti je ostavila majku udovicu, koju je pošto-poto željela izbaviti.

Hana Szenes s bratom, u Tel Avivu siječnja 1944.

nastavak na sljedećoj strani

Sačuvan je zapisnik koji je vođa za primanje spuštenog savezničkog materijala Stane Vrhovnik-Marjan poslao u slovenski Glavni štab. U njemu piše: "Dana 14. ožujka oko 0,15 sati spustio je saveznički zrakoplov 5 padobranaca (4 muškarca i jednu ženu) i 17 kanti njihove osobne opreme; jedna kanta se razbila. Materijala namijenjenog našoj vojsci nije bilo. Ukupno je u toj pošiljci bilo 23 padobrana." Tridesetak godina kasnije Stane Vrhovnik o tome će još ispričati: "Ta se petorka držala jako konspirativno. Odmah su se odvojili i nismo imali puno kontakta. Kao i obično seljaci iz Draga, Popovića, Radatovića i nekih drugih sela došli su kolima u brdo i pomogli nam da spuštenu opremu prebacimo u našu bazu u Dragama. Padobrance smo smjestili kod nekog starijeg čovjeka koji je kao iseljenik živio u Americi pa je govorio engleski."

Abba Berdičev

Iz Draga padobrance su prevezli u Semič, središte oslobođenog područja Bele Krajine, gdje su se nemalo začudili kad su ustanovili da je među njihovom opremom i kontejner pun krumpira. U svojim sjećanjima Reuven Dafni je zapisao: „Partizani su se čudili: Što će vam krumpiri? Kad smo vidjeli da oni baš ne oskudijevaju hranom dali smo im sve što smo imali u kontejnerima. Po izboru naših zaliha moglo se vidjeti da Britanci nisu imali baš pouzdane informacije o partizanima.“ Dr. Makso Šnuderl, koji je tada bio u Semiču, prepustio je padobrancima jednu sobu u svom uredu, a u svojim dnevničkim zapisima ostavio je opis zajedničke večere: „Englezi (Židovi) pozvali su nas na zajedničko druženje i bogovski počastili. Otvorili su bogate zalihe konzervi, servirali na stol sira, duge uske režnjeve slanine – i to kakve! Izvrstan bijeli prepečenac, kompot od bresaka, čaj s mlijekom iz konzervi, cigarete, pa duhan za lulu. Kupili su vina, a naš ekonomski odsjek iznenadio ih je i dao ispeći nekoliko štruca bijelog kruha...“.

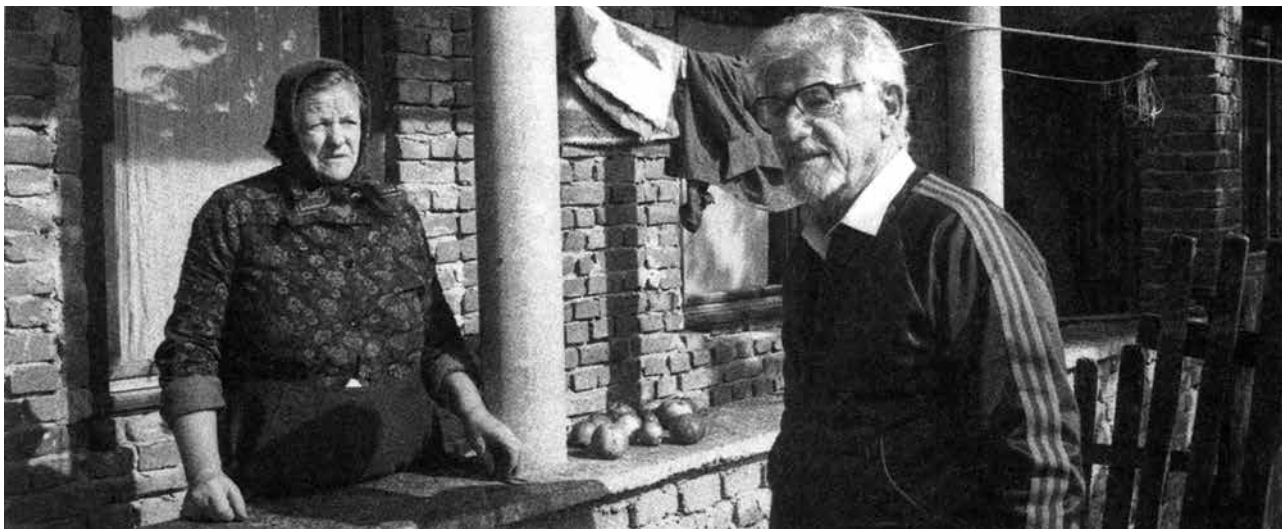
Nestalo je prvotne ukočenosti pa židovske padobrance pozivaju na razne priredbe, u posjete ranjenicima, spašenim zrakoplovcima. Jedan američki spašeni pilot, porijeklom Mađar, bio je više nego iznenađen kad je s njima mogao razgovarati na mađarskom jeziku. Skinuo je sat s ruke i darovao ga Joni Rosenu za uspomenu. Zbog tajnosti misije predstavljaju ih kao anglo-američku misiju koja je došla pomoći partizanima, a Hanu Szenes kao američku novinarku. Planiraju da se Hana

i jedan pratilac prebace do Murske Sobote odakle ide direktni vlak za Budimpeštu. Međutim u Glavnom štabu Slovenije, u Črmošnici, general France Rozman i komesar Boris Kraigher 19. ožujka dočekuju ih s poraznom viješću: Nijemci su ušli u Budimpeštu. Zakasnili su. Njihovi krivotvoreni dokumenti više nisu upotrebljivi, na njima su židovska imena. Njemačka okupacija Mađarske promijenila je sve planove, pa četvero padobranaca prihvaća savjet da pođu na Kalnik u 10. korpus, budući da hrvatski partizani kontroliraju teritorij od Kalnika sve do mađarske granice. Prati ih dvadesetak dobro naoružanih slovenskih partizana, a u kolima s konjskom zapregom voze tri radiostanice i – kako će se pokazati – puno previše opreme.

Još jedna skupina padobranaca, u kojoj su židovski komandosi Joel Palgi i Perec Goldstein, te jedan britanski narednik i jedan škotski časnik, spuštena je 12. travnja iznad Oklinka da bi 6. svibnja stigla u Čazmu, gdje Hana Szenes, Dafni, Abba Berdičev i Jona Rosen još uvijek čekaju, a partizanski general Vlado Matetić i komesar Ivan Šibl uvjeravaju ih da zbog učestalih neprijateljskih napada nije moguće prebaciti ih u Mađarsku, pa predlažu da ostanu u 10. korpusu kao „službena“ britanska misija. Hana piše članak za glasilo Antifašističkih žena Hrvatske „Žena u borbi“ pod naslovom „Britanske žene u ratu“, koji potpisuje kao Hanah Courtmidge.

Major Šime Balen toliko je uporno nagovarao Hanu da govori na jednom skupu da je na to pristala, a Dafni je prevodio, što je okupljeno mnoštvo pozdravilo burnim pljeskom. Na mitingu u Čazmi, na proslavi 1. svibnja, Hana stoji na tribini u britanskoj uniformi i pozdravlja okupljene na hrvatskom. Padobraneci međusobno razgovaraju ponajviše na hebrejskom – neki čak i ne znaju engleski – pa da ne bi ispali sumnjivi kažu da govore na „velskom“. Već je kraj svibnja, u Hrvatskoj su već dva mjeseca, a partizani i dalje odugovlače i pronalaze različite izgovore. Dijelom opravdane. Njemačka je zatražila od hrvatskih vlasti da zatvore granicu prema Mađarskoj i tako spriječe „bijeg nepoćudnih osoba iz Mađarske u Hrvatsku“. Uveden je poseban režim na graničnim rijekama, sve skele uz hrvatsku obalu su privezane i stavljene izvan pogona, a policija ima upute da se sve osobe koje prelaze hrvatsko-mađarsku granicu „načelno uhite i predaju najkraćim putem najbližoj njemačkoj oružničkoj postaji.“ Unatoč tome, iz Mađarske stižu bjegunci.

Među tim bjeguncima su i dvojica iskusnih švercera, mladi mađarski Židovi Sandor Fleischmann i Peter Kallos, koji već dvije godine prebacuju Židove iz Slovačke u Mađarsku, a usput krijumčare i robu. S njima je i jedan Francuz, snalažljivi bjegunac iz zarobljeničkog logora. Njih trojica bit će Hanini vodiči koji će je sa sobom povesti u Mađarsku, istim putem kojim su i došli, preko Drave kod Hrženice u Medimurju. Hana Szenes u naprtnjači nosi radiostanicu prekrivenu rubljem i tuđe osobne isprave sa zamijenjenom slikom. Kalnik su napustili 6. lipnja, istog onog dana kada je započelo iskrcavanje savezničkih snaga u Normandiji. Na rastanku Hana je Dafniju tutnula papirić s molbom da ga, ako se ona ne vrati, odnese u njezin kibuc u Izraelu. Dafni je gurnuo papirić u džep i zaboravio na njega, a kad ga je idućeg dana našao, otkrio je da je Hana na

Reuven Dafni 1990. godine na starim stazama: na Kalniku, u Apatovcu, u razgovoru s Katicom Bradić

njemu zapisala svoju pjesmu. Razljučen što ona piše pjesme u trenutku kad treba misliti na važnije stvari, zgužvao je papirić i bacio ga, ali se predomislio i opet ga pokupio. Ta Hanina pjesma "Ašrei Hagafur", („Blagoslovljena je iskra“) u međuvremenu je uglazbljena i zna je svaki Izraelac, a papirić na kojemu piše da ju je napisala 2. svibnja 1944. u Sredicama, čuva se u muzeju u Jeruzalemu.

Hana i njezini pratioci nisu imali sreće. Uhvatila ih je mađarska žandarmerija već drugog dana nakon prelaska granice, a pronašli su i radiostanicu. Hana je na kraju odvedena u zatvor u Budimpeštu, gdje su je 7. studenog 1944. strijeljali. Ni pod mukama nije odala šifru radiostanice.

O sudbini Hane Szenes nakon što je dospjela u ruke žandara doznajemo iz uspomena Joela Palgija („Into the Inferno. The Memoir of a Jewish Paratrooper Behind Nazi Lines“, prvo hebrejsko izdanje 1946., a na engleskom jeziku 2003.). Palgi je imao prilike razgovarati s njom u zatvoru u Budimpešti i o tome ostavio pisani dokument.

Židovski padobranac Joel Palgi, rođen 1918. u Kolosvaru (danas Cluj u Rumunjskoj) kao Emil Nussbacher, doselio je u Palestinu 1939. i bio jedan od osnivača kibuca Ma'agan na obali Galilejskog jezera. Iz Cluja je bio i njegov padobranski sudrug Perec Goldstein, s kojim je zajedno stigao na Kalnik. General Petar Drapšin i partizanski diverzant Ivan Hariš, poznatiji kao Ilija Gromovnik, povelili su njih obojicu iz Čazme na Papuk, a pridružio im se i Abba Berdičev, koji će s Papuka poći u Rumunjsku. U nekoliko navrata uzaludno pokušavaju stići do granice zajedno s vodičem, majorom Stipom – Pavlom Vukomanovićem, koga su im osigurali general Drapšin i pukovnik Hariš. Stipe je radio kao rudar u Francuskoj, pa Palgi i on razgovaraju na francuskom. Dravu su prešli tek 19. lipnja u noći, a vodič ih je poveo do gostionice gdje su ostavili radiostanicu i dobili dokumente s mađarskim imenima.

Nastavak priče nalik je na kriminalni zaplet. Osobe koje su ih trebale povezati s cionističkim podzemnim pokretom u Budimpešti su nestale, a gostioničar kojemu su povjerali radiostanicu bio je mađarski policijski agent. U škripcu Palgi se za po-

moć obraća kontroverznom Rudolfu Kastneru koga poznaje još od djetinjstva iz Cluja, biva upleten u njegove kombinacije, da bi se na kraju i on i Perec našli u zatvoru gestapoa. Obilno citirajući Joela Palgija na pedesetak posljednjih stranica svoje knjige, Nenad Goll prepričava inače poznatu priču oko Kastnera i njegovih trgovačkih pregovora s Eichmannom i opisuje zbivanja u Budimpešti posljednje godine rata.

Od židovskih padobranaca koji su spušteni iznad Oklinka rat su preživjeli Reuven Dafni, Jona Rosen i Joel Palgi. Abba Berdičev stradao je u Slovačkoj, Perec Goldstein u njemačkom logoru. Reuven Dafni je ostao s partizanima do kraja Drugog svjetskog rata i održavao radio-vezu sa Saveznicima, a kasnije je bio izraelski diplomat i gotovo dvadeset godina izvršni potpredsjednik Jad Vašema. Nenad Goll u knjizi objavljuje njegovu fotografiju iz Apatovca na Kalniku 1990., kamo je došao posjetiti svoju domaćicu Katicu Bradić, u čijoj je kući boravio za vrijeme rata. Početkom 1980. izraelska državna televizija emitirala je tv seriju o povijesti cionizma. Nastavak posvećen misijama padobranaca završava riječima: „Oni nisu spasili nijednu osobu“. Ova tvrdnja potaknula je burnu raspravu o tome je li misija u koju su židovski padobranici poslani ispunila svrhu. Kako god bilo, ova knjiga se čita kao krimić, napeto, zanimljivo pisano štivo, koje pobuđuje poštovanje prema idealizmu i hrabrosti tih mladih ljudi. Sve simpatije čitatelja su na njihovoj strani.

*) Hagana – hebrejski obrana - tajna ilegalna organizacija za židovsku samoobranu u Palestini pod britanskom administracijom. Osnovana 1920., postojala do uspostave države Izrael, 1948., kada su njezini pripadnici prešli u regularnu izraelsku vojsku, Cava Hagana le Israel, skraćeno CAHAL.

**) Židovska agencija – skraćeno samo „sohnut“ (agencija na hebrejskom) – kao Židovska agencija za Palestinu osnovana službeno 1929. na 16. cionističkom kongresu u Zürichu, no zapravo postoji od uspostave britanskog mandata nad Palestinom kao tijelo koje zastupa interese židovske populacije s ciljem uspostavljanja židovskog nacionalnog doma na tom teritoriju. Glavni joj je zadatak doseljavanje Židova iz dijaspore u Izrael. ☆

NOVE KNJIGE

OBITELJ BRAUN – USPON I PAD ĐURĐEVAČKE OBITELJI BRAUN

U OBITELJI BRAUN SU SVI STRADALI, OSIM BORISA BRAUNA I NJEGOVE SESTRE, BEZ OBZIRA NA TO ŠTO SU BILI UZORNI GRAĐANI. NISU BILI NI LJEVIČARI, NI CIONISTI, NI REVOLUCIONARI, NEGO SAMO RADIŠNI HRVATSKI ŽIDOV I HRVATSKI PATRIOTI – REKLA JE NA PREDSTAVLJANJU VLASTA KOVAČ

Sjećanja danas 94-godišnjeg Borisa Brauna temelj su knjige Zdravka Šabarića „Obitelj Braun – uspon i pad đurđevačke obitelji Braun“ predstavljene 11. ožujka na tribini Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiberg“ u Židovskoj općini Zagreb. Ugledna židovska obitelj Braun ostavila je neizbrisiv trag u gospodarskom, političkom i društvenom životu Đurđevca i čitavog Podravskeg kraja, od druge polovine 19. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata. Knjigu su predstavili novinarka i publicistkinja Vlasta Kovač, autor Zdravko Šabarić te sam Boris Braun. Izdavač knjige je Centar za kulturu Đurđevac. Stručna suradnica na projektu bila je Mirjana Repanić Braun, znanstvena savjetnica iz Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu.

Zdravko Šabarić

„Gospodina Borisa Brauna poznajem još od druge polovice 90-ih, kada sam snimala intervjue s preživjelim žrtvama Holokausta za Spielbergovu fondaciju Survivors of the Shoa. Braun mi je tada nanizao cijeli niz konclogora u kojima je bio: Auschwitz, Auschwitz-Birkenau, Jaworzno, Blechammer, Gross-Rozen i Buchenwald. U knjizi ne opisuje detaljno sve što je tamo doživio, ali vjerojatno se i danas svega toga sjeća.

Da nije bilo tog njegovog logoraškog broja – 120598 - vjerojatno ne bi bilo ni ove knjige sjećanja. Ovako, s logoraškim brojem, sudbina đurđevačke obitelji Braun - Borisa, njegovih djedova, roditelja, stričeva i strina, bratića i sestrični - postala je globalno zanimljiva“, rekla je Vlasta Kovač na predavljanju.

Povijest obitelji Braun počinje s Emanuelom Braunom, djetinom Borisa Brauna, koji se doselio u Đurđevac u drugoj polovini 19. stoljeća. Nastavlja se sa Šandorom, Borisovim ocem. I jedan i drugi, snažnog poduzetničkog duha, bili su vrlo važni za razvoj tog kraja. Emanuel Braun u Đurđevac je došao iz Mađarske. U početku se bavio trgovinom starim krpama i prodajom sitne robe. Čim je malo stao na noge, zahvaljujući ranijem šegrtovanju, pokrenuo je mlinarski proizvodnju. Otvorio je u Đurđevcu prvi moderni paromlin. Ubrzo je pokrenuo i pilanu i električnu centralu. S drugim dioničarima, u Koprivnici je osnovao tvornicu ulja. U Đurđevcu je bio vlasnik oko 200 hektara pješčane parcele, poznate kao „Pustara“.

„Emanuel Braun ostao je zapamćen kao korektan poslodavac koji je u svojim pogonima zapošljavao stotinjak, pa i više sumještana“, rekla je Vlasta Kovač. Bio je i jedan od dioničara prve Podravske dioničarske štedionice te zastupnik u skupštini Bjelovarsko-križevačke županije. Njegov stariji sin Šandor, otac Borisa Brauna, nastavio je očevim stopama. Završio je trgovačku školu, preuzeo je poslove u mlinu i počeo pošumljavati 'Pustaru'. Bavio se i otkupom zlata, imao je ledaru, uzgajao je svinje i ovce... Posebno mi je bila zanimljiva znatizelja Šandora Brauna. Bilo je niz poslova koje pokretao, a neki su i propadali. Motiv očigledno nije bio isključivo novac, jer on nije bio škrt. Naprotiv, đurđevački siromasi su ga pamtili po dobru“, naglasila je Vlasta Kovač.

I Boris Braun je naslijedio obiteljski poduzetnički duh. Kad je 1941. godine, izbijanjem rata, okupacijom i proglašenjem NDH, morao prekinuti studij u Zagrebu, u očevoj električnoj centrali izučio je električarski zanat, koji mu je kasnije – spasio život. No, ugled i dobre političke veze, pa i sa samim „vojskovođom i doglavnikom“ Slavkom Kvaternikom, nisu uspjeli spasiti obitelj Braun od pogroma u Drugom svjetskom ratu. Završavaju prvo u zatvoru na Savskoj cesti u Zagrebu, a kasnije ih deportiraju u logor Auschwitz.

„U obitelji Borisa Brauna stradali su svi osim njega i njegove sestre, udate za Hrvata, bez obzira na to što nisu bili ni ljevičari, ni komunisti, ni cionisti, ni revolucionari, nego samo radišni i poduzetni hrvatski Židovi, dovoljno naivni da poveruju u

Zdravko Šabarić, Vlasta Kovač i Boris Braun

zaštitu svojih moćnih prijatelja, umjesto da pokušaju pobjeći dok se još moglo“, rekla je Vlasta Kovač.

Ustaše su im zaplijenile svu imovinu. Jugoslavija im je vratila nešto, a osamostaljena Hrvatska (još) ništa.

Autor knjige Zdravko Šabarić na zanimljiv je način došao na ideju pisanja o obitelji Braun. Potaknula ga je inicijativa za promjenom imena ulice u kojoj je živio. Početkom 90-ih želio je sa suprugom svoju tadašnju Klaoničku ulicu u Đurđevcu preimenovati u Ulicu Frana Galovića, ali drugi su mještani predložili da naziv bude – Ulica Šandora Brauna. Kako on nije bio rodom iz Đurđevca, zainteresirao se je tko je zapravo bio Šandor Braun. Kasnije, upoznao je i Borisa Brauna čija su svjedočanstva u knjizi.

„Istražujući, shvatio sam koliko je Šandor Braun bio veliki čovjek. Stariji stanovnici Đurđevca još uvijek se sjećaju koliko je on dobročinitelj bio. Bilo je nemoguće pisati samo o njemu, a ne pisati o cijeloj obitelji Braun, o mlinarstvu u Podravini, o

zlatarstvu... Braunovi su tada stvarali gospodarsku sliku toga kraja. Osjećao sam obvezu da to napišem i da se ta priča ukorijeni, da ne bude samo izložba“, rekao je Šabarić.

Boris Braun, danas Zagrepčanin ali i počasni građanin Đurđevca, na predstavljanje knjige donio je nekoliko dragih stvari. Jedno je fotografija, zadnja berba u vinogradu s roditeljima i rođacima, a pokazao je i tri dopisnice – posljednju očevu dopisnicu iz zatvora, posljednju njegovu dopisnicu i posljednju bakinu dopisnicu iz Mađarske. O svojim logorskim sjećanjima nije mnogo govorio, ali i tren njegova razmišljanja o tim danima ostavio je snažan dojam na publiku. Kada su ih raspo-ređivali na logorske poslove, rekao je da je električar, a ne student agronomije, što mu je, smatra, spasilo život, ali i ostavilo neizbrisiv osjećaj da je samo igrom sudbine ostao živ. „Ja sam znao njemački jezik i zato sam ostao živ, iako nisam bio električar nego samo šegrt. A jedan Grk, koji je stvarno bio električar, nije znao njemački i to je bilo odlučujuće da sam ja ostao živ“, ispričao je Boris Braun. ✨

Veronika Rešković

GOSTOVANJE KOPRIVNIČKOG KAZALIŠTA U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB

PRIČA O TRAGIČNOJ SUDBINI ŽIDOVSKOG DJEČAKA

KOPRIVNIČKO KAZALIŠTE „OBERON“ IZVELO JE U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB MONODRAMU „DJEČAK KOJI JE GOVORIO BOGU“ AUTORA I REDATELJA DAMIRA MAĐARIĆA

Dječak Emanuel priča svoju priču jednog tipičnog djetinjstva koja prerasta u strahotu Holokausta i stradanja njega, njegove obitelji i prijatelja. Tema je to monodrame „Dječak koji je govorio Bogu“ koprivničkog kazališta „Oberon“ prikazane 20. ožujka u Židovskoj općini Zagreb. Autor i redatelj predstave je Damir Mađarić. Monodramu izvodi virovitički glumac Goran Koši. Predstava je nastala po istomenoj knjizi Damira Mađarića koja je nominirana za Nagradu Fran Galović. Prikaziva-

nje predstave u Zagrebu rezultat je suradnje Židovske općine Zagreb, Kazališne scene Lea Deutsch i kazališta „Oberon“.

U jednosatnoj izvedbi Goran Koši, uz lik židovskog dječaka, vješto ocrtava i druge bitne likove u priči – dječakovu obitelj, mještane, krvnike u logoru... Uz jednostavnu, ali dojmljivu scenografiju koju potpisuje Mijo Pavelko i uz minimalne redateljske intervencije, Koši je umješno održavao pažnju publi-

nastavak na sljedećoj strani

Glumac Goran Koši osvojio je publiku

ke. Lakoćom je prelazio iz lika u lik, stalno se vraćajući onome glavnom – liku židovskog dječaka koji se našao u vrtlogu užasa i mržnje. O kvaliteti izvedbe i zadovoljstvu gledatelja posvjedočio je srdačan pljesak na kraju izvedbe. Zbog njega se Koši čak tri puta vraćao na pozornicu.

Priča monodrame kreće od djetinjstva u malom gradiću, ubojstva Emanuelovih roditelja i njegova života s bakom i djedom. Dječje oči gledaju dolazak fašizma, odvođenje i mrcvarenje bake i djeda, da bi i sam Emanuel završio u logoru. Cijelo vri-

jeme na pozornici svijetli jedna svijeća koja ni nakon tragičnog kraja nije ugašena. Je li to nada ili nemoć pred zlom? Koši je poznat široj publici po svojim ulogama u televizijskim serijama Policijske priče, Bibin svijet, Dome, slatki dome, Sve će biti dobro, Dobre namjere i Zabranjena ljubav. Osim u matičnom kazalištu Virovitica, glumio je i u HNK Varaždin, Gradskom kazalištu Požega, Histronima i sada u koprivničkom Oberonu. Dobitnik je više glumačkih nagrada.

Autor i redatelj monodrame Damir Mađarić do sada se okušao u četrdesetak kazališnih režija. U svojoj profesionalnoj biografiji posebno ističe dječje predstave „Tajni prijatelj“ i „Olujno pasji vjetropljus“ te predstave za odrasle, poput Genetovih „Sluškinja“, Molierovog „Umišljenog bolesnika“ i Goetheovog „Werthera“. Među ostalim, bio je i umjetnički voditelj Teatra ITD od 2003. do 2006. godine. Autor je tri romana za djecu i mlade – „Kako smo mamu i tatu spasili od bankrota“, „Dječak koji je govorio Bogu“ te najnovijeg „Nespretni Dado“. Kazalište Oberon osnovao je 1998. godine.

Gledateljima monodrame „Dječak koji je govorio Bogu“ nudi se zanimljiva brošura. Uz to što sadrži informacije o predstavi i autorima, ona ima i edukativni karakter, nudeći među ostalim informacije o tome što je i kako je započeo Holokaust, podatke o koncentracijskim logorima, posebno o Auschwitzu i Danici (kraj Koprivnice) i o posljedicama Holokausta u cjelini. Predstava će sljedećih mjeseci biti izvedena u više škola. ✨

Veronika Rešković

GLIPTOTEKA HAZU: IZLOŽBA FOTOGRAFIJA „DANAS U BEČU“

SLIKA SVAKODNEVICE ŽIDOVA U BEČU DANAS

NA ŠEZDESETAK FOTOGRAFIJA KOJE JE U RAZDOBLJU OD 2009. DO 2012. GODINE, NA INICIJATIVU RAVNATELJA ŽIDOVSKOG MUZEJA U BEČU, SNIMIO UGLEDNI AUSTRIJSKI FOTOGRAF JOSEF POLLEROS, PREDOČENA JE SVA RAZNOLIKOST ŽIVOTA SUVREMENE ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U BEČU

Život Židova u suvremenom Beču ne čine samo vjerski blagdani, tradicija i povijest. To jasno pokazuje izložba fotografija „Danas u Beču“ autora Josefa Pollerosa, otvorena 18. ožujka u Gliptoteci HAZU, u suradnji Gliptoteke s Austrijskim kulturnim forumom i Židovskim muzejem u Beču. Na šezdesetak fotografija, nastalih od 2009. do 2012. godine, autor predočava svu raznolikost današnjeg života židovske zajednice u Beču. Uz prizore proslava židovskih praznika, pečenja macesa za Pesah, proslave bar micve..., posjetitelji su mogli vidjeti i posve jednostavnu, modernu svakodnevicu. Tako je fotograf registrirao i probu židovskog zbora, trening džudaša, košer supermarket, nastavu na Akademiji za rabinske studije, scenu u kuhinji doma umirovljenika, svakodnevne prizore s ulice... Većina fotografija snimljena je u bečkom okrugu Leopoldstadt.

Prema informacijama koje je na otvorenju izložbe iznijela Astrid Peterle, kustosica Židovskog muzeja u Beču, bečka židovska zajednica ima oko sedam tisuća članova

i otprilike još toliko onih koji nisu formalno registrirani. Trećina su ortodoksi, trećina Aškenazi, trećina Sefardi.

Prije Drugog svjetskog rata i Holokausta, u Beču je živjelo oko 200.000 Židova. Uz parišku i budimpeštansku, bila je to najveća židovska zajednica u Europi. Danas u Beču žive Židovi s raznih strana svijeta - iz Rusije, Izraela, Mađarske... sa svojim raznolikim običajima i tradicijom.

Izložba Josefa Pollerossa na neki se način nastavlja na sličnu seriju crno-bijelih fotografija Harrya Webera iz 1996. godine.

„Na fotografijama Josefa Pollerossa vidi se koliko je velika promjena u životu bečkih Židova nastala u tom razmjerno kratkom razdoblju – od 1996. do danas. Vidi se koliko je zajednica postala raznolika, zahvaljujući velikom broju Židova imigranata koji su došli iz raznih zemalja svijeta“, rekla je Astrid Peterle. Posebno je istaknula Pollerosovu umješnost da neprimjetno, bez posebnih intervencija, fotoaparatom zabilježi svu raznolikost židovskog života u Beču, što je uspio prikazati „život kakav on stvarno jest“.

Austrijski fotograf Josef Polleross živio je u New Yorku, Kairu i Bangkoku. Danas živi i radi u Beču. Njegove fotografije objavljivale su vodeće svjetske novine i magazini - New York Times, Washington Post, Life, Newsweek, Time, Geo, Stern, Spiegel i mnogi drugi.

Izlagao je u Austriji, Turskoj, Tajlandu, Egiptu i SAD-u. Seriju fotografija „Danas u Beču“ izradio je na poziv ravnatelja Židovskog muzeja u Beču.

„Samo je jedna fotografija ‘namještena’, ostale su doista preslika trenutka, spontane su i bez posebnih priprema“, rekao je na otvaranju izložbe Polleross, objašnjavajući: „Iza te jedne fotografije postoji priča žene koja dolazi u stan svoje pokojne tete čiji su dom konfiscirali nacisti tijekom Drugog svjetskog rata. Sureće se sa sadašnjom vlasnicom stana i s njom ispija čaj na istom mjestu na kojem je sjedila njezina teta 1928. godine. Na izložbi su postavljene jedna pored druge - ta stara crno-bijela fotografija tete od prije 80 godina i njezine nećakinje danas u tom stanu. Simbolički, krug se zatvorio ili se samo život nastavio, ali na drukčiji način“.

Okupljenima se obratio i Georg Christian Lack, direktor Austrijskog kulturnog foruma u Zagrebu, a izložbu je otvorila austrijska veleposlanica Andrea Ikić Böhlm. „Bez obzira na tužne dane u povijesti, Beč je uvijek bio multikulturalni grad. Židovska zajednica u Beču je jako aktivna i to nas veseli. Jako cijenimo našu braću i sestre iz židovske zajednice. Jako cijenimo njihov doprinos našoj kulturi“, rekla je veleposlanica Ikić Böhlm.

Nakon razgledavanja izložbe posjetitelji su, uz klezmer glazbu, uživali u prigodnom košer poslužuju. ☆

Veronika Rešković

ZAGREBAČKA SMOTRA FOLKLORA

USPJEŠAN NASTUP SENIORA OR HAŠEMEŠA

U nedjelju, 27. svibnja, u Malom kazalištu Dubrava održana je 37. smotra folklor grada Zagreba. Plesna skupina Židovske općine Zagreb, Or haŠemeš, nastupila je na njoj 16. put, ali je ovom prilikom prvi puta predstavila svoju grupu Senior.

Publika i kritika koje kontinuirano prate ovu manifestaciju, u proteklih su 16 godina u više navrata izrazile zadovoljstvo nastupima plesne skupine Or haŠemeš, koja im je pružila priliku da se upoznaju sa zaista širokim područjem židovskog folklornog plesa. Sa simpatijama i uz glasno odobravanje prihvaćen je i ovogodišnji izbor plesova, kojima su nešto stariji članovi Židovske općine i njihovi prijatelji prikazali način druženja židovskih doseljenika u tadašnju Palestinu dvadesetih godina prošloga stoljeća, koji su ondje osnivali kibuce.

Potvrda o uspješnosti nastupa na ovogodišnjoj Smotri uslijedila je već sljedećeg jutra, kada je grupa Senior plesne skupine Or haŠemeš dobila poziv za nastup na jednom prestižnom festivalu. ☆

Neda Wiesler

TRIBINA: SJEĆANJA NA DAVNE DANE

PARTIZANSKA GIMNAZIJA
BILA JE JEDNA VELIKA OBITELJ

„BILI SU TO NAJSRETNIJI DANI MOGA ŽIVOTA, TO KAŽEM SADA KADA IMAM 87 GODINA“ - TIM JE RIJEČIMA SVOJE SJEĆANJE NA DANE U ZAGREBAČKOJ PARTIZANSKOJ GIMNAZIJI ZAKLJUČILA NEKADAŠNJA UČENICA TE ŠKOLE LEA KRIESBACHER, SUDJELUJUĆI U RAZGOVORU O PARTIZANSKIM DANIMA I PARTIZANSKOJ GIMNAZIJI, KOJI JE, NA TRIBINI KULTURNOG DRUŠTVA „MIROSLAV ŠALOM FREIBERGER“, PRIPREMIO I VODIO PROF.DR.SC. DARKO FISCHER .

Vera Zoričić, Darko Fischer i Isak Drutter

Bila je to večer sjećanja za sjećanje. Kulturno društvo „Miroslav Šalom Freiberger“ organiziralo je u utorak, 8. travnja, razgovor na temu „Sjećanja na partizanske dane i partizansku gimnaziju“. Svojim sjećanjima sudjelovali su Bjanka i Drago Auslender, Isak Drutter, Lea Kriesbacher, Melita Švob i Vera Zoričić. Moderator je bio Darko Fischer. Tijekom gotovo dvosatnog razgovora, pri-sjećanja na ratno i poratno vrijeme, mnoge priče, neke tek napola ispričane, bile su vrlo zanimljive i onima – ili pogotovu onima! - koji nisu bili svjedoci tog vremena. Bile su to osobne priče o jednom vremenu, teškom, traumatičnom i tragičnom, ali - na kraju - i vremenu punom entuzijazma i poleta.

O partizanskim gimnazijama već se govorilo u Židovskoj općini Zagreb. Kako je na početku podsjetio Živko Gruden, predsjednik Kulturnog društva MŠF, prije tri godine ovdje je bila promocija zbornika „Partizanska gimnazija“ objavljenog u nakladi Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske. Ovoga puta razgovor se vodio sa židovskim sudionicima partizanskog pokreta i partizanskih gimnazija.

„Vrlo je malo živih svjedoka, ljudi koji iz vlastitog iskustva mogu pričati što je i kako tada bilo“, rekao je na početku moderator Darko Fischer, ujedno i inicijator razgovora o sjećanjima na partizanske dane. Prema njegovim riječima, u partizanima, a potom u partizanskim gimnazijama, bilo je razmjerno mnogo Židova. „Židovi su išli u partizane iz dva razloga. Jedan je idealizam, odnosno ideologija. Židovi su bili prilično lijevo orijentirani. Ideologija komunista im je bila bliska. Drugi, odnosno, prvi razlog, bio je taj što je to značilo spašavanje golog života“, rekao je Fischer. Podsjetio

je na svjedočanstva – napisana i ispričana - Branka Polića, Slavka Goldsteina, Alfreda Pala i Zlatka Boureka o vremenu Holokausta i poraća.

Da će večer biti ispunjena nostalgijom pokazalo se već na početku kada je Fischer pokazao niz fotografija iz toga vremena. Iz publike je krenulo prepoznavanje: „Vidi, Mišo Montiljo!“, „Bjanka!“, „To sam ja!“, „Moj Drago!“, „Ruben Kohn!“, „Ovo je Lea!“, „Heda!“, „Braco Drutter!“...

Partizanske gimnazije organizirane su nakon Drugog svjetskog rata kako bi oni koji su bili primorani prekinuti školovanje za vrijeme rata, nadoknadili izgubljene godine školovanja. Bili su to mladići i djevojke, bivši partizanski borci i žrtve fašističkog terora. Učilo se po ubrzanom programu. U Hrvatskoj su od 1945. do 1948. godine bile tri partizanske gimnazije – „Maršal Tito“ u Zagrebu, „Ivo Lola Ribar“ u Osijeku i „Vladimir Nazor“ na Hvaru.

Isak Drutter prisjetio se svog djetinjstva u Šibeniku, u kojem su tada živjele samo dvije židovske obitelji. Prisjetio se početka rata, izbacivanja iz škole, hapšenja, odlaska u partizane na štakama. „Ta naša mikro židovska zajednica u Šibeniku u cijelosti je preživjela zahvaljujući partizanima. Ili smo bili u partizanima ili su nas partizani spašavali. Istodobno, od naše mnogobrojne rodbine koja je živjela u NDH, gotovo nitko nije preživio“, rekao je Drutter. Tijekom rata, Drutter i njegova obitelj više su se puta nalazili u opasnosti ili od Talijana ili od Nijemaca, ali uvijek su ih spašavali partizani. U Zagreb je Isak Drutter došao dva dana nakon oslobođenja.

„Poželio sam nastaviti školovanje, ali moji pretpostavljeni nisu mi dozvolili da napustim svoj posao u općini Centar, pa sam se upisao kao izvanredni đak u Partizansku gimnaziju. Zato je moja slika o njoj nepotpuna. Ali mogu govoriti o Partizanskoj gimnaziji iz posebnog ugla, budući da sam na svom poslu bio zadužen za srednje škole. Imao sam dobar uvid u njihov rad. O Partizanskoj gimnaziji se nerijetko govorilo da to nije prava škola, da to partizanska vlast olako dijeli svjedožbe đacima. Istina je da kontinuitet puno znači u obrazovanju, međutim, po onome što sam vidio, Partizanska gimnazija bila je po mnogo čemu izuzetna. Ponajpri-

je, u njoj je vladalo oduševljenje za učenjem. Đaci-partizani shvaćali su to kao svoj partijski zadatak. I upravo zato što je postizala bolje rezultate od drugih škola, zagrebačka Partizanska gimnazija dobila je naziv Partizanska gimnazija Maršal Tito“, rekao je, prisjećajući se gimnazijskih dana, Isak Drutner.

I Vera Zoričić s obitelji živjela je u strahu u prvim danima NDH: izbacivanje iz stana, skrivanje, razdvajanje obitelji, bijeg iz Zagreba, da bi od 1942. godine bila u partizanima. „U partizanima sam bila u Lici i Gorskom kotaru. Unatoč hladnoći, gladi i bolesti, osjećala sam se slobodnom i sretnom. Bila sam gladnija od drugih, jer se nikako nisam mogla naučiti na hranu

ji pod nazivom „Bila jednom škola...“. Lea Kriesbacher je nakon ratnih stradanja upisala peti. razred u zagrebačkoj Partizanskoj gimnaziji. „Mi koji smo u Partizanskoj gimnaziji bili kao žrtve fašističkog terora, imali smo ista prava kao oni koji su došli iz partizana. Odnos prema nama, Židovima, bio je bratski“, prisjećala se Lea Kriesbacher, koja nije zaboravila svoje židovske profesore – Keslera, Šarlotu Robiček i Ivu Medića - a ni đake: Veru Dajht-Kralj, Nadu Gostl, Miru Kohn i Bracu Musafiju. „Ta škola je bila velika obitelj. Nemoguće je opisati tu ljubav, taj osjećaj zaštićenosti i pripadnosti. Tu su se rodile i ljubavi i brakovi. A bilo je i malih čarkanja kao i kod svih ljudi na svijetu. Bili su to najsretniji dani moga života. To mogu reći sada kada imam 87 godina“, zaklju-

Sjećanja na partizanske dane čula su se i iz prvih redova auditorija, među ostalim, od Drage i Bjanke Auslender, Lee Kriesbacher i Melite Švob

koja nije bila košer. Preboljela sam i tifus. Stekla sam mnogo prijatelja“, ispričala je, među ostalim, opisujući svoje partizanske dane, Vera Zoričić.

Prvu je godinu provela kao bolničarka, ali nakon što se, kako je rekla, više nije mogla suočavati s tolikom količinom smrti, tražila je premještaj u jedinicu, gdje je radila kao šifrant. Nakon rata, jedno je vrijeme radila u vojsci u Beogradu, a onda je, kako bi se ponovo našla s obitelji, tražila otpust iz vojske. Vratila se u Zagreb. „Nekako smo se snalazili. Bez stana i s minimalnim primanjima. Jedino sam ja radila. Sestra Estera je išla u školu, u Partizansku gimnaziju, u kojoj je bila neizmjereno sretna“, ispričala je Vera Zoričić, čiji su se roditelji 1949. godine odselili u Izrael, a za njima je ubrzo otišla i Verina sestra Estera.

Bjanka Auslender rat je dočekala u rodnom Sarajevu, u tradicionalnoj, velikoj obitelji Levi. Proglašenjem NDH izbačena je iz gimnazije, otac i djed odvedeni su u Jasenovac, majka s dvije kćeri od 6 i 12 godina ostaje sama. Završavaju u logoru u Đakovu, sestra potom u Auschwitzu, a Bjanka u logoru na Rabu. U partizanima je od 1943. godine. „Veselili smo se dolasku u partizane, osjećajući da smo opet slobodni“, rekla je Bjanka Auslender. U Moslavini je bila partizanski kurir, a onda je došla Titova naredba da se sva djeca povuku iz borbenih redova i da se smjeste u domove i pohađaju školu. Tako je prošla Dišnik, Mikleuš, Garešnicu i Bajmok. Nakon rata, vratila se u Sarajevo, a onda je čula da se otvara Partizanska gimnazija u Zagrebu. U njoj je upisala četvrti razred. U spomen na svoje profesore i školske kolege pročitala je i uvodnik o školi iz zbornika o zagrebačkoj Partizanskoj gimnazi-

čila je Lea Kriesbacher i zapjevala himnu zagrebačke Partizanske gimnazije, što su prihvatili i drugi:

„Partizanska, partizanska
Naša prva partizanska
Titova gimnazija
Direktor-partizan
Profesori-partizani
Svi su đaci partizani
Drugu Titu svi odani“

Zagrebačka Partizanska gimnazija zatvorena je pod čudnim političkim okolnostima. Kako je rekla Melita Švob, koja je tada bila s maturantima iz Partizanske gimnazije u posjetu Bugarskoj, po povratku s puta, 1948. godine, dočekala ih je raspuštena škola. „Bilo je to vrijeme Informbiroa. Gimnazija je bila raspuštena za vrijeme ljeta, navodno zato što je bila opasna zbog velikog broja komunisti. Gotovo svi nastavnici i učenici bili su ili članovi SKOJ-a ili Partije. Čula sam da je direktor Gimnazije bio osuđen na Goli otok. To je bilo vrijeme kada je bila dovoljna sitnica da se završi na Golom otoku.. Mi smo bili prebačeni u redovne škole i tek smo tada shvatili koja je razlika između naše Partizanske gimnazije i tih škola. Mi smo imali sreću, ali i neponovljivo iskustvo“, rekla je Melita Švob.

Sudeći po reakcijama iz publike, večer posvećena sjećanjima bila je vrlo dobro prihvaćena od publike, štoviše, odmah su se čuli i prijedlozi da bi takve razgovore trebalo nastaviti i proširiti s novim temama i sugovornicima. ✨

JUBILEJ

DEVEDESETI ROĐENDAN BRANKA POLIĆA

SVOJIM NEPRESUŠNIM ZNANJEM I NEVJEROJATNOM MEMORIJOM BRANKO POLIĆ,
GLAZBENI KRITIČAR, NOVINAR I PUBLICIST, I DANDANAS ZADIVLJUJE SUGOVORNIKE

Piše Ivan Mirnik

U četvrtak, dana 24. IV. 2014. godine stanari Krležina Gvozda mora da su se čudom čudili, jer se pred jednom lijepom, bršljanom obraslom starinskom vilom cijeli dan nešto odigravalo. Bilo da su stalno stizali pješaci, kako s istočne strane, tako i sa zapadne, a i parkiralište prema padini je gotovo uvijek bilo puno automobila, iz kojih su izlazile dame i gospoda svih uzrasta. Oduvijek sam smatrao da Gvozdu pridjev «Krležin» baš i nije prikladan, budući da je dotični stanovao u vili zaboravljene obitelji Rein, a ne u svojoj, te da bi bilo bolje da se Gvozd zove po Branku Poliću - Polićev Gvozd. Ako ništa drugo, onda barem stoga što nekim čudom, usprkos svemu, a za razliku od velike većine stanara toga dijela Zagreba, Branko stanuje u kući svoga oca i svoje majke.

Branko Polić

No, da nastavimo s pričom. Ti brojni čestitari, koji su se redali od desete ure prije podne do desete ure navečer – a bilo ih je i dan prije i dan poslije - pristizali su nepozvani, «ni od koga izazvani», a da im za karijeru u poslu ili u životu takvo čestitanje nije moglo biti od neke konkretne koristi. Svi su oni dolazili s radošću, kako bi Branku Poliću čestitali još jedan, ovaj put puni, «okrugli» rođendan, zapravo veliki jubilej. Još ne stoti, ali se i tome nadamo. Kuća mu je, kao i svih prethodnih godina, bila otvorena za sve i svakoga. Navodno su se pojavili i neki njemu sasvim nepoznati ljudi. Stizali su i telegrami, pa pisane čestitke i prije i poslije toga dana, a da ne spominjemo neprestanu zvonjavu telefona, barem svakih pet minuta, a ti pozivi dolazili su, ako ne iz cijeloga svijeta, onda barem iz popriličnog dijela Europe. Sve to govori o sveopćoj simpatiji koju naš svečar uživa već godinama.

Ne sjećam se više kada i kako sam upoznao Branka Polića - jer je to moralo biti već prilično odavna - no njega, odnosno njegov glas i izvrsne radijske emisije poznavao sam već davno prije, jer nisam nikad bio prijatelj televizije već radija. Tako sam oduvijek, katkada sa svojom bakom, slušao njegove vrlo zanimljive i poučne, ali i zabavne emisije, intervjue, prijenose itd. Onda se na radiju nije mogao čuti ovaj danas, u novije vrijeme, tako uvriježeni gorštačko-čobansko-kamenjarski govor. Nije bilo neprofesionalno obavljene najave ili nekorektno odjave emisije, strana imena su se pročitala kako Bog zahtijeva, a ne neznačajki. Za to su se plaćale kazne i odbijalo od plaće. A nije se ni moglo dogoditi da se jedno najavi, a drugo izvede, ili pak da se emisija prekine usred nekog stavka. A da o današnjoj pravoj lavini poštapalica i floskula, koje progutaju velik dio limitiranog vremena na televiziji i radiju, kao i na predavanjima, ne govorimo: „Ajmo reći“, „Kako da kažem“, „Rekao bih“, „Rekli bismo“, „Usuđujem se reći“, „Medutim“, „Pa“, „Znači“, „Dakle“, „Davne 1990. godine“, „Čovječe“... O neartikuliranim zvucima nećemo na ovome mjestu. Dakle, kad mi je tata kupio Philipsov magnetofon, mnoge od tih Brankovih emisija snimao sam na vrpču i mogao ih iznova slušati kad god mi je to palo na pamet, tako dugo dok se magnetofon konačno, nakon mnogih godina, nije pokvario i završio u velikoj zbirci ing. Velimira Krakera u Sisku (uzgred budi rečeno, još jednoga od nebrojenih Brankovih prijatelja).

Bilo kako bilo, u svakom slučaju Branka sam upoznao još u prošlom mileniju, ali i u prošlom stoljeću. Nažalost više nisam imao čast upoznati i njegovu majku, o kojoj su svi također pričali čuda, a ona je pak kao Karlovčanka iz obitelji Fröhlich bila ujedno i moja svojta. Tijekom svih ovih godina i desetljeća druženje s Brankom Polićem, ali i s njegovim rođacima u Zagrebu ili Izraelu te brojnim njegovim prijateljima proteklo je neometano, u najljepšoj harmoniji i prijateljstvu. Svaki razgovor s njim, bilo uživo ili preko telefona, uvijek je zanimljiv i poučan. Takvo nepresušno znanje i ogromnu memoriju danas čovjek rijetko susreće, a da o sveopćem obrazovanju, «bildungu», ni ne govorimo. Da mi je samo znati koliko telefonskih brojeva znade napamet!

A tek svi ti jezici, koje govori i kojima se služi! I na njima piše i s njih prevodi. Tko bi uopće na zagrebačkoj radiostanici bio u stanju razgovarati s vrhunskim umjetnicima, koji su dolazili u Zagreb i u druge hrvatske gradove, na njihovom jeziku, tečno i duhovito, kao što je to on godinama tako profesionalno činio i tako upoznao brojne muzičke velikane iz cijeloga svijeta? Još je tu nešto što se ne može steći ni učenjem ni praksom, a to su dobrotu duše i mudrost karaktera. Nisam još nikada od njega

čuo ili doživio neku ružnu riječ ili pogled. Dapače. Nisam uostalom još ni čuo da bi itko o njemu rekao nešto nelijepo.

Njegova je zasluga što se, usprkos kroničnim problemima, komplikacijama i uzrujavanjima, već godinama tiska „Novi Omanut“, vrijedan i zanimljiv časopis Kulturnog društva «Miroslav Šalom Freiberger», koji je on pomogao i osnovati. A onda su se počele pojavljivati i njegove knjige u izdanju nakladničke kuće Durieux. Do sada šest svezaka. Prva četiri imaju memoarski karakter i čitaju se bez daha. Ljudi uopće vole čitati memoare. Sjetimo se kako je jedinstveni Branislav Nušić u svojim memoarima duhovito napisao da memoare obično pišu bivše dvorske dame i propali političari! A i Sonia Wild Bičanić, od Branka starija četiri godine i gotovo četiri mjeseca, kad je objelodanila svoje «Two lines of life» na engleskom i na hrvatskom, jednom prigodom ju je u tramvaju nagovorila neka gospođa i rekla: «Sad znam sve o vama». Na to joj je So-

nia spremno odgovorila: «Osim svega onoga što nisam stavila u memoare». Možda je tako i u slučaju memoara Branka Polića.

I naslovi Brankovih memoara su jedinstveni, a najviše mi se sviđa knjiga naslovljena «Imao sam sreće». I to je istina, jer je prebrodio sve strahote i grozote od 1941. godine nadalje i nije se dao slomiti. I u tim knjigama se ne nazire ni trun gorčine zbog preživljenih užasa i nestalih rođaka i prijatelja. Daljnja dva sveska sadrže dijelove njegovih radijskih emisija «Note i anegdote», koje su redovito slušali čak i moji dubrovački rođaci i divno se zabavljali, kao i mi sada, kad te knjige prelistavamo i čitamo. Usprkos očalima sa staklima «fondi di bichieri», on marljivo tipka na pisačkoj mašini, ali se znade služiti i kompjutorom, a nadamo se da će se u tome zanatu i usavršiti. Tako da možemo čitati nastavke njegovih zapamćenja i raznolikih zgoda i nezgoda brojnih skladatelja, svirača i pjevača, kao i opise susreta s velikim glazbenicima davne, nedavne prošlosti i sadašnjosti. ✨

FRANCUSKA

ALAIN FINKIELKRAUT ČLAN AKADEMIJE

ISTAKNUTI FRANCUSKI INTELEKTUALAC ŽIDOVSKOG PODRIJETLA ALAIN FINKIELKRAUT, U NAS POZNAT I KAO AUTOR KNJIGE «KAKO SE TO MOŽE BITI HRVAT?», OBJAVLJENE 1992., IZABRAN JE ZA ČLANA ACADEMIE FRANCAISE

Alain Finkielkraut

Francuski židovski intelektualac, filozof i esejist Alain Finkielkraut u travnju je, usred polemika izazvanih njegovom kandidaturom, izabran za člana Academie Francaise, najprestižnije francuske institucije koja se bavi jezikom i književnošću. Sin poljskog Židova koji je preživio Auschwitz, Alain Finkielkraut (64) danas je umirovljeni profesor filozofije i povijesti. Predavao je na svjetski poznatoj Ecole Polytechnique u Parizu. Autor je više knjiga, od kojih su neke bestseleri prevedeni na mnoge jezike, uključujući i hrvatski.

Finkielkraut je nedavno izrazio želju za ulaskom u Akademiju, koju je još davne, 1635. godine, osnovao moćni kardinal Richelieu. Akademija ima 40 članova, tzv. «besmrtnika», budući da im je mandat doživotni. Finkielkraut je izabran u prvome krugu, dobivši 16 od 28 glasova.

Prema riječima njegovih poštovatelja, Finkielkraut je jedan od najbriljantnijih umova Francuske u posljednjih nekoliko desetljeća. Njegov prijatelj, francusko-češki pisac Milan Kundera, jednom je rekao: «Taj čovjek ne zna ne reagirati».

Finkielkraut je ponosan na svoje židovsko podrijetlo i otvoreni je zagovornik cionizma. Vrlo su zapažene njegove žestoke kritike pojava rasizma. Nerijetko se znao naći u žarištu polemičkih rasprava. Devedesetih godina prošloga stoljeća Alain Finkielkraut se zdušno angažirao na promicanju hrvatske neovisnosti i u tom pogledu je bio najistaknutiji intelektualac na Zapadu. Godine 1992. objavio je knjigu «Kako se to može biti Hrvat?» koja je kruna njegova bavljenja Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom. ✨

OD GERSHWINA DO DYLANA – ŽIDOVSKI GLAZBENICI U AMERIČKOM JAZZU I POPULARNOJ GLAZBI

NENADMAŠEN MAJSTOR MJUZIKLA

RICHARD CHARLES RODGERS, IZVORNO PREZIME ABRAHAMS, AMERIČKI JE GLAZBENIK ŽIDOVSKIH KORIJENA BEZ ČIJIH SE POSTIGNUĆA AMERIČKA GLAZBENA SCENA, OSOBITO MUZIČKI FILM I MJUZIKL, NE MOGU NI ZAMISLITI

Piše Ivan Bauer

Trinaesto predavanje u okviru moga ciklusa Od Gershwin do Dylana, o židovskim glazbenicima u američkom jazzu i popularnoj glazbi, održano je na tribini Kulturnog društva "Miroslav Šalom Freiberg" 29. travnja 2014. godine. Svoje predavanje posvetio sam glazbeniku židovskih korijena bez čijih se postignuća američka glazbena scena, osobito muzički film i mjuzikl, ne mogu ni zamisliti. Svoje najveće uspjehe ostvario je upravo u mjuziklu, tom izrazito američkom, točnije brodvejskom izdanku europske operete, koji krasi obilježja zabavne glazbe, ali i jazza, a neizostavan je dio mjuzikla song, solistički glazbeni broj po kojem se mjuzikl pamti, a mnogi songovi žive vječno kao evergreeni. Taj je skladatelj ostao nenadmašen popularnošću svojih mjuzikla, rekao bih, do današnjih dana, a autor je stotina nezaboravnih songova iz mjuzikla i muzičkih filmova. Ove se godine obilježava i 35. godišnjica njegove smrti. On je Richard Rodgers (Richard Charles Rodgers, izvorno prezime Abrahams, Queens, New York, 1902.-1979.)

Song Manhattan – proboj na Broadway

Većina glazbenika o kojima sam govorio u svojim dosadašnjim predavanjima djeca su ili unuci židovskih doseljenika u Sjedinjene Države u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća, koji su izbjegli u novu domaju ponajviše zbog pogroma Židova u istočnoj Europi, posebno u Carskoj Rusiji. Richard Rodgers, međutim, poput Jeroma Kerna, jedna je od iznimaka. Potječe iz ugledne američke židovske obitelji njemačkih korijena, otac mu je bio na glasu kao vrlo cijenjeni njujorški liječnik. Liječnikov mlađi sin, Richard, od malena zaljubljenik u glazbu, već je u predškolskoj dobi provodio sate i sate za glasovinom. Glazbu je studirao na Institute of Musical Art (danas vrlo poznata glazbena akademija Juilliard).

Zahvaljujući krugu prijatelja svoga brata Mortimera, šesnaestogodišnji Richard upoznao je sedam godina starijeg Lorenza Harta. Lorenz, zvani Larry, bio je vrlo talentirani mladi pjesnik. Zajedno su počeli pisati pjesme za amaterske i studentske kazališne produkcije. Potaknut suradnjom s Hartom, Rodgers je počeo skladati i glazbu za mjuzikle. Povremeno bi ostvarili kakav veći uspjeh. 1920., primjerice, šest je njihovih songova uključeno u mjuzikl Poor Little Ritz Girl (Ritz je vjerojatno aluzija na popularni njujorški hotel). Ali to su bili tek povremeni bljeskovi, bez nekog za-

paženijeg odjeka u vrlo zahtjevnom njujorškom kazališnom miljeu. U jednom je trenutku obeshrabreni i razočarani Rodgers već odlučio napustiti show business i otvoriti, vjerovali ili ne, prodavaonicu dječjeg rublja. Zahvaljujući, međutim, svom talentu i stihovima Lorenza Harta, Rodgers se 1925., gotovo preko noći, s nekoliko svojih skladbi uspio probiti na Broadwayu. Prvi veliki uspjeh bio je song Manhattan, skladan za reviju The Garrick Gaiteries. Garrick je ime jednog od brodvejskih kazališta. Taj je song i Rodgersov i Hartov poklon New Yorku, gradu uz koji su bili vrlo emotivno vezani, a njime sam i započeo glazbeni dio svoje prezentacije.

Tandem s Lorenzom Hartom

Otada su zaredali uspjesi. Rodgers neumorno sklada, a Hart svaku skladbu dodatno oplemenjuje svojim nadahnutim stihovima. Osim za kazališnu pozornicu, Rodgers tridesetih godina prošlog stoljeća počinje pisati i filmsku glazbu. To sam ilustrirao dvjema melodijama: jednom od najljepših Rodgersovih balada, Blue Moon, iz filma Manhattan Melodrama te songom Lover, iz filma Love Me Tonight. Lover je bio je i vrlo popularan glazbeni broj u programu velikih jazz orkestara iz ere swinga. Dodao bih da su Rodgersove skladbe i danas izvor inspiracije za mnoge jazz muzičare.

Rodgers je često govorio da je na njegovo skladanje dubok i trajan utjecaj imala glazba Jeroma Kerna, osobito Kernova ostvarenja u mjuziklima. Rodgers, međutim, nije ni malo zaostajao za Kernom. Nekoliko je njegovih mjuzikla pošlo za rukom velik uspjeh već u godinama prije Drugog svjetskog rata. Među njima je svakako mjuzikl Babes in Arms, iz 1937. I libreto mjuzikla djelo je Rodgersa i Harta. Babes in Arms nam nudi ljubavnu priču iz života vodviljskih glumaca. Iz tog sam mjuzikla odabrao tri pjesme: My Funny Valentine, Where or When i The Lady is a Tramp. Publici sam ponudio songove iz još dvaju mjuzikla skladanih u tom razdoblju. This Can't Be Love jedan je od hitova iz mjuzikla The Boys from Syracuse. Siže se temelji na Shakespeareovoj Komediji zabluda. Mjuzikl Pal Joey sadržajno se veže uz tekstove američkog književnika Johna O'Hare. Libreto Johna O'Hare tematski povezuje likove i događaje iz nekoliko njegovih novela. Song Bewitched koji smo čuli te večeri jedna je od najpopularnijih pjesama iz tog mjuzikla.

Lorenz Hart i Richard Rodgers

Rodgersovo stvaralaštvo 20-tih i 30-tih godina prošlog stoljeća neraskidivo je vezano uz tekstove Lorenza Harta. Evo stoga i nekoliko riječi o njemu.

Lorenz Hart (Lorenz Milton Hart, izvorno prezime Hertz, Harlem, New York, 1895. – 1943.) ponikao je u obitelji židovskih doseljenika njemačkog podrijetla. Sinovi te obitelji, stariji, Lorenz, i mlađi, Teddy, već su kao dječarci pokazivali veliku ljubav za glazbu i kazalište, mlađi sklon pjevanju i glumi, a stariji pisanju poetskih i dramskih tekstova. Teddy je postao jedna od glumačkih zvijezda brodvejskog mjuzikla. Lorenz je neko vrijeme prevodio kazališne komade s njemačkog na engleski za poznate brodvejske kazališne producente braću Shubert. Susret s Richardom Rodgersom, međutim, stubokom je promijenio njegov život. Suradnja Rodgersa i Harta prolazila je, nažalost, i kroz vrlo trnovita razdoblja. Hart je, naime, često zapadao u depresivna stanja, dodatno potencirana njegovom sklonošću alkoholu. U napadima depresije ponekad bi odlutao u nepoznato i tjednima bi mu se gubio svaki trag. Rodgers i Hart posljednji su put surađivali u studenom 1943. na obnovljenoj izvedbi njihova mjuzikla A Connecticut Yankee, tek nekoliko dana prije Hartove smrti.

Harta zamjenjuje Hammerstein

Četrdesetih godina prošlog stoljeća Rodgers započinje vrlo uspješnu suradnju s još jednim tekstopiscem, Hartovim vršnjakom, Oscarom Hammersteinom II.

Oscar Hammerstein II (Oscar Greeley Clendenning Hammerstein II, New York, NY, 1895. – 1960.) bio je pjesnik, libretist, kazališni producent i redatelj. Njegov je otac bio židovskih korijena, a majka škotsko-engleskog podrijetla. Djed, Oscar Hammerstein I (1846. - 1919.), bio je kazališni impresario i najveći promotor operne umjetnosti u New Yorku 19. stoljeća, zaslužan i za izgradnju desetak njujorških kazališta i opernih kuća, među inima Harlem Opera House i Manhattan Opera House. Unuk, Oscar Hammerstein II proslavio se 1927. svojim libretom i tekstom za čuveni mjuzikl Jeroma Kerna Show Boat, u nas poznat kao Ploveće kazalište. Uz svoj neprijeporni pjesnički talent Hammerstein je bio i sjajan libretist. Osim s Kernom surađivao je i s Vincentom Youmansom, Sigmundom Rombergom i još nekima, ali najznačajnija je njegova dugogodišnja suradnja s Richardom Rodgersom.

Godine 1945. Richard Rodgers dobitnik je filmske nagrade Oskar za najbolju izvornu pjesmu - Academy Award for Best Original Song. To je bila pjesmu It Might as Well Be Spring, na stihove Oscara Hammersteina, iz filma State Fair. Ali Rodgers i Hammerstein svoje najveće uspjehe ostvaruju u mjuziklu.

Te, 1945. vrlo dobro je prihvaćen – i od publike i od kritike - njihov mjuzikl Carousel. Dramski zaplet Hammersteinova libreta vezan je uz likove u jednom zabavnom parku. Iz repertoara tog mjuzikla čuli smo još jednu nezaborav-

nastavak na sljedećoj strani

Oscar Hammerstein

nu Rodgersovu melodiju You'll Never Walk Alone. Mjuzikl The King and I, iz 1951., također na Hammersteinov libreto, priča je o udovici koja postaje guvernanta na dvoru sijamskog kralja. Iz tog je mjuzikla publika čula dvije pjesme: We Kiss in a Shadow i Getting to Know You.

Dva bez sumnje najpopularnija Rodgersova mjuzikla bili su, i ostali, South Pacific i The Sound of Music. South Pacific premijerno je izveden 1949. Libreto su napisali Oscar Hammerstein II i Joshua Logan. Junakinja je američka mornarička bolničarka Nellie koja se za vrijeme Drugog svjetskog rata, stacionirana na jednom pacifičkom otoku, zaljubljuje u francuskog plantažera, ali isprva odbija njegovu bračnu ponudu jer zbog svojih rasnih predrasuda ne prihvaća njegovu djecu čija je majka bila otočanka. Svojom ljubavlju prema plantažeru ipak prevladava svoje predrasude. "Jedne čarobne večeri kada začuješ njegov glas, tad ni trena ne oklijevaj, pohrli mu u zagrljaj", poruka je pjesme Some Enchanted Evening, u kojoj je slušateljstvo uživalo te večeri.

The Sound of Music, iz 1959. godine, posljednji je mjuzikl iz pera Rodgersa i Hammersteina. Siže se dijelom temelji na istinitoj priči o sedmero djece obudovjelog austrijskog mornaričkog časnika Georga von Trappa i o njihovoj odgajateljici koja napušta samostan kako bi se posvetila Trappovoj djeci. Krajem tridesetih pred nacistima bježe iz Salzburga i odlaze u Sjedinjene Države, gdje godinama nastupaju kao vokalna grupa The Trapp Family Singers. Nedavno, u veljači 2014., preminula je u stotoj godini posljednja od

sedmero sestara i braće. Iz tog sam mjuzikla u program uvrstio dva vječna hita - My Favorite Things i The Sound of Music. Pjesma My Favorite Things postala je tijekom vremena, zahvaljujući evociranju blagdanskih ugođaja, jedna od vrlo popularnih božićnih pjesama u Sjedinjenim Državama. Filmska verzija mjuzikla iz 1965. godine bila je neobično popularna širom svijeta. Film The Sound of Music, mnogima od nas u sjećanju kao Moje pjesme, moji snovi, osvojio je pet Oskara, uključujući i Oskara za najbolji film. Glavne su uloge tumačili Christopher Plummer i Julie Andrews.

Zlatno doba brodvejskog mjuzikla

Rodgers i Hammerstein po mnogima su najuspješniji primjer suradnje u povijesti brodvejskog mjuzikla. To, međutim, nikako ne umanjuje vrijednost Hartova doprinosa Rodgersovu stvaralaštvu. Zanimljivo je, vjerujem, da je postojala bitna razlika u pristupu stvaranju tekstova za Rodgersove skladbe između Lorenza Harta i Oscara Hammersteina II. Tome je posvjedočila i Rodgersova kći Mary: "Kad su zajedno radili tata i Hart, prvo bi tata stvorio glazbu, a zatim Larry tekst, dok je u radu s Hammersteinom, Oscar prvo napisao tekst, a zatim tata skladao glazbu." Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća Rodgers je surađivao s još nekoliko pisaca tekstova, od kojih je svakako najpoznatiji Stephen Sondheim, pjesnik i skladatelj koji je poznat i po suradnji s Leonardom Bernsteinom; njegovi su stihovi obilježili Bernsteinovu West Side Story, Priču sa Zapadne strane. Na stihove Stephena Sondereima Rodgers je skladao glazbu za mjuzikl Do I Hear a Waltz?, premijerno izveden na Broadwayu 1965. Iz tog vremena datiraju i dva Rodgersova televizijska mjuzikla.

Period od 1925. do 1965. bio je najplodnije razdoblje Rodgersova stvaralaštva, a vremenski se potpuno poklapa s onim što se naziva zlatnim dobom brodvejskog mjuzikla. Rodgers je skladao glazbu za 43 brodvejska mjuzikla i tri mjuzikla namijenjena londonskim izvedbama. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja. 1970. primljen je u ugledni američki Songwriters Hall of Fame. Richard Rodgers i Marvin Hamlisch, skladatelj o kojem je već bilo riječi u mojim predavanjima, jedine su dvije osobe koje su osvojile i filmskog Oskara i nagrade Emmy, Grammy i Tony, odnosno televizijske, glazbene i kazališne ekvivalente nagrade Oskar, te Pulitzerovu nagradu za dramsko ostvarenje. Godine 1990. Rodgersu u spomen jedno od brodvejskih kazališta preimenovano je u The Richard Rodgers Theatre. Godine 1998. ugledni američki tjednik Time i televizijska mreža CBS uvrstili su Richarda Rodgersa i Oscara Hammersteina II među 20 najutjecajnijih američkih umjetnika 20. stoljeća.

Cjelokupnom glazbenom doživljaju te večeri svojim su vokalnim umijećem nesumnjivo doprinijeli Natalie Cole, Perry Como, Doris Day, Ella Fitzgerald, Frank Sinatra, Jo Stafford, Rod Stewart, Barbra Streisand i vokalni kvartet The Singers Unlimited. ☆

ANTIDIFAMACIJSKA LIGA

VISOKO PRIZNANJE ANGELI MERKEL

ANTIDIFAMACIJSKA LIGA, MEĐUNARODNA NEVLADINA ORGANIZACIJA KOJU JE 1913. OSNOVAO B'NAI B'RITH, DODIJELILA JE NJEMAČKOJ KANCELARKI ANGELI MERKEL NAGRADU ZA LJUDSKA PRAVA, ISTIČUĆI NJEZINU PRIVRŽENOST PROMOVIRANJU I ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA ŠIROM SVIJETA

Antidifamacijska liga (ADL) uručila je potkraj ožujka njemačkoj kancelarki Angeli Merkel uglednu Nagradu Joseph za ljudska prava, priznavajući na taj način njezinu "odanost promoviranju i zaštiti ljudskih prava u zemlji i inozemstvu". ADL je u svome obrazloženju naveo brojna djela i akcije koje dokazuju privrženost njemačke kancelarke očuvanju i zaštiti ljudskih prava, uključujući njezine "napore za zaštitu Židova, zbog brige za sigurnost Države Izrael, zbog toga što je podigla glas protiv pokazivanja sile ruskog predsjednika Vladimira Putina, zbog njezine obrane židovskih vjerskih sloboda u Njemačkoj, uključujući i prava na obrezivanje muške djece".

Angela Merkel ovu je uglednu nagradu primila u svome uredu u Berlinu. Nagradu su joj uručili čelnici ADL-a, direktori Barry Curtiss-Lusher i Abraham H. Foxman. "U više navrata vidjeli smo kako na međunarodnoj sceni govorite iskreno o ljudskim pravima drugim čelnicima. Tijekom vašeg prvog posjeta Moskvi u svojstvu njemačke kancelarke, pozvali ste tamošnje pobornike borbe za ljudska prava na primanje u njemačko veleposlanstvo", rekao je, među ostalim Foxman, ističući kako Angela Merkel djeluje na temelju svojih dubokih uvjerenja. "Imamo sreću da netko s takvim uvjerenjima vodi jednu od najvažnijih zemalja svijeta i da ste vrlo jasno dali do znanja drugim čelnicima da njihov odnos prema ljudskim pravima igra važnu ulogu u određivanju odnosa Njemačke prema njihovim zemljama", zaključio je Foxman.

"Primam ovu nagradu kao znak povjerenja u mene i moju zemlju, kao dokaz bliskog transatlantskog partnerstva i kao poticaj da nastavim borbu za humanost i vladavinu prava, baš kao što to čini Antidifamacijska liga već više od sto godina", rekla je njemačka kancelarka.

Angela Merkel

Antidifamacijska liga međunarodna je nevladina organizacija sa sjedištem u SAD-u. Predstavljajući se kao "prva nacionalna agencija za građanska prava i ljudske odnose", ADL se "bori protiv antisemitizma i svih oblika bigotnosti, brani demokratske ideale i štiti građanska prava za sve" i to kroz "informiranje, obrazovanje i zakonodavstvo". Od listopada 1913. godine, kada ju je osnovao B'nai B'rith, njezin je glavni cilj "zaustaviti, pozivima na razum i savjest te prema potrebi i na zakon, difamaciju židovskog naroda; njezin je krajnji cilj osigurati pravdu i poštenu postupak prema svim sličnim građanima i zauvijek okončati nepravednu i nepoštenu diskriminaciju ili ponižavanje od bilo koje sekte ili skupine građana." ADL ima 29 ureda u Sjedinjenim Državama i tri ureda u drugim zemljama, a sjedište je u New Yorku. ☆

N.B.

NJEMAČKA

VODIČ ZA ŽIDOVSKO TURISTE

NJEMAČKU POSLJEDNIH GODINA POSJEĆUJE SVE VEĆI BROJ ŽIDOVSKIH TURISTA, PA JE NEDAVNO ZA NJIH U NJEMAČKOJ OBJAVLJEN VODIČ KOJI JE OSOBITO ORIJENTIRAN NA MJESTA I PODRUČJA KOJA IMAJU BOGATU ŽIDOVSKU PROŠLOST, A TAKOĐER JE VRLO ODREĐEN I U OPISIVANJU TAMNE STRANE NJEMAČKE POVIJESTI

Od sjevera do juga, od istoka do zapada Njemačka obiluje mjestima koja podsjećaju na bogatu židovsku prošlost na ovim prostorima. Židovima koji namjeravaju posjetiti Njemačku onedavna je na raspolaganju vodič koji se osobito bavi tim mjestima, odnosno, židovskom prošlošću na ovim prostorima. Riječ je, dakle, o vodiču po Njemačkoj koji je namijenjen ponajprije židovskim turistima.

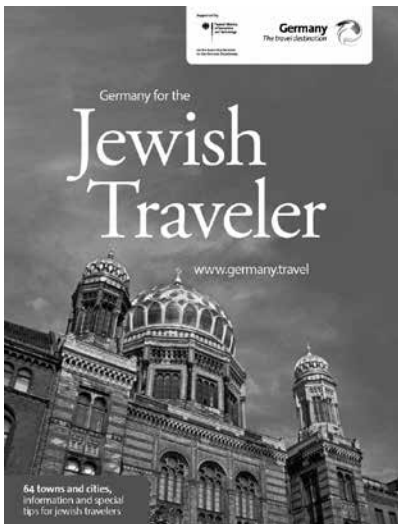
Njemačka je napravila elektronsku brošuru kako bi potaknula rastući židovski turizam, a ta brošura uključuje i velik broj reklama izraelskih tvrtki. Brošura se može pronaći i na internetu, ima 60 stranica i napisana je na engleskom i hebrejskom jeziku.

Njemačka turistička zajednica objavila je osamdesetih godina prošloga stoljeća jednostavniju verziju vodiča za židovske

turiste. Nova verzija je mnogo detaljnija, a sadrži i niz informacija za mlade Židove koji putuju po Njemačkoj.

Prema podacima njemačke turističke zajednice, sve veći broj Židova posjećuje Njemačku i čini se kao da Njemačka s vremenom ipak gubi tešku stigmiju Holokausta. Tamna strana njemačke povijesti, razdoblje Drugog svjetskog rata, također je dio vodiča za židovske turiste.

nastavak na sljedećoj strani

“Iako se nalazimo u drugoj dekadi 21. stoljeća, a Drugi svjetski rat je završio prije gotovo sedamdeset godina, zločini počinjeni protiv židovskog naroda tijekom nacističkog režima imaju posebno mjesto u analima užasa”, stoji u vodiču.

“Ipak, koliko god to nekima bilo nevjerojatno i nestvarno, Njemačka je danas dom za treću najveću židovsku zajednicu u zapadnoj Europi i to je jedina europska židovska zajednica koja brojem svojih članova raste”, navodi vodič.

“Generacija za generacijom Nijemaca pokazala je svoje zgražanje i sram zbog

onoga što su učinili njihovi preci, tražili su i dobili oprost i suosjećanje i posvetili su se tome da izgrade potpuno drugačiju Njemačku”, nastavlja se u vodiču.

Sa željom da se pokaže kako se Njemačka promijenila ističe se zatim u vodiču, “nama u Njemačkoj velika je čast da uručimo poseban poziv Židovima diljem svijeta da posjete našu zemlju.”

Njemačka danas ima jednu od najvećih židovskih zajednica u Europi, a veliki broj Židova koji danas živi u Njemačkoj došli su iz bivšeg Sovjetskog Saveza. ✨

T.R.

ODRED ZA BAŠTINU

POTRAGA ZA VLASNICIMA OPLJAČKANIH KNJIGA

UZ SILNE UMJETNINE, NACISTI SU ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA OPLJAČKALI I MILIJUNE KNJIGA, OD KOJIH SVE IPAK NISU BILE SPALJENE

Određ za baštinu poznat je prije svega po spašavanju umjetnina koje su nacisti oteli i pokrali diljem Europe, što je prikazano i u filmu koji se trenutno prikazuje u kinima širom svijeta. Ono što film ne pokazuje, to je činjenica da su pripadnici Odreda za baštinu spasili i milijune knjiga.

Počevši s poznatim spaljivanjem knjiga u svibnju 1933. godine u Berlinu i drugim gradovima diljem Njemačke, neke su knjige bile jedna od eksplicitnih meta nacista. “Knjige su osnova političkog i društvenog života, temeljni stupovi kulture”, objašnjava Falk Wiesemann, umirovljeni profesor njemačke i židovske povijesti sa sveučilišta Heinrich Heine u Duesseldorfu te ističe: “Ako uništite knjige, uništiti ste čitavu jednu kulturu”.

Diljem Europe nacisti su opljačkali cijele biblioteke knjiga koje su govorile o Židovima ili drugim “ne-njemačkim duhovima”, uključujući masone, jezuite i komuniste. Većina takvih knjiga bila je odmah uništena, a ono što nije bilo uništeno bilo je poslano u Njemačku za eventualno korištenje.

Članovi Odreda za baštinu ubrzo su uočili da su, uz silne umjetnine, nacisti opljačkali i milijune knjiga. Amerikanci su 1945. godine zbog toga osnovali središnji zbirni centar u Offenbachu, pored Frankfurta. Najveća operacija spašavanja i vraćanja knjiga u povijesti tako je započela u nekadašnjem sjedištu tvrtke I. G. Farben, poznate po tome što je proizvodila jedan od ključnih kemijskih sastojaka potrebnih za plinske komore.

Američka vojska zadužila je pukovnika Seymoura Jacoba Pomrenzea, arhivista po struci, da preuzme ovu operaciju. Po-

mrenze, rođen u Ukrajini, pravog imena Šolom, prihvatio je zadaću. U izrazito teškim poslijeratnim uvjetima – prve zime u zgradi nije bilo grijanja - počeo je proučavati sanduke prepune knjiga, napisanih na desecima jezika. A sanduci knjiga pristizali su svakoga dana.

Većina pronađenih knjiga vraćena je vlasnicima. Oni koji su radili na ovoj operaciji nalazili su vlasnike zahvaljujući žigovima knjižnica ili privatnih zbirki, potpisima, posvetama i slično. Ipak, oko dva i pol milijuna knjiga u Offenbachu nije moglo biti vraćeno – ili su vlasnici bili mrtvi, ili knjižnice više nisu postojale, ili se identitet vlasnika nije mogao utvrditi. Većina tih knjiga poslana je u židovske institucije u SAD-u i Izraelu.

Jedna od knjiga iz Offenbacha završila je Institutu YIVO koji se u New Yorku bavi istraživanjem judaizma. Tiskana je u St. Petersburgu 1887. godine, a govori o kulturnoj, sociološkoj i političkoj povijesti židovskog naroda u Rusiji. Na knjizi su bili različiti pečati. “Nikada to prije nisam vidjela”, kazala je Melanie Meyer, djelatnica YIVO-a. Ti pečati pričali su priču o tome kako je knjiga putovala diljem Europe sve do SAD-a: iz St. Petersburga, u Vilnius, pa u Njemačku i konačno u New York.

Melanie Meyer odlučila je pokrenuti online izložbu knjiga, i to upravo u vrijeme kada se u kinima diljem svijeta već prikazivao film “Određ za baštinu”. Zahvaljujući nerijetko pečatima na knjigama, ljudi prepoznaju knjige i javljaju se. “Kada pogledate pečate, iz njih možete iščitati informacije o knjižnici ili drugim vlasnicima”, objašnjava Melanie Meyer. ✨

N.B.

EUROPSKA UNIJA

BARROSO NAGRAĐEN MEDALJOM RAOULA WALLENBERGA

ANTISEMITIZMU I DRUGIM OBLICIMA RASIZMA NEMA MJESTA U EUROPSKOM, NITI U BILO KOJEM DRUŠTVU – REKAO JE PREDSEDNIK EUROPSKE KOMISIJE JOSE-MANUEL BARROSO, PRIMAJUĆI MEDALJU STOLJEĆA ZA SVOJE NEUMORNE NAPORE NA POLJU ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA

Predsjednik Europske komisije Jose-Manuel Barroso u ožujku je primio visoku nagradu Međunarodne zaklade Raoul Wallenberg zbog svoje neumorne borbe s ciljem zaštite ljudskih prava i prava manjina u Europi.

“Antisemitizmu i drugim oblicima rasizma i diskriminacije nema mjesta u europskome društvu, a ne bi im trebalo biti mjesta niti u bilo kojem drugom društvu”, rekao je predsjednik Europske komisije Jose-Manuel Barroso, primajući u ožujku u Bruxellesu Medalju stoljeća Međunarodne zaklade Raoul Wallenberg (IRWF). Nagradu je dobio zbog svojih “neumornih napora na polju zaštite ljudskih prava”.

“Kao predsjednik Europske komisije, želio bih izraziti svoje nepokolebljivo uvjerenje u borbi protiv sila antisemitizma i drugih sila koje su usmjerene protiv manjina ili koje ne pokazuju poštovanje ljudskog dostojanstva”, dodao je na ceremoniji kojoj su prisustvovali i nećakinja Raoula Wallenberga, Louise de Dardel i osnivač IRWF-a Baruch Tenenbaum. “To nikada neću tolerirati i namjeravam se neumorno boriti protiv onih koji misle da bi u budućnosti Europa trebala biti mjesto s manje nade, manje tolerancije i manje slobode”, zaključio je Barroso.

Cilj Međunarodne zaklade Raoul Wallenberg je čuvanje sjećanja na Wallenberga i na sve ono što je učinio. Raoul Wallenberg iskoristio je svoj položaj švedskog diplomata u Budimpešti kako bi zaštitio živote desetaka tisuća Židova pri kraju Drugog svjetskog rata, dajući im švedske putovnice i iznajmljujući zgrade (“švedske kuće”) u kojima su skrivani Židovi. Wallenberga su uhitili pripadnici Crvene armije 1945. godine, a nestao je u čudnim okolnostima dok je bio u njihovu pritvoru. Njegova sudbina nikada nije razjašnjena, ali ono što se bez sumnje zna jest to da su njegova hrabrost i humanost bili inspiracijom mnogima. Prema službenom izvješću umro je 17. srpnja 1947. godine, u zatvoru Lubjanka u Moskvi, gdje je bilo sjedište KGB-a “Raoul Wallenberg je pravi heroj i primjer svima nama”, rekao je između ostaloga Barroso. Predsjednik Europske komisije odao je počast svima onima koji su spašavali ljude tijekom Holokausta, a prisjetio se i svog sudržavljanina Aristidesa de Sousa Mendesa, bivšeg portugalskog konzula u Bordeauxu koji je tijekom Dru-

Jose-Manuel Barroso

gog svjetskog rata spasio 30.000 života, među njima i 10.000 Židova, dajući im vize za siguran prolaz do Portugala.

“Aristides de Sousa Mendes bio je Pravednik među narodima, a njegovo herojstvo i nesebičnost učinili su da je postao prava legenda moderne povijesti, zajedno s velikim Raoulom Wallenbergom”, zaključio je Barroso.

Zbog svojih hrabrih akcija koje je nesebično poduzeo kako bi spasio veliki broj mađarskih Židova, Raoul Wallenberg dobio je brojne počasti u desetljećima nakon njegove pretpostavljene smrti. Godine 1981. američki kongresmen Tom Lantos, i sam jedan od onih koje je spasio Wallenberg, predložio je da se Raoul Wallenberg proglasi počasnim građaninom SAD-a, što se i dogodilo i nekadašnji švedski diplomat tako je postao jedan od nekolicine u povijesti, kojima je dana ta čast. On je također proglašen i počasnim građaninom Kanade, Mađarske i Izraela. Zbog spašavanja Židova po cijenu vlastitog života, Wallenberg je dobio titulu Pravednika među narodima. Širom svijeta postavljeni su spomenici njemu u čast, a mnoge ulice u brojnim svjetskim gradovima danas nose njegovo ime. SAD je objavio poštansku marku njemu u čast 1997. godine. ☆

Nataša Barac

ODRED ZA BAŠTINU

KAKO SU OTKRIVENI MILIJUNI OPLJAČKANIH UMJETNINA

ODRED ZA BAŠTINU, KOJI JE FORMIRAN POTKRAJ DRUGOG SVJETSKOG RATA ODLUKOM AMERIČKOG PREDSEDNIKA ROOSEWELTA, USPIO JE U RAZDOBLJU DO 1951. GODINE PRONAĆI I OMOGUĆITI POVRAT PRAVIM VLASNICIMA ZNATAN DIO OD OKO PET MILIJUNA UMJETNINA KOJE SU OPLJAČKALI NACISTI

Ponekad nam se čini da je sve ono što se događalo tijekom i nakon Drugog svjetskog rata svima dobro poznato. Ali neispričane priče još uvijek se pojavljuju i tada zaintrigiraju javnost. Nacisti su tijekom Drugog svjetskog rata opljačkali nevjerojatnu količinu umjetničkih djela. Adolf Hitler bio je navodno veliki poklonik umjetnosti. Svoj neostvareni san o upisu na Bečku likovnu akademiju na svoj je način, izgleda, pokušao kompenzirati dotad neviđenom pljačkom umjetnina. Jedna od njegovih ideja bila je i ta da Linz postane grad u kojem će se nalaziti ponajveća svjetska umjetnička djela. Herman Göring zdušno je radio na ostvarivanju tih Hitlerovih zamisli.

Razmjeri nacističke pljačke umjetnina su nezamislivi: riječ je o više od pet milijuna remek-djela. Deseci tisuća djela najvećih majstora (među kojima i radovi Michelangela, Leonarda da Vincija, Rembrandta, Vermeera...) završili su u rukama nacista.

Vodeći ljudi američke umjetničke zajednice još su za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada su vijesti o naci-

stičkim otimačina cijelih muzeja i galerija bivale sve češće, svoj plan spašavanja svjetske kulturne baštine iznijeli američkom predsjedniku Franklinu D. Rooseveltu, uz čiju je pomoć, ubrzo nakon toga, osnovana Američka komisija za zaštitu i spas umjetničkih i povijesnih spomenika Europe. Dio te komisije bila je i grupa koja je formirala tzv. Odred za baštinu.

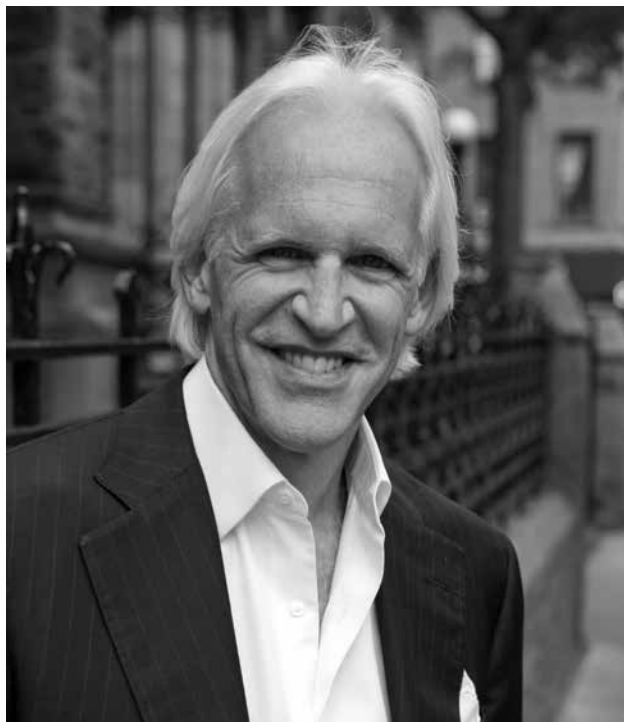
Harry Ettlinger, jedan od članova Odreda za baštinu

Odred za baštinu bio je specijalno ustrojena vojna jedinica, koja je djelovala od 1943. do 1951. godine, a u njezinu su sastavu bili i ravnatelji muzeja, kustosi galerija, povjesničari umjetnosti, umjetnici i zaljubljenici u umjetnost. Od savezničkog iskrcavanja na Siciliju do pada Trećeg Reicha Odred za baštinu izveo je opsežnu potragu za umjetninama po muzejima, galerijama, magazinima, dvorcima, rudnicima. U tome je sudjelovalo više od 300 članova Odreda iz 13 zemalja svijeta. U posljednjoj godini rata tražili su, locirali i spašavali otete umjetnine, a u godinama koje su uslijedile, uspjeli su vratiti vlasnicima – muzejima, galerijama, pojedincima - najveći dio umjetničkog i kulturnog blaga koje je bilo opljačkano od nacista. Odred je punih šest godina nakon završetka rata radio na povratu otetih umjetnina, ali i na obnovi uništenih muzeja, crkava i drugih objekata. Uz to, organiziranjem izložbi i drugih kulturnih priredaba, oživljavali su kulturni život u ratom razorenim i iscrpljenim europskim zemljama.

Usprkos velikog uspjeha Odreda za baštinu, tisuće umjetničkih djela neprocjenjive vrijednosti, opljačkanih od nacista, nikada nisu pronađene.

Jedan od članova Odreda za baštinu bio je Židov Harry Ettlinger. On je u veljači ove godine u svom rodnom gradu Karlsruheu dobio odličje za zasluge u spašavanje umjetnina opljačkanih za vrijeme Drugog svjetskog rata. “Nisam očekivao ovako veliku čast”, kazao je Ettlinger (88) tom prilikom.

Ettlinger i članovi njegove obitelji izbliza su, u Karlsruheu, doživjeli uspon Hitlera i nacizma. Godine

Robert M. Edsel, autor bestselera “Odred za baštinu”, po kojem je George Clooney snimio istoimeni film

1938., dan nakon što je u svom rodnom gradu proslavio bar micvu, Harry je sa svojom obitelji – roditeljima i dva brata – pobjegao iz Njemačke u SAD.

Šest godina kasnije vratio se u Europu kao pripadnik američke vojske. Zbog znanja njemačkog jezika, dospio je u odjel za prevoditelje i potkraj rata ponudio svoje usluge Odredu za baštinu pod vodstvom Jamesa Rorimera. Jedan od njegovih prvih zadataka, u svibnju 1945., bilo je prevođenje razgovora s Heinrichom Hoffmannom, Hitlerovim osobnim fotografom.

Zadatak ga je kasnije odveo do rudnika soli u Heilbronnu i Kochendorfu gdje su između ostaloga pronašli i jedan Rembrandtov autoportret. Duboko ispod zemlje bile su prostorije ispunjene opljačkanim umjetninama. Tu su pronašli i vitraže iz katedrale u Strasbourgu. Naišli su i na prostoriju ispunjenu nitroglicerinom, što je bio samo jedan od primjera s kakvim su se sve opasnostima suočavali pripadnici Odreda za baštinu.

“Odred za baštinu”, knjigu o spašavanju europske kulturne baštine za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata napisao je američki publicist Robert M. Edsel, a George Clooney je prema knjizi snimio snimio film istoga naslova.

Kao što smo već spomenuli, neka umjetnička djela opljačkana od nacista uspjela su “preživjeti” Holokaust, pa ipak nikada nisu vraćena pravim vlasnicima. Neki vlasnici još uvijek vode teške pravne bitke pokušavajući da dođu do svoje imovine.

Jedna od takvih priča je ona o slici Camilla Pissarroa. Naslikana 1886. godine, pripadala je jednom francuskom Židovu, a za vrijeme Drugog svjetskog rata oteli su je nacisti. Slika se već godinama nalazi na Sveučilištu u Oklahomi, koje tvrdi, pozivajući se na odluku suda u Švicarskoj iz 1953. godine, da je sliku dobilo od nekadašnjeg vlasnika. Leone Meyer, preživjela žrtva Holokausta, tužila je Sveučilište u Oklahomi i tražila povrat slike. Odluka suda u Švicarskoj, naime, pokazuje da je njezin otac bio vlasnik slike, međutim, sud je odbio obitelji vratiti sliku. Leonin otac, Raoul Meyer, pobjegao je nakon pada Pariza u SAD, ali se 1945. vratio u Europu. Pissarroovu sliku nije našao. Međutim, ona je otkrivena šest godina kasnije u Ženevi. Tadašnji “vlasnici” tvrdili su da se njihov Pissarro ne nalazi na popisu otetih umjetničkih djela te da su ga legalno kupili. Sud u Švicarskoj tada je odbio Meyerov zahtjev za povratom slike. Aaron Weitzenhoffer, naftni tajkun, i njegova supruga Clara kupili su sliku 1956. godine. Clara je svojom oporukom, 2000. godine, donirala više od 30 umjetničkih djela, ukupne vrijednosti veće od 50 milijuna dolara, Sveučilištu Oklahoma. Među tim djelima bila je i Pissarroova slika. ☆

POGLED U PROŠLOST

KAKO SU NASTAJALA ŽIDOVSKA PREZIMENA

VLASTI U EUROPSKIM ZEMLJAMA POČELE SU U 18. STOLJEĆU INZISTIRATI NA TOME DA I ŽIDOVIMA IMAJU PREZIMENA, PONAJPRIJE RADI TOGA KAKO BI IH MOGLE S VEĆOM SIGURNOŠĆU OPOREZOVATI I REGRUTIRATI

Aškenaski Židovi bili su među posljednjim Europljanima koji su dobili prezimena. Neki Židovi s njemačkog govornog područja počeli su uzimati prezimena već u 17. stoljeću, ali velika većina Židova koji su živjeli u istočnoj Europi nije imala prezimena sve dok ih vlasti na to nisu prisilile. Proces je počeo u Austro-Ugarskoj 1787. godine, a završio u Rusiji 1844. godine.

U pokušaju da izgrade moderne države, vlasti u europskim zemljama počele su u 18. stoljeću inzistirati na tome da i Židovi imaju prezime kako bi mogli biti oporezivani, regrutirani i školovani (tim redom važnosti...).

Čelnici židovskih zajednica stoljećima su bili zaduženi od vlasti za skupljanje poreza od židovskog stanovništva, a u nekim su slučajevima bili odgovorni i za popunjavanje kvota za regrutiranje u vojsku. Obrazovanje je pak tradicionalno bilo unutarnje pitanje židovske zajednice.

Sve do tog vremena židovska prezimena općenito su se mijenjala sa svakom novom generacijom. Na primjer, ako se Mojsije, Mendelov sin (Moyshe ben Mendel) oženio sa Sarom, Rebekinom kćerkom (Sara bat Rivka) i ako su dobili sina kojeg su nazvali Samuel (Shmuel), dijete bi se zvalo Shmuel ben Moyshe. Židovi nisu vjerovali vlastima i pokušali su se oduprijeti novim zahtjevima. Iako su bili prisiljeni uzeti prezimena, oni su se u početku njima koristili samo za službene svrhe. Među sobom i unutar svoje zajednice, koristili su se tradicionalnim imenima. S protokom vremena, Židovi su prihvatili svoja nova prezimena, a ona su postala neizostavna kada su Židovi počeli širiti svoje djelovanje izvan okvira židovskih zajednica i granica štetla.

Najjednostavniji način za Židove da dobiju službeno prezime bilo je da prihvate imena koje već imaju, što objašnjava korištenje "patronima" (sin od...) i "matronima" (kćer od...).

Na jidišu ili na njemačkome jeziku, "sin" bi se označavao riječima "son" ili "sohn" ili "er." U većini slavenskih jezika, poput poljskog ili ruskog, označavalo bi se s "wich" ili "vič" ili "witz." Na primjer, Mendelov sin uzeo je prezime Mendelsohn, Abrahamov sin postao je Abramson ili Avromovitch, Menasheov sin postao je Manishevitz, isl.

Označavajući time utjecaj i važnost židovskih žena, neke obitelji svoja su prezimena skrojila od ženskih imena: Edelman - Edelin suprug; Gittelman - Gittelin suprug. Prezi-

mena Glick ili Gluck vjerojatno potječu od Glickl, ženskog imena koje je postalo popularno zahvaljujući "Glickl iz Mamelna", čiji su memoari, napisani oko 1690. godine, postali primjerom literature na jidišu. Gold/Goldman/Gulden potječu od ženskog imena Golda; Perlman je Perlin suprug, a Soronsohn potječe od "Sarinov sina".

Najčešći izvor porijekla židovskih prezimena su mjesta ili područja u kojima su Židovi živjeli. Kao prezimena Židovi su koristili imena gradova ili regija u kojima su živjeli, ili iz kojih su potjecale njihove obitelji. Na primjer, Asch je akronim za gradove Aisenshtadt, Altshul ili Amsterdam, prezime Bayer označava Bavarsku, Berliner ili Berlinsky potječe, dakako, od Berlina, Deutch/Deutscher od Njemačke; Dorf(man) znači "seljak", Hollander, međutim, ne znači da obitelj dolazi iz Nizozemske već iz grada u Litvi koji je bio nastanjen Nizozemcima; Krakauer označava obitelj iz Krakova u Poljskoj, Minsky iz grada Minska u Bjelorusiji, Mintz iz njemačkoga grada Mainza itd.

Dreyfus je hodao sa štapom

Mnoga židovska prezimena označavaju kojim su se poslom te obitelji bavile. Baker/Boker bio je pekar, Fleischer/Fleischman/Katsoff/Metger - mesar, Drucker - tiskar, Farber - ličilac, Fischer - ribar, Kunstler - umjetnik, Silverstein - draguljar, zlatar; itd.

Garfinkel/Garfunkel/Edelstein - bili su trgovci dijamantima; Holzman/Holtz/Waldman - trgovci drvima ili drvenom građom; Kaufman je bio trgovac, Salzman - trgovac soli, Wollman - trgovac vunom, Zucker/Zuckerman - trgovac šećerom.

Kravitz/Portnoy/Schneider/Snyder - krojač; Nadelman/Nudelmann - također krojač, ali prezime dolazi od riječi "igla", Futterman/Kirshner/Kushner/Peltz - krznar. Aptheker - farmaceut; Feldsher - kirurg; Bronfman/Brand/Brandler/Brenner - koji se bavi destilacijom, Wine/Weinglass - trgovac vinima; Weiner - proizvođač vina.

Altshul/Althshuler - obitelj koja je na neki način vezana uz staru sinagogu u Pragu; Cantor/Kazan/Singer/Spivack - kantor u šulu; Feder/Federman/Schreiber - pisar; Klausner - rabin u malim židovskim zajednicama, Lehrer/Malamud/Malmud - učitelj, Richter - sudac, itd.

Alter/Alterman - star; Dreyfus-s tri noge, vjerojatno se radilo o nekom tko je hodao sa štapom; Gottlieb - koji voli Boga,

Gross/Grossman - velik; Hoch/Hochman/Langer/Langerman - visok; Klein/Kleinman - nizak; Krauss - kovčav, poput kovčave kose; Reich/Reichman - bogat; Roth/Rothman - crvene kose; Roth/Rothbard - crvene brade; Shein/Schoen/Schoenman - zgodan, lijep, itd.

Ponekad su se ljudima nametnula uvredljiva prezimena i oni su nastojali da ih se što prije riješe, ali ponekad su neka od tih prezimena ostala i do današnjih dana: Billig - jeftin; Gans - guska; Kalb - krava.

Wolfson, Wouk i Volkovich

Ljudi u svim krajevima svijeta nerijetko uzimaju prezimena iz životinjskog svijeta, pa su tako činili i Židovi:

Baer/Berman/Beerman/Berkowitz/Beronson - medvjed; Adler - orao; Falk/Sokol/Sokolovsky - sokol, Fuchs/Liss - lisica, Loeb - lav, itd.

Neki su Židovi ili zadržali ili usvojili tradicionalna židovska prezimena iz Biblije i Talmuda. Dva najčešća su Cohen (Cohn, Kohn, Kahan, Kahn, Kaplan) i Levi (Levy, Levine, Levin-sky, Levitan, Levenson, Levitt, Lewin, Lewinsky, Lewinson). Ostala uključuju: Aaron - Aronson, Aronoff; Asher; Benjamin; David - Davis, Davies; Ephraim - Fishl; Emanuel - Mendel; Isaac - Isaacs, Isaacson/Eisner; Jacob - Jacobs, Jacobson, Jacoby; Judah - Idelsohn, Udell, Yudelsohn; Mayer/Meyer; Menachem - Mann, Mendel; Reuben - Rubin; Samuel - Samuels.

Prezimana koja se temelje na hebrejskim akronimima uključuju: Baron - bar aron (Aaronov sin); Beck - bene kedoshim (potomak mučenika); Getz - gabbai tsedek (službenik sinagoge); itd.

Lieb znači "lav" na jidišu. To je korijen brojnih aškenaskih prezimena uključujući Liebowitz, Lefkowitz, Lebusch i Leon. To je prijevod na jidiš hebrejske riječi aryeh, što znači lav.

Hirsch znači jelen na jidišu. To je korijen brojnih aškenaskih prezimena, poput Hirschfeld, Hirschbein/Herschkowitz, Hertz/Herzl, Cerf, Hart, and Hartman. To je prijevod na jidiš hebrejske riječi tsvi, što znači gazela.

Taub na jidišu znači "golub". On se nalazi u korijenu prezimena Tauber. Wolf znači "vuk" i u korijenu je aškenaskih prezimena Wolfson, Wouk i Volkovich.

Sefardske interpretacije

Sefardski Židovi počeli su koristiti prezimena mnogo prije Aškenaza i znatno prije progona iz Španjolske 1492. godine.

Korištenje prezimena bilo je vrlo učestalo i to još u davnoj povijesti među Židovima koji su živjeli u arapskim zemljama, a oni su taj običaj donijeli i na Iberijski poluotok, u današnju Španjolsku i Portugal.

Među Sefardima često nalazimo prezimena poput Abeldano, što odgovara arapskom "Ibn el-Danan" (Dananov sin), Abencabre što odgovara "Ibn Zabara" (Zabarov sin) itd.

Biblijska imena često imaju neobičan oblik na Iberijskom poluotoku: Isaac se pojavljuje kao Acaz, Cohen kao Coffen ili Coffe itd.

Među Sefardima također je vrlo često bila korištena tradicija prema kojoj su se toponimi koristili u stvaranju prezimena: i tako su nastala prezimena poput Espinosa, Gerondi, Cavalleria, De La Torre, del Monte i Villa Real.

Veliki broj obitelji, posebice među "novim kršćanima" (Židovima koji su prešli na katoličanstvo) uzeo je španjolska ili portugalska prezimena, vrlo često koristeći prijevode svojih obiteljskih imena: pa je tako obitelj Shalom postala de Paz.

Prezimana, međutim, nisu bila obavezna u svim zemljama u kojima su Sefardi živjeli. Turska je tako tek 1935. godine uvela prezimena kao zakonsku obvezu.

Plače i stenje pa postaje Weinstein

Austro-ugarski car Josip II. je 23. srpnja 1787. godine, pet godina nakon Edikta o toleranciji, objavio dekret nazvan "Das Patent über die Judennamen" koji je naredio Židovima da uzmu njemačka prezimena. Prusija je uskoro slijedila ovaj primjer.

Židovi, međutim, u to doba nisu imali potpunu slobodu u biranju svog njemačkog prezimena. Hebrejski prevoditelj je tako u Češkoj, na primjer, dao popis od oko 2.000 prezimena, ali tamošnje vlasti prihvatile su samo 156 prezimena. Ostala prezimena su bila zabranjena, a njihovo korištenje se novčano kažnjavalo.

Neki Židovi nisu željeli nositi nova, njemačka prezimena. Ali na to su bili prisiljeni, pa su tako, voljom pisara, nastajala nova prezimena. Ova priča potiče iz Galicije iz 18. stoljeća: "Židov Eliuser, sin Naphtalija, pozvan je da se izjasni. Ima 50 godina. Nadimak mu je "šepav", ima ženu Rebekhe i kćer Gitel. Živi u svojoj maloj kući pored vode (rijeka Sered). Zараđuje kao učitelj Talmuda i biblijskog pisanja. Upitan je koje prezime želi. Nije dao odgovor. Upitan je ponovno. Plače (weinet) i stenje (stoehnet). Ne daje odgovor. Prezime koje mu je dodijeljeno, njemu i njegovoj obitelji, je Weinstein".

Godine 1812., kada je Napoleon okupirao veći dio Prusije, prihvaćanje prezimena postalo je obvezno. Napoleon je 20. srpnja 1808. godine također objavio dekret o tome da Židovi moraju imati prezimena. Njegov dekret odnosio se i na veliki dio zemlje zapadno od Rajne. Zadnja njemačka kneževina koja je završila taj proces obveznog posjedovanja prezimena bila je Kneževina Oldenburg 1852. godine.

Na kraju 18. stoljeća, nakon podjele Poljske i kasnije nakon Bečkog kongresa, Rusko je carstvo primilo veliki broj Žido-

va koji nisu imali prezimena. Oni su također morali uzeti prezimena tijekom 19. stoljeća.

Od Golde Meyersohn do Golde Meir

Veliki broj imigranata u modernom Izraelu promijenio je svoja tradicionalna prezimena, dajući im hebrejsku varijantu, kako bi na taj način izbrisali ostatke galuti (prognaničkog) života koji je bio vidljiv u prezimenima što su nastala iz drugih jezika. Željeli su i tako, novim prezimenom, obilježiti novi život i novi početak. Taj fenomen posebno je bio prihvaćen među Aškenazima koji su imigrirali u Izrael, jer su njihova prezimena uglavnom bila nametnuta od europskih vlasti.

Popularni oblik stvaranja novih prezimena bilo je korištenje židovskih patronima, često povezanih s poetičnim cionističnim temama, poput ben Ami ("sin moga naroda"), ili ben Artzi ("sin moje zemlje"), a ponekad su ti patronimi povezani s izraelskom prirodom, poput, na primjer, bar Ilan ("sin drveća"). Neki su stvarali svoja hebrejska prezimena na temelju fonetske sličnosti sa svojim originalnim obiteljskim imenima: Golda Meyersohn postala je tako Golda Meir. Još jedna poznata osoba koja je iskoristila "krivi" patronim bio je prvi izraelski premijer David Ben-Gurion, čije je originalno prezime bilo Grün. On je usvojio prezime "Ben-Gurion" ("sin mladog lava"), a ne "Ben-Avigdor" (što bi bilo "Avigdorov sin" – Avigdor je bilo ime njegova oca). ☆

Nataša Barac

BUKUREŠT

ZATVORENO JIDIŠ KAZALIŠTE

JEDNO OD NAJSTARIJIH KAZALIŠTA NA JIDIŠU U EUROPI, U DIJELU BUKUREŠTA U KOJEM JE PRIJE HOLOKAUSTA ŽIVJELO VIŠE OD 300.000 ŽIDOVA, MORALO JE POČETKOM OVE GODINE PRESTATI RADOM JER SE POD TERETOM SNIJEGA URUŠIO KROV POVIJESNE ZGRADE U KOJOJ KAZALIŠTE DJELUJE

Državno židovsko kazalište u Bukureštu, jedno od najstarijih kazališta na jidišu u Europi, moralo je prestati s radom nakon što se od tereta snijega urušio krov na kazalištu. Pozornica je prepuna vode od snijega koji se topi, a uništen je i podrum u kojem su se nalazili rekviziti, kostimi i ostali inventar kazališta.

"Vrlo sam zabrinuta jer je ovo kazalište povijesna zgrada ali i vrlo važan element za očuvanje jidiš kulture u Europi", kazala je direktorica kazališta, glumica Maia Morgenstern, koja je glumila Djevicu Mariju u Mel Gibsonovom filmu "Pasija".

Državno židovsko kazalište jedno je od najstarijih živih svjedoka nekada žive jidiš kulture u istočnoj Europi. Kazalište se nalazi u središtu glavnog grada Bukurešta, u području u kojem je prije Holokaušta živjelo više od 300.000 Židova. Kazalište je otvoreno 1940. godine i imalo je dozvolu za rad i tijekom Drugog svjetskog rata, a u kazalištu

su se skrivali i židovski glumci i kazališni djelatnici.

Rumunjske vlasti kazale su da će dati pomoć za obnovu zgrade kazališta. Plan potpune obnove zgrade je prihvaćen i trebao bi biti realiziran za oko 18 mjeseci. U međuvremenu će glumci izvoditi program u drugom kazalištu u gradu.

Između 280.000 i 380.000 rumunjskih i ukrajinskih Židova ubijeno je u Rumunjskoj i na područjima pod rumunjskom kontrolom za vrijeme režima pronacističkog maršala Iona Antonescua, prema izvještaju međunarodne komisije povjesničara koju je vodio dobitnik Nobelove nagrade za mir Elie Wiesel. Današnja rumunjska židovska zajednica broji tek nešto više od tri tisuće članova.

Prvu profesionalnu kazališnu skupinu na jidišu u svijetu osnovao je u Rumunjskoj 1876. godine Abraham Goldfaden, židovski pjesnik, autor više od 40 kazališnih dje-

Abraham Goldfaden, otac modernog židovskog teatra i osnivač prvog kazališta na jidišu u svijetu

la, redatelj i glumac, rođen u Rusiji. Abraham Goldfaden smatra se ocem židovskog modernog kazališta. Osim što je u Rumunjskoj osnovao prvo kazalište na jidišu na svijetu, on je "odgovoran" i za prvi kazališni komad izveden na hebrejskom u SAD-u. Danas se u njegovu čast u Rumunjskoj održava Avram Goldfaden festival. ☆

T.R.

IZRAEL

NOVI ARHEOLOŠKI CENTAR

IZRAEL JE POČEO GRADITI NACIONALNI ARHEOLOŠKI CENTAR U KOJEM ĆE POHRANTI I IZLOŽITI BOGATU KOLEKCIJU STARIH ARTEFAKATA, KOJIH IMA VIŠE OD DVA MILIJUNA, UKLJUČUJUĆI I KOLEKCIJU SVITAKA S MRTVOG MORA, NAJVEĆU TE VRSTE NA SVIJETU.

Većina starih predmeta i artefakata kojima raspolaže Izrael, a koji se sada nalaze u velikim skladištima, gdje nisu dostupni javnosti, uskoro će biti prebačeni u novoizgrađeni centar površine 35.000 četvornih metara. Tako će veliko arheološko blago Izraela, u kojem ima i artefakata starijih od 5.000 godina, napokon biti pristupačno svima zainteresiranima.

Neki dijelovi novoga centra, najvećeg te vrste na Bliskom istoku, bit će otvoreni za najširu javnost, a drugi će biti namijenjeni istraživanju i znanstvenicima.

“To je fascinantno... gledati, na primjer, 12.000 starih staklenih predmeta ili 10.000 uljnih svjetiljki”, kazao je Jacob Fisch direktor organizacije nazvane “Prijatelji antikviteta”. Ta organizacija uključena je u skupljanje financijskih sredstava za izvedbu ovog projekta. “Moći ćete se prošetati kroz pravo nacionalno blago i diviti se bogatstvu arheološkog nasljeđa Izraela”, dodao je Fisch.

Centar koji se upravo gradi u Jeruzalemu i trebao bi biti otvoren 2016. godine, služiti će i kao istraživački centar za izraelske i strane arheologe i druge stručnjake, a u njemu će se nalaziti i knjižnica s oko 150.000 knjiga, uključujući i 500 rijetkih starih knjiga, arhivi zemljovida, dozvole i planovi za lokalna iskopavanja u prošlom stoljeću. Jedna od posebnosti novoga centra bit će arheološki laboratorij s velikim staklenim zidom kroz koji će posjetitelji moći gledati kako arheolozi rade.

Zbirka fragmenata svitaka s Mrtvog mora, koja je najveća takva kolekcija na svijetu, s oko 15.000 fragmenata, bit će također prebačena iz Izraelskog muzeja u novi centar, gdje će biti prikazana na novi, moderniji i atraktivniji način. Svitci s Mrtvog mora napisani su prije oko dvije tisuće godina i smatraju se najranijim ikada pronađenim primjercima hebrejske Biblije i najstariji su pisani dokaz korijena

judaizma i kršćanstva u Svetoj zemlji. Izrael ove svitke smatra nacionalnim blagom. Sedam svitaka s Mrtvog mora, koji se nalaze u Izraelskom muzeju, među najpoznatijim su i najkompletnijim svitcima za koje se zna. Tih sedam svitaka ostat će u posebnoj galeriji Muzeja, gdje se i sada nalaze.

Novi arheološki centar, koji je projektirao izraelski arhitekt Moše Safdie, gradi se u blizini Izraelskog muzeja u Jeruzalemu.

Svitci s Mrtvog mora, koji se također nazivaju i Kumranski spisi (prema lokalitetu na kojem su pronađeni), sastoje se od oko 900 dokumenata, uključujući i tekstove iz hebrejske Biblije. Ovi svitci pronađeni su u razdoblju od 1947. do 1956. godine u 11 špilja u okolici Kumrana u blizini drevnog naselja Khirbet Qumran, na sjeverozapadnoj obali Mrtvog mora. Tekstovi su od velikog povijesnog i religijskog značenja jer sadrže jedine zasada pronađene kopije biblijskih dokumenata. Napisani su na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku, većinom na pergamentu, ali neki i na papirusu. Spisi pronađeni u Kumranu datiraju između 150. prije naše ere. i 70. naše ere. Svitci s Mrtvog mora su tradicionalno podijeljeni na tri skupine: “biblijski” rukopisi (kopije tekstova hebrejske Biblije), koji tvore oko 40 posto identificiranih spisa; “apokrifi” ili “pseudo-pigramni” rukopisi (poznati dokumenti iz razdoblja Drugog hrama koji nisu postali službenim dijelom Biblije), koji tvore oko 30 posto identificiranih spisa; i “sektarijanski” rukopisi (prethodno nepoznati dokumenti koji govore o pravilima i vjerovanjima određene skupine ili skupina unutar šireg judaizma), koji tvore oko 30 posto identificiranih spisa. Do 1968. većina poznatih spisa i fragmenata nalazila se u Rockefellerovom muzeju u Jeruzalemu. Nakon Šestodnevnog rata spisi su premješteni u Hram knjiga, kod Izraelskog muzeja. ☆

JERUZALEM

DOM NA TRAGOVIMA KUĆE STARE 2.000 GODINA

NAKON 18 GODINA ISKAPANJA U PODRUMU SVOGA DOMA U STAROM JERUZALEMU, BRAČNI PAR SIEBENBERG DOŠAO JE DO TOLIKIH NALAZA STARIH DVIJE TISUĆE GODINA DA JE OD DOMA STVORIO ARHEOLOŠKI MUZEJ KOJI JE UBRZO DOŠAO NA GLAS ŠIROM SVIJETA

Miriam Siebenberg živi u vrlo neobičnoj kući, neobičnoj zbog činjenice da je njezin dom izgrađen na ostacima drugog doma, onog koji je postojao prije više od dvije tisuće godina.

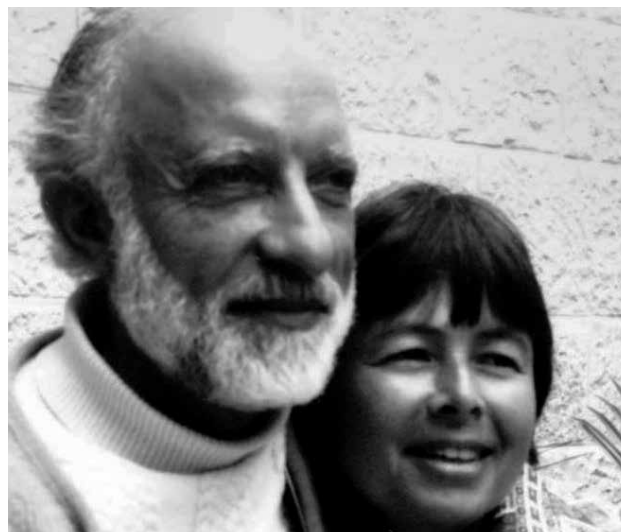
Unutar drevnih zidina Staroga grada Jeruzalema, Miriam i njezin suprug Theo Siebenberg kupili su nakon Šestodnevnog rata kuću. S vremenom su otkrili da ona duboko ispod površine zemlje skriva pravo povijesno blago.

Današnji Muzej kuće Siebenberg prikazuje kolekciju arheoloških artefakata pronađenih nakon dugih godina iskopavanja u podrumu kuće. Među pronađenim predmetima su strelice, novčići, keramički predmeti, staklena čaša, komadi nakita i brončani ključ koji se vjerojatno koristio u doba Drugog hrama, kada je žena njime zaključavala svoju kutiju s nakitom.

No, još je zanimljivije ono što se nalazi ispod kuće obitelji Siebenberg. Vidljivi su tragovi i ostaci stare židovske kuće, posredstvom kojih se posjetitelj može upoznati s načinom života u doba kralja Solomona i Drugoga hrama. “Što smo dublje kopali to smo otkrivali više povijesti”, kaže Miriam Siebenberg. Ona ističe da je njezin suprug Theo bio taj koji je pokrenuo ne baš jednostavno iskopavanje ispod njihove kuće koje je dovelo do arheološkog otkrića. “Kada smo se preselili u našu obnovljenu kuću 1970. godine, Theo je imao osjećaj da kuća skriva još neke tajne te je zatražio od nadležnih vlasti dozvolu za iskopavanje”, priča Miriam. “Uložili smo svoj novac, doveli stručnjake, arhitekte, arheologe, mnoge radnike”, sjeća se Miriam.

Nakon više od 18 godina iskopavanja, obitelj Siebenberg otkrila je obrednu kupaonicu, tzv. mikve, zatim akvadukt i bizantinsku cisternu za vodu. S vremenom, otkriveni su i temelji zida za koji se vjeruje da je bio dio židovske kuće stare dvije tisuće godina, a pronađeni su i stari kameni iz razdoblja Hašmonejaca na kojima su ugravirane menore.

Osamdesetih godina prošloga stoljeća, kada je Theo svoju kuću otvorio za javnost, ova je priča izazvala veliku pozornost svjetskih medija i o njoj su pisali i National Geographic i New York Times, a izvještavale su i velike televizijske kuće poput BBC-a, ABC-a i NBC-a. “Naš arheološki muzej posjećivala su važna izaslanstva,

Theo i Miriam Siebenberg

poput europskih parlamentaraca, pripadnika američkog Kongresa, stranih novinara i mnogih drugih uglednika”, priča Miriam.

Osim fascinantne priče o Siebenbergovoj kući, i sam bračni par je skrivao svoju jedinstvenu priču. Theo, koji je ime dobio po Theodoru Herzlu, potomak je bogate obitelji iz Antwerpena koja se bavila dijamantima i koja je uspjela pobjeći iz Belgije nakon što su je okupirali nacisti. Theo je odrastao u tradicionalnoj židovskoj obitelji koja je gajila veliku privrženost Izraelu. Godine 1966. emigrirao je u Izrael, gdje je oženio Miriam, rođenu i odraslu u Tel Avivu.

“Theo se uvijek osjećao kao da nema svoj dom, budući da je sa 16 godina morao napustiti svoj dom u Antwerpenu. Ali oduvijek je znao da želi živjeti u Jeruzalemu, što je moguće bliže mjestu na kojem je nekada stajao Hram”, objašnjava njegova supruga. Danas Miriam nastavlja čuvati baštinu kuće Siebenberg. Prošle godine ona je uz pomoć svog pomoćnika ponovno otvorila muzej za javnost, te posjetiteljima pokazuje jedinstvenu povijest kuće.

“Ova je kuća naše životno djelo. Ja znam da su moji korijeni ovdje – i moji korijeni i korijeni moga naroda”, ističe Miriam. “Ja živim staru povijest židovskoga naroda. I moja je želja podijeliti tu povijest i iskustvo sa što većim brojem ljudi”, zaključila je Miriam svoju priču. ✨

Jutarnji list

12.4.2014.

NEDAVNO OBJAVLJENE 'CRNE BILJEŽNICE'
MARTINA HEIDEGGERA DEFINITIVNO SU POTVRDILE:

NEPOKOLEBLJIVI NACIST

SVJETSKO ŽIDOVSTVO, NAHUŠKANO PREKO EMIGRANATA ISPUŠTENIH IZ NJEMAČKE, POSVUDA JE NEUHVATLJIVO I NE MORA UZA SAV RAZVOJ MOĆI NIGDJE SUDJELOVATI U RATNIM DJELOVANJIMA, DOČIM NAMA PREOSTAJE SAMO DA ŽRTVUJEMO NAJBOLJU KRV NAJBOLJIH IZ VLASTITA NARODA, KAŽE HEIDEGGER U SVOJIM 'BILJEŽNICAMA'

Piše Boris Perić

Za mnoge poklonike slovio je kao jedan od najvećih filozofa dvadesetog stoljeća. Za neke čak i kao najveći. U očima drugih svoje je pronicljivo filozofsko djelo uvelike uprskao petljanjem s nacionalsocijalizmom, dok su mu treći, naočigled veličine djela, koje, kako se govorilo, valja strogo lučiti od autorove osobnosti, bili spremni oprostiti čak i tu „malu stranputicu“, to više što ju je navodno i sam smatrao zabudom. Danas, po objavljivanju njegovih „Crnih bilježnica“, čini

Martin Heidegger

se da nitko više ne zna što da misli o njemu. Trideset i osam godina nakon smrti, Martin Heidegger (1889.-1976.) vratio se u žižu javnog interesa, nažalost ne toliko kao autor epohalnih radova poput „Bitka i vremena“, nego kao osvjedočeni, premda i razočarani nacist, te deklarirani antisemit.

Trideset i tri „Crne bilježnice“ – čiji bi naslov netko naočigled Heideggerova nimalo jednostavnog jezika omaškom mogao smatrati metaforom, što, međutim, nije slučaj, jer bilježnice su naprosto crne boje – predstavljaju svojevrsni dnevnik mišljenja, što ga je slavni filozof pomno vodio od 1931. do početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Heideggerova umovanja od 1931. do 1941. objavila je pod naslovom „Razmišljanja“ prije mjeec dana njemačka nakladnička kuća Vittorio Klostermann, po filozofovoj izričitoj želji kao posljednja dva sveska sabranih djela.

Na desetak mjesta u tom opsežnom tekstu mogu se pronaći pasaje neuvijeno antisemitskog sadržaja, pri čemu je već i sama činjenica da ih autor naknadno nije izbacio u javnosti ponovno aktualizirala pitanje je li Martin Heidegger svoje opskurne političke stavove utkao i u svoje filozofske konstrukcije, to više što je, upravo u doba nacizma, svoju filozofiju, u kojoj su subjekt i njegova tjeskobna egzistencija bili već dobro uzmakli pred vizijama vođe, države, nacije i rase, te nelagodnim gundanjem nad dekadentnim, tehnikom zatrovanim svijetom moderne, ionako rado nazivao metapolitikom. Odnosno, treba li to što je Heidegger mislio i pisao u svjetlu Bilježnica danas tumačiti drukčije nego što smo navikli.

Privilegij njemačke rase

Temeljni problem, prisjetit ćemo se iz školskih udžbenika, za Heideggera je „zaborav bitka“ i njegovu

nastavak na sljedećoj strani

promišljanju ovisi „usud Zapada“, koji će se, bude li sreće, sučeljen sa smrću i uništenjem morati vratiti izvorima drevnog grčkog mudroslovlja. Bilo je o tome uvelike riječi i u zlogukim govorima što ih je Heidegger držao 1933., stupivši kao „vođa-ректор“ na čelo Frajburškog sveučilišta, ali odnedavna znamo i da je isto to mišljenje bitka zapravo privilegija njemačke rase, jer mišljenje, kad misli, misli, naravno, Heideggerovim jezikom, a ne, recimo, tamo nekih Židova, koje uz drsku proračunatost i „lišenost svijeta“ odlikuje prije svega bezobrazluk da, nadzirući sve bitne globalne mehanizme, svojim bezdomovinskim egzistencijama ometaju posebnu njemačku ulogu u određivanju sudbine Zapada. Uz to, svojom endogamnošću ne samo da su iznjedrili „rasni princip“, nego su ga na kraju još i nametnuli Njemačkoj kao ideologiju.

Svjetsko židovstvo

Teško je odgonetnuti koji točno putovi vode iz fundamentalne ontologije u papagajsku zanesenost teorijama svjetske zavjere, no čini se da je veliki mislilac istine bitka nasjeo upravo na potonje. Debata o Heideggerovu spornom odnosu prema nacionalsocijalizmu, koja je najoštrijim tonovima svojodobno odjeknula u djelima francuskog filozofa Emmanuela Fayeja i čileanskog publicista Victora Fariasa, dobila je, izgleda, novu hranu, slažu se i njemački filozof Peter Trawny, inače priređivač Heideggerovih sabranih djela, „jer prvi put u filozofskom kontekstu moramo uzeti na znanje neprijateljske izjave o židovstvu; prije toga znali smo za dokumente koji svjedoče u kojoj je mjeri Heidegger bio oduševljen ‘nacionalnom revolucijom’ iz 1933.; ali to se oduševljenje još moglo kontroverzno diskutirati“.

„Tada smo antisemitske izjave poznavali samo u privatnom okviru“, nastavlja Trawny, koji je paralelno s „Crnim bilježnicama“ objavio i vlastitu knjigu „Martin Heidegger i mit židovske svjetske zavjere“: „To je neugodna stvar, koja se ipak mogla na određen način neutralizirati. Akademski antisemitizam bio je proširen prije 1945. Ali Heideggerove izjave nažalost imaju drukčije značenje, jer ih je zapisao u doba kad su Židovi već bili žrtve nacionalsocijalističkih progona.“

Heidegger, koji se kasnije, posebice u intervjuu što ga je 1966. dao osnivaču tjednika Der Spiegel Rudolfu Augsteinu, distancirao od nacionalsocijalizma i antisemitizma, misaono se, objašnjava Trawny, približio kontekstu antisemitskih pamfleta poput „Protokola sionskih mudraca“, koje je ili čitao, ili je njihov propagandistički duh upijao iz Hitlerovih govora, kojima je ipak poklanjao veliku pažnju. Odnosno, rječnikom „Crnih bilježnica“: „No, povremen rast moći židovstva ima razlog u tome što je metafizika Zapada, posebno u svom novovjekovnom razvoju, nudila

polazište za širenje jedne inače prazne racionalnosti i sposobnosti računanja, koje si je tim putovima prikrbila smještaj u ‘duhu’, a da po sebi nikad nije mogla pojmiti skrivene rajone odlučivanja. Što će buduće odluke i pitanja biti izvorniji i početniji, to će toj ‘rasi’ ostati nedostupniji.“ (Razmišljanja, XII, 1939.)

Ili: „Pitanje o ulozi svjetskog židovstva nije rasno, nego metafizičko pitanje o vrsti ljudstvenosti, koja naprosto nevezano može preuzeti iskorjenjivanje svega bivstvujućeg iz bitka kao ‘svjetsko-povijesni’ zadatak.“ (XIV, 1940.) Ili, pak, sasvim zavjerenički: „Svjetsko židovstvo, nahuškano preko emigranata ispuštenih iz Njemačke, posvuda je neuhvatljivo i ne mora uza sav razvoj moći nigdje sudjelovati u ratnim djelovanjima, dočim nama preostaje samo da žrtvujemo najbolju krv najboljih iz vlastita naroda.“ (XV, 1941.)

Trganje iz konteksta

Dok je Heidegger, čijem je pronicljivom duhu očito promicalo mnogo više od ničega, svoje političko-misaone stranputice i zaludne šumske puteljke znao pravdati samodopadnom opaskom: „Tko veličajno misli, veličajno i griješi“, njegovi štovatelji i apologeti, čijem je broju teško poreći respektabilnost, laćali bi se aduta da su majstorove rečenice redom trgane iz konteksta, slijedom čega bi se valjda i izjave poput one upućene 1933. studentima – „Vođa sam i samo on današnja je i buduća njemačka stvarnost i njezin zakon“ – mogle tumačiti kao kritika nacizma. Tako će i hajdelberški profesor književnosti Silvio Vietta ustvrditi da je Heideggerovo pisanje o Židovima kao „izrazu obeskorijenjene moderne“ na djelu zapravo civilizacijska kritika jednostranog racionalizma, a nikako rasizam. U vlasništvu Silvija Viette, čiji su roditelji godinama prijateljevali sa supružnicima Heidegger, dok im Martin – ljubitelj filozofskog trača ovo bi trebalo itekako zanimati – spetljavši se s majkom Dory nije razorio brak, nalazi se, uzgred, dosad neobjavljena „crna bilježnica“ s „napomenama“ uz 1945./46.

Izvanbračne afere

O Heideggerovim izvanbračnim aferama svakako bi se moglo pisati romane, no uz reaktualiziranu temu filozofova antisemitizma relevantnom se čini samo još ona s Hanom Arendt, kojoj je, ne bi li opovrgnuo nemile glasine, u zimi 1932./33., između ostalog napisao: „Uostalom, ja sam danas po sveučilišnim pitanjima jednako antisemit kao i prije deset godina u Marburgu, gdje sam za taj antisemitizam dobio čak i podršku Jacobsthal i Friedländera. To nema nikakve veze s mojim osobnim odnosima prema Židovima (npr. Husserl, Misch, Cassirer i drugi). A posebno se ne dotiče mojeg odnosa s tobom.“ Ako je Heideggera, kako se donedavna rado isticalo, tih godina ljuti-

la isključivo prekomjerna zastupljenost Židova u njemačkom akademskom životu, kasniji nespokoj zbog „svjetskog židovstva“, koje „prisvaja ‘kulturu’ kao sredstvo moći i time se potvrđuje i hini nadmoć“, valjat će svakako dodatno rasvijetliti. Kao što se, uostalom, čeka i odgovor na pitanje treba li u slučaju nekadašnjeg frajburškog rektora s NSDAP-ovom značkom na reveru zaista lučiti lik od djela.

Već spomenuti francuski filozof Emmanuel Faye, koji je 2005. planetarnu zajednicu Heideggerovih štovatelja zgrunuo knjigom „Heidegger, uvođenje nacionalsocijalizma u filozofiju“, napomenut će u tom kontekstu sljedeće: „Heidegger je često govorio o lišenosti svijeta (Weltlosigkeit) judaizma, čime je aludirao na antisemitski stereotip poslovnih Židova. Ali on ide i dalje. Židovi za njega nisu samo bez domovine, nego i ‘bez svijeta’. Time su rangirani čak i niže od životinja, za koje je Heidegger u Temeljnim pojmovima metafizike 1929. rekao da su ‘siromašne svijetom’. Židovi, dakle, ne samo da nemaju mjesto na svijetu, nego ga nikad nisu ni imali. Hajdegerovski egzistencijal bivanja-u-svijetu time zadobiva jasnu diskriminatorsku funkciju. Tko poput Židova nema vlastiti svijet, taj ne može biti ni u svijetu.“

U svijetu, međutim, odnedavna jesu „Crne bilježnice“ i ništa više nije kako je bilo ili trebalo biti, ma izgubilo Heideggerovo mišljenje, kako napominje Trawny, u međuvremenu i gotovo sav akademski značaj. Jedno od pitanja koje se nužno nameće sam je odnos filozofa prema nacionalsocijalizmu, pa i vjerodostojnost njegovih rijetkih javnih ograda, koje su se nerijetko znale dogmatski citirati, ukoliko se čitav slučaj ne bi uopće stavljao ad acta. Tvrdnji da se Heidegger s „nacističkom zabludom“ razišao već po odlasku s rektorskog mjesta 1934., njemački list Die Zeit, primjerice, suprotstavlja jednu znakovitu zabilješku iz 1939.: „Iz punog uvida u raniju obmanu o biću nacionalsocijalizma tek proizlazi nužnost njegova potvrđivanja i to iz mislilačkih razloga.“

Iz detaljne razrade te i sličnih misli proizlazi, naime, da se Heidegger u nacizam zarana razočarao jer se taj nije pokazao sposobnim riješiti „pitanje bitka“. Ako je Heidegger u nacionalsocijalističkoj ideji isprva još i vidio definitivni raskid s modernom, koji bi trebao uroditi ozdravljenjem čovječanstva, izvlačeći ga iz nevolje „zaboravljena bitka“, u nekom trenutku svakako je morao uvidjeti da je stvarnost Trećeg Reicha zatrovana, prema njegovom poimanju, tehnikom, zabavom, katoličkom malodušnošću i kulturnim doživljajima, umjesto da razori središta dekadencije i vrati se produhovljenoj seoskoj idili, gdje osviješteni „pastiri bitka“ nepokolebljivo predvođe i same vođe, zapravo nastavak moderne drugim sredstvima. Odnosno,

da je galama bukača i bubnjara u smeđim košuljama šuplja i prazna, otprilike kao i mrski racionalizam „računski nadarena židovstva“.

„Propovijeda se ‘krv i tlo’, a u isti mah provodi pogrđivanje i uništavanje sela i imanja u razmjerima kakve donedavna još nitko nije mogao naslutiti“, rezignira Heidegger u „Crnim bilježnicama“. Njemačku on i dalje vidi pred „zidom vijeka“, ali narod, ogrezao u „nevolji beznevoljnosti“ neće ni čuti za vlastito usudbeno poslanje. U zrcalu Heideggerova „privatnog nacionalsocijalizma“ nešto sa stvarnošću krenulo je po zlu, i to je, upozoravaju komentatori „Bilježnica“, sva filozofova kritika na račun ideologije krvi i tla, jer njegov misaoni projekt, u osnovi toliko oslonjen na njemačku rasu, nezaustavljivo tone u kaljuži neautentičnosti. Čudesno je, uzgred, da Heidegger u to krizno doba, naočigled milijuna nezaposlenih, posvuda oko sebe vidi samu „nevolju beznevoljnosti“, u kojoj će neminovno izdahnuti nacionalna revolucija, jer nacistički šupljoglavci ionako nisu dorasli njegovu metapolitičkom mišljenju.

‘Majstor iz Njemačke’

Ono što u crnom svjetlu „Bilježnica“ mnoge ipak najviše užasava, Heideggerov je zamjetni izostanak suosjećajnosti, da ne kažemo ljudskosti. Njemački publicist Rüdiger Safranski, koji je filozofu svojedobno posvetio biografiju „Majstor iz Njemačke - Martin Heidegger i njegovo vrijeme“, uočio je to među prvima: „U ‘Crnim bilježnicama’ to itekako upada u oči. Tamo nema spomena zapaljenim sinagogama, deportacijama Židova ili koncentracijskim logorima, uništavanju demokracije i drugim grozotama. Privatno je možda i razmišljao o tome, ali sve te teme on ne drži dostojnim predmetom filozofskog razmišljanja. Uza svu obuhvatnu metafizičku spekulaciju to ujedno pokazuje nevjerovatno sužavanje i manjak empatije. To spada u veoma čudesni karakter čovjeka Heideggera.“

Kad je Martin Heidegger, kojem je nakon Drugog svjetskog rata frajburško sveučilište u sklopu denacifikacijskih mjera uskratilo dozvolu za držanje predavanja, 1933. na istom tom sveučilištu održao svoj inaguralni, rektorski govor, u kojem se, između ostalog, založio da njemačko sveučilište u duhu početaka filozofije postane duhovni, pedagoški i moralni vođa netom zavladao nacističkom režimu, njegov ga je učenik Karl Löwith ironično popratio riječima: „Radna i vojna obaveza postali su jedno s obavezom znanja, tako da se na kraju predavanja nije znalo trebamo li čitati predsokratovske filozofe ili se učlaniti u SA.“ Moguće je i to samo dio čudesnog karaktera jednog nikad dokraja shvaćenog filozofa. ☆

TVORNICE SMRTI – KAKO JE RAZOTKRIVENA ISTINA O AUSCHWITZU

LOGORSKI PROTOKOLI SMRTI

ZAHVALJUJUĆI IZVJEŠĆIMA KOJA SU KASNIJE DOBILA NAZIV „PROTOKOLI VRBE I WETZLERA“, SVIJET SE MORAO SUOČITI S UŽASNOM ISTINOM O HOLOKAUSTU, JEDINSTVENOM GENOCIDU U POVIJESTI

Piše Jaroslav Pecnik

Tijekom Nirnberškog procesa, Rudolf Höss, zapovjednik Auschwitza, najvećeg nacističkog konc-logora smrti tijekom II. svjetskog rata, posvjedočio je da je u njemu na monstruozan način sustavno bilo likvidirano oko 2,5 milijuna ljudi, a najveće su žrtve bili Židovi, kojih je samo u ovom logoru bilo pobijeno preko milijun. Ali, jednako tako u Auschwitzu su planski bili ubijani i Romi, Slaveni, politički i ideološki neprijatelji Hitlerovog režima, homoseksualci isl., dakle doslovno svi koje je službena nacistička politika detektirala kao „niže rase“, „manje vrijedne narode“, koji svojom fizičkom inferiornošću i duhovnom izopćenošću, „zgađuju arijevske životni prostor, odnosno devastiraju arijevske kulturu na putu izgradnje novog, njemčkog „tisućljetnog Trećeg Reicha“.

Kako bi se ta bolest i monstruozna zločinačka zamisao što efikasnije ostvarila, Hitler, Himmler, Heydrich, Goebels, Göring, Eichmann i ostali su konc-logore pretvorili u prave tvornice smrti, u kojima su zatočnici bili bezdušno i nemilosrdno likvidirani. Ali, kada su koncem 1944.g. logorska uprava i čuvari shvatili da Njemačka gubi rat i da se njima približava kraj, a svjesni stravičnih razmjera masovnih zločina koje su (po)činili, pokušali su prikriti tragove svojih nepojmljivih zlodjela. Minirali su, tj. pokušali su „dignuti u zrak“ sva postrojenja smrti (plinske komore, krematorije i sl.) koja su tamo izgradili, ali sve im je bilo uzalud. Istina o zločinima u Auschwitzu (pa samim time i u drugim nacističkim logorima) već je bila „lansirana“ u svijet, zahvaljujući dvojici slovačkih Židova, Rudolfu Vrbi (pravim imenom Walter Rosenberg) i Alfredu Wetzleru.

Oni su, naime, uspjeli pobjeći iz tog logorskog pakla i u svom izvješću (napisanom u travnju 1944.), koje je potreslo svijet, kao neposredni svjedoci konkretno su opisali postupke i metode masovnih likvidacija milijuna nedužnih ljudi. Zahvaljujući tim izvješćima, koja su kasnije u stručnoj literaturi dobila naziv „Protokoli Vrbe i Wetzlera“, svijet se morao suočiti s užasnom istinom o holokaustu, jedinstvenom genocidu u povijesti čovječanstva. Njihovi su protokoli (po)svjedočili o kakvom se pomno razrađenom i do detalja osmišljenom planu „konačnog rješenja židovskog pitanja“ radilo. U travnju ove godine navršit će se 70 godina od kako su „Protokoli“ ugledali svjetlo dana i koje će, zarad svog povijesnog značenja, cijeli antifašistički svijet dostojno obilježiti prigodnim manifestacijama.

Prave informacije

Rudolf Vrba (rođen u Topolčanima 1924., a umro u Vancouveru 2006.g.) i Alfred Wetzler (rođen 1918. u Tranavi, a umro 1988. u Bratislavi) bili su dvojica od petero Židova koji su za cijelo vrijeme postojanja logora uspjeli pobjeći iz Auschwitza i ostati živi. Razlika je samo u tomu što su njih dvojica detaljno upoznali saveznike o svekolikom funkcioniranju logora. Istina, saveznici su i od ranije imali nekakve šture informacije o istrebljenju Židova u holokaustu, ali su ih teško primali kao autentične i relevantne, jer su svojom bestijalnošću bile toliko „izokrenute“ i suprotne zdravom razumu i elementarnoj logici, da su ih mnogi držali za puko pretjerivanje. A, upravo se stoga „Protokoli iz Auschwitza“ smatraju jednim od najvažni-

jih dokumenata XX. stoljeća, jer su po prvi puta saveznicima bile dostavljene pune i prave informacije o životu logora(ša); autori su precizno (p)opisali postupke logorskih vlasti u cijelom lancu smrti, od zaprimanja transporta logoraša do bezočne pljačke njihove imovine. Ujedno su opisali i selekciju koja je bila vršena po dolasku logoraša, kada se određivalo tko će izravno biti prosljeđen u plinske komore, a tko će se pretvoriti u roba za teške prosilne radove. Budući su i Vrba i Wetzler radili kao zapisničari, odnosno vodili evidenciju o dijelu „zaprmljenih“ logoraša, imali su jasnu sliku svih zvjerstava i izživljavanja nad tim nemoćnim ljudima.

Rudolf Vrba je već kao gimnazijalac u Bratislavi na svojoj koži iskusio što to znači antisemitizam. Na temelju rasnih zakona bio je izbačen iz škole, a da bi preživio, radio je najteže fizičke poslove. Kasnije je u svojim memoarima napisao: „Već od rane mladosti shvatio sam da postoje dvije kategorije ljudi; manje vrijedni Židovi i oni drugi“. Uspriko svemu, nastavio se intenzivno (samo)obrazovati, dobro je naučio engleski, francuski i ruski jezik, što mu je kasnije i pomoglo da u logoru preživi. Poslije rata u Pragu je završio Tehnološki fakultet i posvetio se biokemiji, tj. farmakološkim istraživanjima. Zbog rastućeg antisemitizma u tadašnjoj Čehoslovačkoj, 1958. emigrirao je u Izrael, da bi se definitivno naselio u Kanadi, gdje je 1976. postao redovni profesor na sveučilištu u Vancouveru. Za svoj znanstven rad dobio je mnoga međunarodna priznanja, a sveučilište u Haifi u Izraelu ga je nagradilo počasnim doktoratom. Međutim, svjetsku slavu je ipak doživio objavivši knjigu memoara, naslovljenu „Pobjegao sam iz Auschwitz“, u kojoj je na dokumentaran način zabilježio svakodnevnih strahota života u logoru. Vrbinu ispovijest zabilježili su slavni francuski redatelj Claude Lanzmann u svom potresnom dokumentarcu „Shoah“ (1985.) i CBS mreža u svom izvanrednom povijesnom serijalu „Witness to Auschwitz“ (1990.). Alfred Wetzler je također poslije rata (pod književnim psudonomimom Jozef Lanik) objavio nekoliko knjiga vezanih uz tematiku logorologije, od kojih su najveći uspjeh doživjele dvije: „Auschwitz – grob četiri milijuna ljudi“ i „Ni Dante to nije vidio“. Međutim, ubrzo je pao u nemilost komunističkih vlasti, tako da je do umirovljenja u potpunoj anonimnosti radio radio kao inženjer na jednom poljoprivrednom dobru u blizini Bratislave.

Pokret otpora

I Wetzler i Vrba su bili deportirani u Auschwitz u prvoj polovici 1942. godine, a međusobno su se upoznali godinu dana kasnije, kada su se priključili logorskom pokretu otpora pod vodstvom Davida Szmulewskog. Prije toge, Vrba je jedno vrijeme bio zatočen u logoru Majdanek, ali je ubrzo, kao „opasan element“ (jer se dok je još bio na slobodi, pokušao ilegalno prebaciti iz Slovačke u Mađarsku) bio transportiran u Auschwitz, gdje su ga nedugo po dolasku logorski čuvari divljački pretukli. Samo zahvaljujući mađarskom logorašu Josefu Erdelyju i znanju jezika, umjesto u plinsku komoru, poslan je u logorski sanitet. Kada su čuvari razotkrili grupu pod vodstvom Szmulewskog, Vrba i Wetzler su pukim čudom preživjeli, jer ih nitko nije prokazao. Međutim, bili su svjesni da im

se bliži kraj (bili su pod pojačanim nadzorom) i stoga su sami odlučili organizirati bijeg. Zahvaljujući pomoći poljskog logoraša Pawela Glube, prokrijumčarili su sve potrebne stvari za bijeg (civilno odijelo, cipele), kao i zemljovidne karte, neophodne za snalaženje nakon bijega. Prilikom jedne od tada čistih zračnih uzbuna, 7. travnja 1944. uspjeli su neopaženo napustiti logor, a kada su čuvari otkrili njihov nestanak, bilo je već kasno. Nakon deset dana iscrpljujućeg hoda i skrivanja, Vrba i Wetzler su se uspjeli prebaciti u Slovačku, do Žiline, gdje su imali dogovorenu vezu za kontakt s lokalnim Judenrathom. Tamošnji Židov Adre Steiner ih je sakrio i prebacio u Liptovski Mikulaš, odakle su otišli u partizane, gdje su dočekali kraj rata.

Obustavljene deportacije

U Žilini su napisali svoje glasoviti izvješće (Wetzler je napisao prvi, Vrba treći, a zajedno su oblikovali sadržaj drugog dijela teksta), koje je potom, posredovanjem slovačkih Židova, ali i češkog pokreta otpora, tajnim kanalima bilo dostavljeno papinskom charge d'affairesu u Bratislavi, msgr. Giuseppeu Bursolu. On ih je prosljedio papi u Vatikan, tako da su sa sadržajem protokola kasnije bili upoznati i predstavnici crkvenih vlasti u Mađarskoj, gdje se upravo spremao novi pogrom nad Židovima, tj. novi veliki transporti u logore smrti. Svjetski židovski kongres u Genevi je izvršio pritisak na Svjetski savez crkava da se javno zauzmu za spašavanje Židova, tako da su i švedski kralj Gustav V. i papa Pio XII. zatražili od admirala Horthyja obustavljanje započete deportacije mađarskih Židova, do čega je na koncu i došlo 9. srpnja 1944. godine. Dakle, zahvaljujući Protokolima Vrbe i Wetzlera, preko 200.000 mađarskih Židova bilo je spašeno sigurne smrti.

Nakon rata, Vrba je svjedočio u nekoliko procesa ratnim zločincima ili onima koji su poticali holokaust (primjerice, protiv Ernsta Zündela u Torontu 1985.g.), ali istodobno je bio česta meta napada povijesnih revizionista, koji su osporavali vjerodostojnost njegovih logorskih svjedočenja. Uistinu, u njegovoj su knjizi i nekim javnim istupima bile evidentirane manje nepreciznosti, ali svi, pa čak i oni neskloni slavnim logorskim „Protokolima“, slažu se da je to izvješće bilo i ostalo temelj objektivnog istraživanja fenomena holokausta. Glasoviti britanski povjesničar dr. Martin Gilbert, koji je napisao cijelu biblioteku o holokaustu, jednom je prilikom izjavio: „Vrba i Wetzler su istinski heroji naše povijesti, jer da nije bilo istinoljubivih ljudi poput njih, koji su svojom predanošću i hrabrošću spasili toliko života, nacistički bi pokret još dugo divljao i u logorima bi i nadalje masovno ubijali Židove“. Vrba i Wetzler svojim su „Protokolima“ srušili „zid šutnje“ o nacističkim zvjerstvima i upravo stoga je njihovo izvješće bilo jedno od ključnih dokaza u procesu njemačkim ratnim zločin(c)ima u Nürnbergu. I kada u travnju ove godine cijeli antifašistički svijet bude obilježavao 70. obljetnicu logorskih protokola smrti, bilo bi dobro da se toj manifestaciji pridružimo i mi u Hrvatskoj, jer bi time na najljepši mogući način osudili svaki rasizam i ksenofobiju, a ujedno se civilizacijski legitimirali kao autentični antifašisti, kojima je istinski stalo do slobode i dostojanstva čovjeka. ☆

IZ DOMAĆIH MEDIJA

NOVOSTI
HOBOCIJA

11. travnja 2014.

ANTISEMITIZAM - PESNIK NEBOJŠA VASOVIĆ OPET
POKUŠAO DA NACRTA SVASTIKU NA KIŠOVOM ZIDU

REHABILITACIJA STALJINA

PREMA VASOVIĆU, NIJE STALJIN TAJ KOJI JE PATENTIRAO ZLOČINE I LOGORE KONCENTRACIJE, VEĆ
NAPROTIV, „JEVREJSKI REVOLUCIONARI PRE NJEGA“. STOGA JE BILO „LEGITIMNO“ NJIHOVO ISTREBLJENJE

Piše Saša Ilić

Pojava antisemitizma funkcionira kao lakmus u nacionalističkim sredinama sa neraščišćenim багажом iz prošlosti ili sa projektom budućnosti koja bi trebalo da uspostavi čiste koncepte proverenih nacionalnih vrednosti. U takvim nastojanjima često dolazi do incidenata: grupe ošišanih mladića prebiju nekog, iscrtaju svastiku na nekom zidu ili se u kulturi plasira stara priča o jevrejstvu kao uzroku svih zala modernog doba. Nedavno je u srbijanskoj javnosti osvanuo novi spisak nepodobnih ljudi, dopunjen i nekolicinom desničarskih analitičara, koji su se pod silom teže budućeg premijera ALEKSANDRA VUČIĆA našli na evropskoj strani klackalice, dok je PR Antiterorističke jedinice RADOMIR POČUČA preko svog Facebook naloga pozvao iste one ošišane mladiće da se obračunaju sa Ženama u crnom, koje su obeležavale petnaest godina od zločina nad albanskim civilima na Kosovu.

Kontroverzni pesnik NEBOJŠA VASOVIĆ, na privremenom radu u Kanadi, oglasio se nedavno preko izdavačke kuće Konras knjigom „Zar opet o Kišu?“, kojom je na tragu svog ranijeg antisemitskog pamfleta („Lažni car Šćepan Kiš“, Narodna knjiga, 2004.) pokušao da još jednom nacrti svastiku na KIŠOVOM zidu. Kada je kritičar TIHOMIR BRAJOVIĆ to vrlo precizno detektovao u Vasovićevoj knjizi, u „Politici“ se oglasio sam Vasović sa taksativnim obrazloženjem svog antisemitskog pogleda na svet. U tekstu „Ko se boji protokola još?“, objavljenom prošlog vikenda u famoznom Kulturnom dodatku prestoničkog lista, Vasović je izneo program koji bi sigurno potpisala većina književnih poslenika, program koji abolira dželate i krivicu prenosi na žrtve. Zaista, ovakva inverzija pada na plodno tle ne samo ovog dela Evrope. Ona je poput nuklearnog reaktora koji ostaje bez hlađenja.

U suštini Vasović je napisao knjigu koja „rekapitulira“ ideje iz njegovog prethodnog pamfleta („Lažni car Šćepan Kiš“): Kiš je tu viđen kao najnepismeniji i najnetalentovaniji pisac koji je ikada postojao. Nezasluženo je glorifikovan, a sve što mu se događalo zapravo je sam inscenirao kako bi profitirao na mrskom Zapadu. Ovakav model tumačenja događaja jedan je od najproduktivnijih danas i ovde. Po njemu je i ubijeni premi-

jer ZORAN ĐINĐIĆ sam kriv za svoje ubistvo, a ne Vasovićev „književni“ kolega MILORAD ULEMEK LEGIJA iz Narodne knjige (gde su obojica 2004. objavili svoje ukoričene otadžbinske ideje) i njegovi nalogodavci iz senke, kriv je BRIS TATON a ne navijači koji su ga nasmrt pretukli i bacili s visine na pločnik. Tako je i Kiš, prema ovoj interpretaciji, jedini krivac za polemiku i progon s kraja sedamdesetih godina, što je njemu donelo slavu, a Vasovićevim prethodnicima, poput DRAGANA JEREMIĆA, sramotu i poniženje. Stoga je Vasovićev diskurs pun resantimana i mržnje, on progovara u ime svih onih koji su u toj polemici bili poraženi i sve do devedesetih godina ostali u senci, hraneći se teorijama zavere, koje su kulminirale 1999. sa vazdušnom kampanjom NATO-a, koju su mnogi od njih tumačili kao rezultat plana svetskih moćnika, pre svega Jevreja. Isti model mišljenja u svojoj analizi koristi i Nebojša Vasović. Njega u biti ne zanima Kišova literatura, već „Kišova ideologija“ i sve što je napisao o njemu bilo je iz potrebe da pokaže jeremicima po domaćim književnim kuloarima da se tu nije radilo ni o kakvom književnom kvalitetu, već o manipulaciji koju su orkestrirali Jevreji na svetskoj sceni, koji su „anonimnog Kiša“ za „tri meseca proizveli u književnu veličinu“ svetskog ranga. O tome Vasović otvoreno govori u svojoj knjizi, a potpuno ogoljeno u svom najnovijem antisemitskom pamfletu koji je LJILJANA SMAJLOVIĆ objavila u „Politici“. Vasović tvrdi da je „jevrejstvo likova“ u „Grobnici za Borisa Davidovića“ u stvari „suština Kišove ideološke vizure“, kojom je on pokušao da „zamagli korene i metode revolucije“, te da „zločinačku ideologiju i praksu boljševika pripisuje samo jednom – STALJINU, čime se izbegava pitanje odgovornosti jevrejskih revolucionara pre Staljina“. Ovde se dolazi do pitanja logora, koje Vasović ovakvim stavom opavdava, jer kako se ispostavlja, nije Staljin taj koji je patentirao zločine, revolucionarno nasilje i logore koncentracije, već naprotiv, „jevrejski revolucionari pre njega“. Stoga je bilo „legitimno“ njihovo istrebljenje. Iz tog stava, Vasović crpi legitimitet za svoje „čitanje“ Danila Kiša.

Poslednju instancu predstavlja Vasovićeva naklonost prema „Protokolima sionskih mudraca“, kojima on duguje sve: pogled na istoriju, literaturu, geopolitiku, savremenu scenu. On kriti-

kuje Kiša zbog „jedностранog prikazivanja SERGEJA NILU-SA“, izdavača „Protokola“. Osuđuje Brajovića zbog toga što ga denuncira kod onih koji upravljaju srbijanskom književnom scenom. A ko su ti ljudi koje Vasović vidi kao lokalne moćnike? Niko drugi nego FILIP DAVID, koga je MILOŠEVIČEV režim izbacio sa posla početkom devedesetih, a nacionalistički književni klan potpuno marginalizirao. Davida nema nigde, ali dokle god živi, predstavlja nepodnošljivu činjenicu za antisemite i nacionaliste Vasovićevog tipa. Iako je Filip David jedan, u antisemitskoj optici emigrantskog pesnika on se umnožava i postaje oni. Neprijatelj je, prema starom receptu „Protokola“, obavezno u množini. Ima ih svuda. Upravljaju sistemom iz senke. Promovišu svoje antinacionalne ideje i podmeću litera-

turu srpskoj deci u vidu stripa „Zavera“ VILA AJZNERA. Za Vasovića ne samo da je nedopustivo narušavanje verodostojnosti „Protokola“, već se samo promovisanje literature koja ih demistifikuje uzima kao čin preporučivanja svetskim moćnicima.

Pa gde je onda jedino čvrsto tlo za Nebojšu Vasovića: ako je u intelektualnom smislu to u „Protokolima“, onda u egzistencijalnom to nije Kanada, već PUTINOVA Rusija. Uostalom, tamo „Grobница za Borisa Davidovića“ nikada nije ni prevedena, a kada bi se Kiš kojim slučajem danas pojavio u Putinovom carstvu, prošao bi gore nego Pussy Riot u Sočiju, išiban korbačem i poslan u logor. ☆

IZ DOMAĆIH MEDIJA

Br.1-3/2014.

MEDIJSKA PRAŠINA

HOLOKAUST U SREBRENICI?

Piše Živko Gruden

Piše li se HOLOKAUST velikim ili malim početnim slovom? Listajući naše novine, zaključit ćemo – malim. Listajući pak literaturu, ozbiljnu, znanstvenu, kako našu, hrvatsku, tako i prevedenu, ostat ćemo u dilemi: u nekima od tih knjiga HOLOKAUST se piše isključivo malim početnim slovom, u drugima – isključivo velikim početnim slovom. Ima li pritom razlike u značenju riječi HOLOKAUST ovisno o tome piše li se malim ili velikim početnim slovom? I ima i nema: u knjigama u kojima se HOLOKAUST piše velikim početnim slovom njegovo je značenje, gotovo uvijek, isključivo nacistički genocid nad Židovima u godinama Drugog svjetskog rata, dok u knjigama u kojima se HOLOKAUST piše malim početnim slovom, iz konteksta, s više ili manje sigurnosti, zaključujemo da je riječ ili o nacističkom genocidu nad Židovima u Drugom svjetskom ratu, ili o genocidu nad Židovima i pripadnicima drugih etničkih skupina u Drugom svjetskom ratu ili pak i o drugim genocidima koji su se dogodili u povijesti, dakle, da je HOLOKAUST sinonim za genocid.

Bacimo li oko u naše pravopisne priručnike, zaključit ćemo da su novinski urednici i lektori u pravu kada HOLOKAUST pišu isključivo malim početnim slovom. Tako se, naime, HOLOKAUST piše i prema „Hrvatskom pravopisu“ Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz 2013., a i prema „Hrvatskom pravopisu“ Matice hrvatske iz 2007. godine. Doduše, pravopisni rječnici ne daju definicije riječi, pa ne znamo kakvo je značenje HOLOKAUSTA u spomenutim pravopisima – je li to genocid nad Židovima u Drugom svjetskom ratu, genocid uopće ili nešto treće.

Posegnimo zato za enciklopedijama i leksikonima. Prema Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, mrežno izdanje, 2013., pojam HOLOKAUST „u moderno doba označava sustavno uništenje Židova i drugih nearijevskih naroda u razdoblju nacizma (1933–45)“ i piše se malim početnim slovom. A prema Hrvatskom enciklopedijskom rječniku, Novi Liber, 2003., HOLOKAUST je „genocid nad Židovima u nacističkoj Njemačkoj i u zemljama pod njezinom okupacijom i utjecajem za vrijeme 2. svjetskog rata (kada je ubijeno gotovo 6.000.000 ljudi, pretežno u koncentracionim logorima)“ i piše se velikim početnim slovom.

Sudeći po svakodnevnim novinskim kontekstima u kojima se pojavljuje riječ HOLOKAUST, njezino je značenje ili genocid nad Židovima izvršen u Drugom svjetskom ratu ili genocid nad Židovima i pripadnicima nekih drugih etničkih skupina izvršen u Drugom svjetskom ratu ili, pak, genocid uopće. Kad se riječ HOLOKAUST koristi u značenju kakvo ima u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku, a i u onom kakvo ima u Hrvatskoj enciklopediji – tj. u značenju posve određenog povijesnog događaja ili događanja – tada bi se, valjda, trebala pisati velikim početnim slovom, kao što se velikim početnim slovom pišu Drugi svjetski rat, Oktobarska revolucija... Ako se, pak, piše malim početnim slovom, tada je HOLOKAUST, u stvari, sinonim za genocid, za genocid uopće. HOLOKAUST i genocid, međutim, kako ih shvaća i ona najšira i ona stručna javnost, nisu sinonimi. Da jesu, i o srebreničkom bi se masakru, na primjer, govorilo i pisalo i kao o HOLOKAUSTU u Srebrenici, a ne isključivo kao o „genocidu u Srebrenici“. ☆

The New York Times

8. travnja 2014.

UKRAJINSKI ŽIDOVI VIŠE STRAHUJU OD PUTINA NEGO OD POGROMA

Piše Andrew Higgins

Dnjepropetrovsk

DNJEPROPETROVSK, Ukrajina – Iz svog ureda na vrhu najvišeg na svijetu židovskog centra, Šmuel Kaminezki, glavni rabin ovog istočnoukrajinskog grada, sa zgražanjem je slušao tvrdnje Rusa da je Ukrajina pala u ruke neonacističkih ekstremista i svim je silama nastojao umiriti svoju prestrašenu 85-godišnju majku u New Yorku.

Odrasla u Rusiji i redoviti gledatelj ruske televizije, ona ga je svakog dana nazivala s istim pitanjem „Jesu li pogromi već počeli?“, priča rabin Kaminezki. On joj je uvijek odgovarao da nisu i da bi trebala prestati gledati rusku televiziju. „To je čista laž“, odgovarao joj je. „Židovima u Ukrajini ne prijete nikakva opasnost.“

I ruski predsjednik Vladimir Putin pridružio se ovom širenju i raspirivanju straha i zebnje govorom što ga je 18. ožujka održao u Kremlju. Svrgavanje predsjednika Viktora Janukoviča on je tom prilikom opisao kao oružani udar što su ga izveli „nacionalisti, neonacisti, rusofobi i antisemiti“, koji „sve do današnjeg dana nastavljaju određivati ton (zbivanja) u Ukrajini“.

Ali, ne samo što se nije prepustila panici zbog navodnog oživljavanja fašizma, židovska zajednica u Dnjepropetrovsku, jedna od najvećih u Ukrajini, nedavno je proslavila imenovanje svoga člana, milijardera-tajkuna Ihora Kolomojskog, jednim od najmoćnijih dužnosnika ovoga dijela zemlje.

„Židova su imenovali guvernerom. Je li to antisemitizam?“, pita Solomon Flaks, 87-godišnji predsjedajući pokrajinskog Vijeća Židova veterana Velikog domovinskog rata, udruge boraca iz Drugog svjetskog rata, koja ubrzano odumire. Otkako je utemeljena, 1994., kad je brojala 970 pripadnika, članstvo Vijeća spalo je – što zbog odlazaka na drugi svijet, što u Izrael - na samo 103 stara ratnika.

Nekolicina židovskih prvaka podržava ruske tvrdnje o ponovnom narastanju antisemitizama u Ukrajini, ali svi oni žive izvan Ukrajine. To se poglavito odnosi na Berela Lazara, glavnog mo-

skovskog rabina i odlučnog saveznika Kremlja. U intervjuu Židovskoj telegrafskoj agenciji (JTA), rabin Lazar kritizirao je prošlog mjeseca ukrajinske Židove zbog njihovih osuda izrečenih na račun ruskog predsjednika Putina, ističući da oni, zbog straha za vlastitu sigurnost, podcjenjuju opasnosti od antisemitizma.

Ihor Kolomojski, novi guverner dnjepropetrovskog okruga, ismijao je podršku što je rabin Lazar daje Putinu kao dio propagande orkestrirane iz Kremlja. Rusija, kazao je Kolomojski u jednom intervjuu, pritišće židovske prvake da se priklone tvrdnjama Moskve prema kojima je Janukovičeva vlada svrgnuta fašističkim udarom. „Međutim, za razliku od židovske zajednice u Rusiji, ukrajinska židovska zajednica nije poluga moći u rukama države“, kaže novi guverner.

Guverner Kolomojski, čovjek koji govori ruski i ima izraelsku i ukrajinsku putovnicu, s podsmijehom se osvrće na obećanja Kremlja da će štiti Židove, osobe koje ne govore ruski i ostale manjine. „Možemo se sami štiti. Nije nam potrebna nikakva zaštita iz Rusije“, kaže guverner. „Ovdje fašizma nema. Jednostavno, ne postoji.“

Antisemitizam se, doduše, može iskusiti u svakodnevnom životu, nastavlja Kolomojski, ali ne uživa nikakvu zaštitu ili potporu države, za razliku od stanja u Rusiji, u kojoj sigurnosne službe toleriraju neonacističke skupine s neskriveno antisemitskim programima djelovanja. Ruski mediji pod upravom države redovito emitiraju gledišta i stajališta Aleksandra A. Prokhanova, urednika lista Zafra, te ozloglašene platforme s koje se lansiraju antisemitske teorije zavjere.

Premda ne osobito dosljedan kao vjernik, Ihor Kolomojski, koji je i predsjednik Ujedinjenje zajednice ukrajinskih Židova, tijekom godina je donirao desetke milijuna dolara različitim projektima unutar Zajednice. Zajedno s milijarderom Genadijem Bogoljubovim financirao je ovdašnji Menora Centar, zdanje od

Ihor Kolomojski, milijarder i guverner dnjepropeetrovskog okruga

sedam tornjeva vrijedno 70 milijuna dolara, u kojem su udruga veterana, dnjepropeetrovska Židovska zajednica i desetak drugih organizacija, otvorili svoje urede. U zgradi su smješteni i izraelski konzulat, sinagoga, košer restoran, hotel koji posluje sukladno običajima za šabat i vrhunski tehnološki uređen muzej Holokausta.

Muzej zaobilazi osjetljivo pitanje suradnje nekih ukrajinskih nacionalista s nacistima u vrijeme kada je Hitler krenuo u invaziju na Sovjetski Savez 1941. U postavu se pojašnjava kako su Židovi podržavali napore Ukrajine na putu u neovisnost.

Prije Holokausta Židovi su činili gotovo trećinu stanovništva Dnjepropeetrovska i bili jedno od najvažnijih središta židovskog načina života i kulture u Europi. U gradu sada živi 30.000 do 50.000 Židova, što je tek djelić od ukupnog broja (više od milijun) stanovnika, ali dovoljno za živahnu zajednicu sposobnu preživjeti. Svjetski židovski kongres procjenjuje da u Ukrajini živi više od 250.000 Židova, što je po veličini treća najveća zajednica u europskim državama.

„Ovo je jedan od primjera židovske obnove“, kaže rabin Kaminezki, pripadnik Lubavičkog pokreta, koji je rođen u Izraelu i studirao na rabinskom koledžu u Morristownu, u američkoj saveznoj državi New Jersey.

Kad su u studenom prošle godine počeli prosvjedi protiv Janukoviča, kaže rabin, mnogi Židovi dijelili su proeuropske težnje prosvjednika što su se okupljali na kijevskom Tigu neovisnosti, premda ih je zabrinjavala uloga nekih krajnje desničarskih sku-

Menora Centar u Dnjepropeetrovsku

pina. Jedna takva skupina, Svoboda, posebice je izazivala strahovanja zbog antisemitskih opaski njezina vodstva izricanih u prošlosti te slavljenja pojedinih ukrajinskih nacionalističkih heroja koji su, u nekim slučajevima, pomagali nacistima.

No, rabin Kaminezki tvrdi da su strahovanja od obnove fašizma izbljedila, „jer postoji razlika između onoga što ti ljudi govore istomišljenicima na vlastitim okupljanjima i onoga što čine kad postaju legitimni politički prvaci“. „Antisemitizam“, dodaje, „postoji u Ukrajini, kao i svugdje“, ali ne pokazuje da raste otkako je Janukovič izgubio vlast.

Nakon što je, poslije Janukovičeva svrgavanja, izbio niz antisemitskih ispada, a da nisu otkriveni počinitelji, novi šef ukrajinske službe državne sigurnosti kazao je židovskim prvcima da će ponovo aktivirati posebnu postrojbu za borbu protiv ksenofobije i antisemitizma, inače raspuštenu za vladavine predsjednika Janukoviča.

Čak se i Desni sektor, koalicija ultranacionalističkih i u nekim slučajevima neonacističkih organizacija, ograđuje od antisemitizma. Potkraj veljače, vođa tog okupljanja Dmitro Jaroš, obećao je na sastanku s izraelskim veleposlanikom u Kijevu da će se boriti protiv svih oblika rasizma.

Rabin Kaminezki ocjenjuje da najveći broj Židova znatno više strahuje od gomilanja ruskih postrojbi na ukrajinskim granicama nego od nasilja antisemitskih ekstremista. „Nitko se ne boji fašista, ali svatko strahuje od rata s Rusijom,“ tvrdi rabin, naglašavajući da, zbog straha od izbijanja oružanog sukoba, raste zainteresiranost Židova za iseljavanje u Izrael.

Vladimir Putin potpalio je takva strahovanja kad je u svom govoru u Kremlju, ne samo ustvrdio da je Krim ruski teritorij, već se i požalio da su „veliki dijelovi povijesnog juga Rusije“ - područje što uključuje Dnjepropeetrovsk i druge dijelove istočne Ukrajine - pogrešno i neopravdano uključeni u sastav teritorija koji je sve do 1991. godine nazivan Ukrajinskom Sovjetskom Socijalističkom Republikom.

Solomon Flaks, čelnik veteranske udruge, kaže da ne očekuje sukob s Rusijom, ali ga zabrinjava što Putin podcjenjuje odlučnost Ukrajinaca, uključujući i Židove, da brane svoju zemlju.

U nedavnom otvorenom pismu Vladimiru Putinu predstavnici više od dvadeset ukrajinskih židovskih organizacija ističu političku nestabilnost u zemlji, ali ga istodobno pozivaju da ne započne djelovati tragom obećanja da će „štititi“ ugrožene manjine. „Ta prijetnja dolazi od ruske vlade, posebice od Vas osobno. Vaša politika poticanja separatizma i grubih pritisaka na Ukrajinu prijetnja je nama, kao i cijelom ukrajinskom narodu“, kaže se u pismu.

Pokret prosvjednika koji su svrgnuli predsjednika Janukoviča, nastavlja se u pismu, uključuje i neke neugodne nacionalističke skupine, „ali čak ni one najmarginalnije ne iskazuju antisemitizam“ i „dobro ih kontroliraju civilno društvo i nova ukrajinska Vlada – što se uopće ne bi moglo kazati za ruske neonaciste koje potiču vaše snage sigurnosti“. ✨

S engleskog preveo Zoran Bošnjak

THE JC THE JEWISH CHRONICLE

27. ožujka 2014.

VAŽNOST SJEĆANJA

Komentira Vernon Bogdanor

Berlinski spomenik žrtvama Holokausta

Predsjednik vlade uspostavio je Povjerenstvo za Holokaust sa zadaćom da ponudi preporuke za odabir i podizanje spomenika. To bi nas moralo potaknuti da porazmislimo kako treba pamtit i Holokaust u zemlji koja njime nije bila zahvaćena ni kao počinitelj, niti kao suučesnik u zločinu.

Prirodna bi reakcija mnogih ne-Židova u Britaniji mogla biti: kakve to veze ima s nama, nije li posrijedi nešto što se zbilo daleko od nas, u nekim zemljama posve drukčijih političkih tradicija? U tom slučaju prijetila bi opasnost da spomenik postane tek još jedan dio arhitektonskog krajobraza, a da mu se smisao zaboravi.

Spomenik bi stoga morao odražavati specifično britanski kut gledanja, kut svojstven zemlji koja je primala izbjeglice i koja je, zajedno s Francuskom, bila jedna od samo dvije države koje su objavile rat nacističkoj Njemačkoj a da same nisu bile napadnute. Britanija je, usto, dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća ostala poštedena od valova antisemitizma što su posve izobličili lice Kontinenta. Kad je od antisemitizma pokušao napraviti političko pitanje, Mosley je postao izopćenik. Njegov Britanski savez fašista, za razliku od BNP (desničarske Britanske nacionalističke stranke), bio je preslab da se uopće pojavi na općim izborima, a nikad nije izborio ni jedno mjesto na izborima za neko lokalno vijeće.

U Britaniji bi spomenik Pravednicima među narodima, sličan onome u Izraelu, služio kao moćno sredstvo podsjećanja da se, ako se ikad u budućnosti ponove takvi stravični zločini, nikad ne smiju pred njima zatvarati oči, te da će ljudi svakoga pojedinca pamtit i po stajalištu i načinu na koji se postavljao prema zločinu.

Cilj je Holokausta bio uništenje svega židovskoga u Europi. Još je veliki židovski povjesničar Simon Dubnow, prije nego je strijeljan u Latviji (Riga, 8. prosinca 1941.) u osamdesetprvoj godini života, uživao u otežavanju postizanja tog cilja služeći se sloganom „Piši i bilježi“. Velik je posao, naravno, u tom smislu, posebice u Izraelu, ali i u Muzeju židovske baštine u New

Yorku, a sigurno i na brojnim drugim mjestima, već obavljen kad je riječ o stradalim pojedincima i uništenim zajednicama. Usto, Zaklada Holokausta, kao i Zaklada Anne Frank, obavile su na tom području velik i važan posao, jednako kao i Theo Richmond, koji je opisao povijest jednog malog sela u svojoj potresnoj knjizi Konin, te ga na neki način vratio u život.

Ali, i projekt kojim se nastoji do svake pojedinosti zabilježiti živote nestalih osoba i zajednica može te ljude na osebujan način vratiti u život, a usto postati i najočitija potvrda da Holokaust nije uspio ostvariti postavljene mu ciljeve. To bi bio i najbolji spomenik i najbolje svjedočanstvo.

Obradjeni bi materijal potom mogao poslužiti kao temelj za obrazovne programe koji bi učenicima i studentima omogućavali da se poistovjećuju s određenim pojedincima i zajednicama. Mladima bi to pokazalo da se uništene i razorene zajednice nisu sastojale od izvanzemaljaca, ili tko zna kakvih spodoba s nekog drugog svijeta, već od ljudi poput njih samih.

No, u nastavi Holokaust nije uputno tretirati, kao što se to često čini, kao neki odvojen i zaseban događaj. Često se u europskoj povijesti na to stradanje milijuna ljudi gleda kao na neki iracionalni ispad jednog zločinačkog diktatorskog režima pod kontrolom vođe koji jedva da je bio pri zdravoj pameti. Iz tog kuta, čini se kao da se Holokaust javio iz ničega, te postaje vrlo teško pojasniti kako se i zašto dogodio.

Nacistički režim vuče duboko korijenje iz kontinentalne kulture, te je uživao znatnu podršku javnosti pojedinih zemalja. Bez djelatnog sudjelovanja, ne samo Nijemaca već i brojnih drugih osoba u okupiranim zemljama, koje su simpatizirale anitisemitizam – ili mu se, u najmanju ruku, nisu opirale – Holokaust ne bi bio moguć.

Holokaust nije bio neki izolirani događaj, već je izrastao iz dubljih trendova i kretanja u povijesti Kontinenta. Točno se sjećati prošlosti, najbolje je jamstvo da se takovo nešto u budućnosti neće ponoviti. ☆

S engleskog preveo Zoran Bošnjak

THE JERUSALEM POST

BREAKING NEWS 24 HOURS A DAY

14. travnja 2014.

ŽIDOVIMA HVALE HAGUEOVO PISMO O POVRATU

BRITANSKI MINISTAR VANJSKIH POSLOVA PRIDRUŽIO SE POLITIČARIMA KOJI PRITIŠĆU POLJSKU DA VRATI ŽIDOVIMA IMOVINU ODUZETU TIJEKOM HOLOKAUSTA

Piše Sam Sokol

Židovske su organizacije 11. travnja ove godine pohvalile britanskog ministra vanjskih poslova Williama Hagua zbog poziva Poljskoj da ponudi naknadu ili vrati imovinu oduzetu za Drugog svjetskog rata osobama što su preživjele Holokaust.

U pismu upućenom prošlog mjeseca članici britanskog Parlamenta, barunici Ruth Deech, Hague kaže da će „Ujedinjeno Kraljevstvo nastaviti s pritiskom kako bi se žrtvama priznalo ono na što imaju pravo“ u Poljskoj i drugdje. „I dalje se nadamo da će vlada Poljske ponovno oživjeti zakonodavstvo, te ćemo ta mošnje vlasti i dalje poticati na to“, piše Hague. „Ve-

liku važnost pridajem davanju potpore brojnim obiteljima koje su se našle pogođene Holokaustom. Kao što to posve opravdano naglašavate, kako vrijeme prolazi brzo pronalaženje primjerenog i zadovoljavajućeg rješenja za te ljude postaje sve važnije.“ U veljači skupina od 50 britanskih zakonodavaca od poljskog je predsjednika vlade Donalda Tuska „zahtijevala da se pruži nadoknadu“ preživjelim žrtvama Holokausta i njihovim nasljednicima.

Poljska je jedina veća europska država koja još nije usvojila neku vrstu zakona o nadoknadi otete imovine žrtvama Holokausta i njihovim nasljednicima, tvrde predstavnici Vijeća predstavnika britanskih Židova i Svjetske židovske organizacije za nadoknadu (WJRO, World Jewish Restitution Organization). „Pozdravljamo ovu dobrodošlu i iskrenu privrženost ministra vanjskih poslova i britanske Vlade ovoj važnoj bitci za pravdu i priznavanje povijesnih činjenica“, kazao je jedan od najviših rukovoditelja WJRO-a, Gideon Taylor u izjavi objavljenoj zajedno s Vijećem predstavnika britanskih Židova.

Predsjedajuća Vijeća Vivian Wineman također je pohvalila Hagua, naglasivši da ova židovska udruga „očekuje kako će blisko surađivati s ministrom vanjskih poslova u naporima da se preživjelim žrtvama pomogne da im pravda postane dostupna.“

Glasnogovornik britanske vlade lord Ahmad od Wimbledona ocijenio je nadoknadu žrtvama Holokausta „ključnom brigom Ujedinjenog Kraljevstva.“

Hague je naglasio da će Andrew Burns, ministrov posebni izaslanik za pitanja Holokausta, „u svakoj prigodi“ poljskim vlastima i dalje postavljati pitanje materijalne nadoknade.

Prema izvorima u WJRO-u, barunica Deech je na Hagueovo pismo odgovorila izjavom da na ministra „gleda kao na osobu koja će poticati na akciju tijekom britanskog predsjedanja Međunarodnim savezom za sjećanje na Holokaust.“[☆]

William Hague

S engleskog preveo Zoran Bošnjak

The New York Times

14. travnja 2014.

OVE GODINE ZA PESAH GEFILTE FIŠ JE RIJETKOST

Piše Matt A.V. Chaban

Erik Antes proveo je najveći dio nedjelje, dan prije početka Pesaha, na telefonu iza pulta u dućanu BenZ's Gourmet u Crown Heightsu, u njujorškoj općini Brooklyn, odgovarajući na mahnito užurbane, neprestane telefonske pozive.

„Da, da, razumijem vas; žao mi je, ali ništa više nije ostalo,“ govorio je u slušalicu poslovođa Erik. „Jako mi je žao. Možda dogodine.“

Erik bi spustio slušalicu i duboko uzdahnuo. „Zbilja suosjećam s ovim ljudima. Nisam baš lud za njim, ali za većinu nas, što je Pesah bez gefilte fiša?“

Zašto je ova godina drukčija od svih ostalih? Zbog „jedanaeste pošasti“ – polarnog vrtloga – koji je izazvao nestašicu gefilte fiša, predjela koje već generacijama jednak broj Židova obožava i mrzi.

Gefilte fiš nije na seder večeri obvezan kao što je to maces. Ali gefilte fiš je sastavni dio blagdanske tradicije u mnogim židovskim domovima, u skladu s kojom se, uz nareske od sušenih telećih ili goveđih prsa, ili donjeg dijela vrata, te makarona, servira i gefilte fiš.

BenZ's je na svojoj Facebook stranici mjesecima unaprijed postavio upozorenje sa zamolbom kupcima da pravodobno naručuju gefilte fiš. Primanje tih narudžbi dućan je morao obustaviti dvadesetak dana prije blagdana. Weingarten's-u, jednoj od osamnaest ribarnica u hasidskom dijelu Južnog Williamsburga, u Brooklynu, opskrbljivač je isporučio samo dvije kašete ribe bjelice, umjesto uobičajenih dvadeset. Kad su dućani na Manhattanu ispraznili police, Motty Koth, jedan od potpredsjednika tvrtke A & B Famous Fish, velikog proizvođača iz Patersona, gradića u obližnjem New Jerseyju, u nedjelju je cijelu noć prevezio gefilte fiš u stražnjem dijelu svog minivana.

„Svih ovih godina otkako se bavim proizvodnjom gefilte fiša, ovako loše nije bilo nikada“, kaže Benzion Raskin, bradati vlasnik BenZ's dućana.

Glavni sastojak suvremenog gefilte fiša je riba bjelica, kao i tradicionalni šaran i, ako se nađu, smuđ ili cipal, a za gradske sladokusce – losos. Najveći dio bjelice koja stiže u ribarnice, majstorima pripremanja gefilte fiša ili obiteljskim kuharima u Sjedinjenim Državama, dolazi iz ribnjaka na Velikim jezerima i u Zapadnoj Kanadi, kaže Randall Copeland, izvršni potpredsjednik Manischewitza, najvećeg proizvođača gefilte fiša na svijetu.

Premda u ostalom dijelu zemlje napokon izgleda kao da je stiglo proljeće, početkom travnja ove godine na pojedinim se jezerima još mogao naći i više od metra debeo led.

„Nije to kao nekad: baciš mrežu u vodu i izvlačiš ribu,“ kaže Ronald Kinnunen, stručnjak za ribolov pri Michigan Sea Grant, zadrugi kojom zajedno upravljaju Michigan State University i University of Michigan. „To su goleme mreže, stotinama ili tisućama metara dužine, koje koštaju 8.000 do 10.000 dolara. U tim je

uvjetima glupo uopće pokušavati baviti se ribolovom.“

Manischewitz je ostao pošteđen nestašica jer kupuje ribu i do godinu dana unaprijed, naručujući od isporučitelja mješavinu svježe i smrznute ribe. „Često smo se u prošlosti znali naći u nevoljama s opskrbom, pa smo naučili lekciju i planiramo unaprijed,“ kaže Copeland.

Uz maces i mješavine kolačića, te ostale slične „pakirane proizvode,“ gefilte fiš je jedan od tri najbolje prodavana proizvoda tvrtke. No, ove je godine daleko zastupljenija bila smrznuta riba od svježe.

U međuvremenu, mali obiteljski dućani poput BenZ's i kraljevi košera, poput A & B Famous, na sve su se načine dovijali kako se dokopati svog dijela ponude bjelice, kako bi spravljali vlastit gefilte fiš ili, pak, sirovu ribu prodavali onima koji i dalje prave svoje. Što dalje niz maloprodajni lanac, to je sve teže naići na potrebnu ribu.

Avida Barodkin jedna je od vjernih mušterija BenZ's-a, koji su rano naručili sirovinu za svoj gefilte fiš. „Moja je svekrva potegnula ovamo sve od Borough Parka kako bi mi pomogla da je napravim,“ kaže Avida.

Doba Tiefenburn, koja je odrasla u ljubavičerskoj komuniti u engleskom gradu Sheffieldu i sad sa svojim američkim suprugom živi u Crown Heightsu, vjerojatno je najbolje izrazila cijelu tajnu gefilte fiša: „Sviđa li mi se okus? Zapravo, ne!“ kaže Doba. „Ali, sviđa li mi se tradicija? Beskrajno!“

Na jidišu, gefilte znači punjen. Gefilte fiš potekao je od njemačkih Židova još u Srednjem vijeku. Cilj je bio uštedjeti na hrani i nešto ponuditi za obrok, posebice na šabat, kad nije dopušteno kuhati. Izvjesna količina ribe, obično jeftinog šarana, isjeckala bi se, pomiješala s povrćem i macesom, ili ustajalim kruhom, i tom se smjesom punila koža od ribe te potom pekla ili kuhala. (Međutim, danas gotovo da nema kože na punjenoj ribi, odnosno, okruglicama). Dobivalo se tako zasitno, jeftino jelo, koje se subotom navečer moglo poslužiti i hladno.

„To je židovski madeleine (tradicionalni kolačić sa sjeveroistoka Francuske, područje Lorraine),“ kaže Niki Russ Federman, pripadnica već četvrte generacije obitelji koja domaći gefilte fiš poslužuje u Russ & Daughters, restoranu u Ulici East Houston u istočnom, donjem dijelu Manhattana. „To je ona vrsta hrane koja vam omogućuje da putujete kroz vrijeme i povezuje vas s precima.“

Tijekom devetnaestog stoljeća bjelica je zbog svog blagog okusa postala najomiljeniji sastojak, premda poneko i dalje radije koristi šarana, koji ima jači okus. S porastom industrijski pripremljene hrane u poratnom razdoblju, tvrtke poput Manischewitza, počele su konzervirati i prerađenu ribu pohranjivati u staklenke, dobivši tako proizvod koji mnogi današnji Židovi iskreno mrze.

„Možda ima okus po mačjoj hrani, ali upravo je zbog toga i obožavam,“ ističe Peter Shelsky, jedan

od vlasnika dućana Shelsky's, tri godine stare locavore ribarnice (ribarnica koja prodaje isključivo lokalnu ribu) na Cobble Hillu, u Brooklynu. „To je kao da Havaice pitate zašto toliko vole mesni doručak.“

Još prije nekoliko tjedana ribarnica je prodala svoj, domaći gefilte fiš, ali je za svaki slučaj napunila skladište Manischewitz staklenkama.

Wendy Green se dokopala dvije staklenke još početkom travnja. „Ne vjerujem da bi mi se svidjele one izvorne zato što su za mene ove onaj pravi Pesah,“ kaže Wendy.

U Williamsburgu Herman Weingarten, koji još od 1982. godine drži dućan što ga je njegov otac otvorio prije pedeset godina, kaže da se ne sjeća tako loše godine kad je riječ o bjelici. Domaći gefilte fiš iznimno je važan za ortodoksne Židove, sumnjičave prema industrijski proizvedenoj hrani zbog straha da bi se kvasac – zabranjen tijekom Pesaha – greškom mogao naći u jelu.

„Ove sam godine svakome davao samo malo ribe,“ kaže Herman. „Bolje je da svatko dobije ponešto, nego da neki ne dobiju ništa.“

Nešto niže niz ulicu, u Tauber's Fish u Williamsburgu, zrak je prepun engleskog, jidiša, španjolskog i - mirisa ribe. Michael Landy došao je čak s gornjeg dijela Manhattana, na suprotnoj strani otoka od Brooklyna, kao što dolazi već tri desetljeća. Prvi put se vratio praznih ruku. „Morao sam se pomiriti sa šaranom,“ kaže Landy.

Dok su kupci spremali komade smrznute ribe, kao da je riječ o grumenima zlata, u dućanu je vladala strka i u zraku se osjećala uzbuđenost.

„Kakva nestašica bjelice?“ vikao je prodavač, rekavši kako je odveć zaposlen a da bi nam dao svoje ime. „Nema ništa – nula, ni truna. Nestašica znači da ima bar nešto bjelice, ali sada nema baš ništa.“ ❄

S engleskog preveo Zoran Bošnjak

IZ STRANIH MEDIJA

MOST

Bičen Udruženja useljenika iz bivše Jugoslavije u Izraelu

veljača 2014.

BIOGRAFIJA DANILA KIŠA MEĐU PET NAJBOLJIH U PROTEKLOJ GODINI

Knjiga britanskog autora Marka Tompsona o Danilu Kišu, jednom od najznačajnijih srpskih i jugoslovenskih pisaca 20. veka, uvrštena je među pet najboljih biografskih izdanja 2013. godine u SAD, prema izboru američkog Nacionalnog udruženja književnih kritičara (NBCC). Knjiga „Birth Certificate: The Story of Danilo Kis“, u izdanju Kornel univerziteta, bila je među finalistima za Nacionalnu nagradu kritike za 2013. godinu, koja je dodeljena 13. marta u Njujorku.

Kišova biografija rezultat je gotovo dvodecenijskog Tompsonovog istraživanja lika i dela velikog pisca, ali i istorijskih i društvenih prilika na prostoru bivše Jugoslavije.

Tompson je intervjuisao članove Kišove porodice, njegove prijatelje i poštovao-

ce kako bi proučio piščev život i istoriju regiona iz kojeg je ponikao. To mu je omogućilo da bolje razume i Kišova dela. Tompsonova knjiga, kako je navedeno u saopštenju NBCC-a, ujedno je i celovit vodič u destruktivne politike koje su, nedugo nakon Kišove smrti, dovele 90-ih godina na prostoru bivše Jugoslavije do najvećeg ratnog nasilja u Evropi posle Drugog svetskog rata.

Tompson je autor i knjiga „Kuća od papira – kraj Jugoslavije“ i „Kovanje rata“ o medijima u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Tompsonova knjiga o Kišu bila je u užem izboru za Nacionalnu književnu nagradu američke kritike u kategoriji biografskih dela, zajedno s knjigama o Lorensu od Arabije, Bahu, Marijan Mur i Džonatanu Sviftu. Nagradu je

Danilo Kiš

osvojilo delo „Jonathan Swift: His Life and His World“ Lea Damroša (Damrosh) o anglo-irskom satiričaru, esejisti, piscu pamfleta i pesniku, autoru „Gulivervih putovanja“. ☆

DOBROVOLJNI PRILOZI

ZA SOCIJALNE POTREBE ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

Gisela Weinberger	400,00 kn
Feđa Aaron Bučić u spomen na majku Vojku Bučić	200,00 kn
Josef Mario Morić u spomen na obitelji Nadaši, Steiner, Goldberger i Stern	100,00 kn
Sonja Pekota	350,00 kn

ZA ŽENSKU SEKCIJU ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

Mila Ajzenštajn Stojić u spomen na supruga dr. Jeronima Stojića	200,00 kn
---	------------------

ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

Obitelj Đuračić	500,00 kn
Lea i Alice Lustig	761,00 kn
Richard Goldstein	500,00 kn

ZA KLUB SENIORA ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

Nada Nguyen Kohn u spomen na mamu Anku Kohn, nositeljicu medalje Pravednika među narodima	1.000,00 kn
--	--------------------

S TRADICIONALNOG DRUŽENJA U ORGANIZACIJI ŽIDOVSKJE OPĆINE OSIJEK

NA SELJAČKOM GOSPODARSTVU ORLOV PUT

Iznenadjenje ovogodišnjeg druženja bio je izlet na baranjsku eko-farmu Orlov put

I konjska zaprega u funkciji agroturizma

Pripremanje specijaliteta koji se nekoć u osječkim aškenaskim židovskim domaćinstvima nazivao hendl-paprikaš

U očekivanju hendl-paprikaša

Rabin Luciano Moše Prelević na ulazu u seljačko gospodarstvo Orlov put

S nastupa folklornog društva iz Tavankuta

